

Tadqiqot.uz

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**30 IYUN
№29**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
29-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
29-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 29-қўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 114 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Ahmadova Maftuna PSYCHOLOGICAL FACTORS THAT AFFECT SPEAKING SKILLS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS.....	9
2. Ҳафизов Абдор Алишер ўғли ХУШМУОМАЛАЛИК ВА ПЮ ГРАЙС МАКСИМАЛАРИ	11
3. Ҳафизов Абдор Алишер ўғли ХУШМУОМАЛАЛИК ИЛМИЙ ИЗДАНИШ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА	13
4. Axmedova Mashhuraxon Ulug'bek qizi FARG'ONA MARJONI - MARG'ILON	15
5. G'ulomova Shoxsanamxon G'ayratjon qizi BOOK IS SPRING OF BRILLIANCE	17
6. G'ulomova Barchinoy and Mengboyeva Surayyo MODERN METHODS AND METHODS OF LANGUAGE LEARNING IN ENGLISH CLASSES	18
7. Xabibullayeva Mohigul Xayrullo qizi DIFFERENT INNOVATIVE METHODS OF TEACHING LISTENING AT ENGLISH LANGUAGE LESSONS.....	20
8. Sabina Hasanjonova Farxodjon qizi LINGUOCULTUROLOGY AS A MAIN FIELD OF LINGUISTICS.....	21
9. Shokhista Ismoilova MEANS FOR TEACHING LISTENING COMPREHENSION TO DIFFERENT AGE GROUPS.....	23
10. Karimova O'g'iloy Keldiyor qizi TECHNOLOGIES AND INNOVATIONS IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE	25
11. Nurmatova Visola THE IMPORTANCE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES.....	27
12. Nusratova Nilufar Shuhrat qizi USING NEW METHODS AND TECHNOLOGIES IN ENGLISH TEACHING	28
13. Nozimaxon Sharipova POSSIBILITIES OF USING MOBILE DEVICES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS	30
14. Jumaniyozova Nuriya Axmedovna TILSHUNOSLIKDA YURIDIK DISKURSING MAQSAD VA VAZIFALARI	32
15. Каххарова Гулрух Шавкатовна ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ “ҲАТТО” ЮКЛАМАСИНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИГА ТАРЖИМАДА БЕРИЛИШИ	34
16. Ҳамидова Муборак Ҳафизовна ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИДА “ҚУЮН”НИНГ ЛИНГВОПОЭТИК ИФОДА ХУСУСИЯТЛАРИ	36
17. Jalilova Muxlisa, Mahammatov Abdulvahob ALISHER NAVOIY VA KONFUTSIY G'OYALARINING MUSHTARAKLIGI.....	38
18. Narkulov Ulugbek SOCIOLINGUISTIC ASPECTS IN TRANSLATION.....	40
19. Musurmonov Tilovmurod, I. Umirov PARAFRAZALARDAN BADIY USLUBDA FOYDALANISH IMKONIYATI.....	43
20. Рахматов Бекзод Уктамович ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ ТЕМПОРАЛ СИФАТЛАР	45
21. Рахматов Бекзод Уктамович ТАРЖИМА МАТНИДА ТЕМПОРАЛЛИКНИНГ ИФОДАЛАНИШИ	47

22. Axunova Sayyora Xasanovna LEXICAL GAMES DURING ENGLISH CLASSES	49
23. G‘ulomova Nargiza Sa‘dullayevna ALISHER NAVOIYNING FARZAND TARBIYASIDAGI FALSAFIY QARASHLARI	51
24. Namozova Dilnoza Berdimurotovna INFORMATION TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH.....	53
25. Tillayeva Nigora Erkinovna ONA TILI DARSLARIDA KO‘RGAZMALI QUROLLARNING AHAMIYATI	55
26. Allaberdiyeva Durdona TARIXIY HAQIQAT VA BADIY MAHORAT	57
27. Badalova Shohsanam Qahramon qizi PROBLEM-BASED SITUATIONS AS A METHOD OF TEACHING FOREIGN ORAL SPEECH AT ACADEMIC LYCEUMS	59
28. Darvishova Gulchehra Kenjabayevna THE ISSUE OF GENDER IN THE NOVEL “VILLETTE” BY SHARLOTTE BRONTE.....	62
29. Gulrux Rahimova SODDA GAP MULOQOT BIRLIGI SIFATIDA.....	64
30. Hatamqulova Shokhista, Rapiqjonova Sehriyo WAYS OF TEACHING HIGHER EDUCATION STUDENTS ON THE BASE OF CEFR REQUIREMENTS.....	66
31. Jumaniyazova Nasiba Ravshanovna, Ismailova Dilnoza Sotimbayevna ALISHER NAVOIYNING LINGVISTIK QARASHLARI	68
32. Isroilova Nargiza Xusniddinova MADANIYATLARARO MULOQATNI SHAKLLANTIRISHDA CHET TILLARINING O‘RNI (KOMMUNIKATIV DIDAKTIKA METODI MISOLIDA)	70
33. Jarilkasinova Gulnaz Hodjabayevna PROBLEMS IN MIXED-ABILITY CLASSES.....	73
34. Jumaniyazova Nasiba Ravshanovna, Begliyev Reymbergen ABUL QOSIM MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING SHARQ FILOLOGIYASIDAGI O‘RNI	75
35. Isroilova Nargiza Xusniddinova NUTQ ODOBINING SHAKLLANISHIDA TIL VOSITALARINING O‘RNI.....	77
36. Xatamqulova Shoxistaxon, Sattarova Saidaxon Mashrabjon qizi COMPARATIVE ANALYSIS OF COMPOUND SENTENCES IN GERMAN LANGUAGE	80
37. Shamuratova gulparsha QORAQALPOQ ADABIYOTINING BUYUK NAMOYONDASI.....	82
38. Shavqiyeva M.S. GAZETA MATNLARIDAGI LEKSIK BIRLIKLAR VA SO‘Z BIRIKMALARINING TARJIMA MASALALARI	83
39. Xo‘jayev Dilshod G‘ayratovich, Xolboboyeva Adolat Akramovna IJTIMOIY ALOQA TIZIMIDA O‘ZBEKCHA-INGLIZCHA MASHINA TARJIMASI	85
40. Гаипова Шахноза Махмудовна ЗАКАРИЯ ТАМЕР “РАНДА” ҲИКОЯСИНИНГ МАВЗУЛАР КЎЛАМИ ВА ОБРАЗЛАР СИЛСИЛАСИ.....	87
41. Мустафаева Дилором Норбековна ИЗУЧЕНИЕ ПРАВ И ОБЯЗАННОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	91
42. Исроилова Наргиза Хусниддиновна ТА‘ЛИМ ТИЗИМИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР ВА ИНКЛЮЗИВ ТА‘ЛИМ.....	93
43. Менглиева Сунбула Савранбековна ЎЗБЕК-ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИДА ҲАРБИЙ СОҲАГА ОИД ТЕРМИНЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	96
44. Мустафаева Дилором Норбековна ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СИНОНИМОВ	98

45. Мустафаева Дилором Норбековна СИТУАТИВНЫЕ ЗАДАЧИ ПРИ ОБУЧЕНИИ УЧАЩИХСЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ.....	101
46. Садритдинова Дилфуза Маматхоновна “МАРАҲУ-Л-АРВАҲИ” АСАРИДА ТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРНИНГ ТАСНИФИ.....	103
47. Х.Хидиралиев АРАБ ТИЛИ ЎҚИТИШДАГИ БАЪЗИ УСУЛЛАР ҲАҚИДА	106
48. Ширинова Наргиза ПОВЫШЕНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ КУРСАНТОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	108
49. Ширинова Нилуфар Джабаровна ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ПРЕДМЕТЛИК ВА БЕЛГИ-ХУСУСИЯТ МАЪНОЛАРИНИ ФАРҚЛАШНИНГ СИНТАКТИК ИФОДАСИ.....	109
50. Қулмуродова Феруза Тўймурод қизи "СЛОЖНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С СОЧИНИТЕЛЬНОЙ И ПОДЧИНИТЕЛЬНОЙ СВЯЗЬЮ"	111
51. N.Atabayeva, M.Riskulova DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN THE TEACHING FOREIGN LANGUAGE.....	114

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

PSYCHOLOGICAL FACTORS THAT AFFECT SPEAKING SKILLS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Ahmadova Maftuna

The student of the Uzbekistan State
World Languages University

Annotation: This article is devoted to the development of conversational skills of secondary school students. In addition to the methods and techniques of teaching and communicating with students, it describes the skills and abilities that lead to the conscious performance of academic work, learning and their effective use, as well as the psychological factors that shape speech. There are also specific materials from the works of scientists who have studied the above methods and skills.

Key words: new students, skills, abilities, memory, intuition.

Public life itself proves that the change of culture of the Republic of Uzbekistan in the world of civilization and globalization in the XXI century is closely linked with the quality of training of pedagogical scientists. Today, due to the cosmic development of society and technology, human consciousness has also changed. The phenomenon of "new students" appeared. Their goals, values, and ideas have changed dramatically. That is why a teacher must be an energetic person and a professional teacher who has a personal point of view and is able to defend it. "Education reform is one of the most important tools to ensure the real competitiveness of Uzbekistan," Shavkat Mirziyoyev said, noting that the ongoing reforms in the education system stem from today's requirements. Therefore, the upbringing of the younger generation "... in line with the needs of economic and social modernization" depends on the ability of students to speak fluently in their native language, to systematically express their views [1]. And the foundation is laid in primary school. The Concept of Education Development of the Republic of Uzbekistan until 2015 emphasizes the importance of secondary school education and outlines the main principles of teaching the Kazakh language: "The main task of primary school is to ensure the initial formation of the child's personality, identification and development. Education and upbringing at this stage is focused on the formation of positive motivation, knowledge of educational activities, learning the skills of reading, writing, arithmetic, simple communication skills of the language, the ability to express themselves. For example, while linguists talk about the relationship between speech and language, psychologists study the process of communication through the brain as a whole thoughts freely, correctly and clearly. The student is able to convey the idea, first of all, without hesitation; secondly, to be able to form sentences correctly and precisely; third, mastering the first simple elements of speech culture; fourth, it must be able to interact with the environment. Ultimately, all this, as stated in the Concept, requires mastering the basic principles and principles of language communication. Therefore, the formation of children's speaking skills through participation in the teaching of English in primary school in accordance with the state needs of the Republic of Kazakhstan has become a topical issue. Intellectual and practical knowledge and skills are part of the content of modern school education. If a child can use the acquired skills and abilities in any new situation, the scope of the child's creativity will expand. Through practical action, the student learns more about the realities of the environment. That is why skills are very important in the learning process. An important issue is the formation of flexibility and skills that will help young students not only to master the new system of education, but also to become conscious of that learning. The main task of the teacher is to train students to work independently with books, dictionaries and reference

books, to save time and consciously perform any activity in a planned manner.

Here, much attention is paid to work, first of all, on the formation of students' speech skills. Since young children, as shown above, are dominated by involuntary attention, they have not yet fully formed voluntary attention, they do not have enough willpower to control their attention. Thus, the skills of oral speech of primary schoolchildren depend on their age and mental processes of cognition, individual characteristics. Therefore, classes on the formation of students' oral speech skills are conducted based on the characteristics of their perception, memory, thinking, imagination and characteristics of temperament, character, abilities.

References

1. Message of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the people of Uzbekistan // University №9
2. Concept of education of the Republic of Uzbekistan until 2015 // Uzbek Higher School, 2004. No. 1.
3. Orazbaeva F. Sh., Rakhmetova R.S., Methodology of teaching the language. —: Print-S, 2005. — 25 p.
4. Lyublinskaya A. A. About the psychology of primary schoolchildren. — , 1981. —
5. Guryanov E.V. Psychology of teaching writing and the formation of graphic writing skills. —Moscow, 1959. — 264 p

ХУШМУОМАЛАЛИК ВА ПО ГРАЙС МАКСИМАЛАРИ

Ҳафизов Абдор Алишер ўғли

Ўзбекистон халқаро ислом

академияси ўқитувчиси

Телефон: +998(90) 029 10 09

mail4me2018@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада хушмуомалаликнинг нутқ иштирокчилари ўртасидаги ахборот алмашинувидаги қўлланилиш доираси, шунингдек, хушмуомалалик стратегиялари ва Грайс максималари орасидаги боғлиқлик муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: хушмуомалалик, прагматингвистика, социоллингвистика, психоллингвистика, маданиятлараро мулоқот, хушмуомалалик стратегиялари, Грайс максималари, коммуникаторлар, дискурс, коммуникатив контекст.

Ҳозирги кунда оғзаки мулоқот нафақат маълумот алмашиш, балки суҳбатдошга бўлган муносабатини намойиш этиш, ижтимоий муносабатларни ўрнатиш, сақлаш ва тугатиш воситаси эканлиги кенг тан олинган. Соф маълумотли нутққоида ўрнига истисно ҳисобланади. Хушмуомалалик маданиятлараро мулоқот компетенциясининг муҳим таркибий қисмидир. маданиятлараро мулоқотнинг кўплаб муаммолари айнан суҳбатдошларнинг бир-бирига нисбатан муносабатини ушбу жамият меъёрларига ва шерикнинг ўзига хос кутишларига мувофиқ равишда намойиш қила олмаслиги сабабли келиб чиқади.

Хушмуомалалик - бу миллий ўзига хос тоифадир, уни бир маънода аниқлаш қийин, айниқса маданиятлараро жиҳатдан, чунки мулоқимлик тушунчаси турли миллатлар учун ҳар хил. Илтифот илмий тадқиқот предмети сифатида, қоида тариқасида, анъанавий равишда катта эътибор қаратадиган нутқ маданияти, нутқ одоб-ахлоқи билан боғлиқ (Голдин 1978, 1983, 2002; Формановская, 2002; Граудина, Ширяев 1998; Милославский 2002 ва бошқалар).

Сўнгги пайтларда хушмуомалаликни алоҳида масала сифатида таъкидлаш истаги пайдо бўлди, унда кўплаб гуманитар соҳалар мутахассислари қизиқиш билдирмоқдалар. Сўнгги 25-30 йил ичида одоб-ахлоқ масалаларига бағишланган кўплаб мақолалар ва монографиялар, шу жумладан турли маданиятларда пайдо бўлди (Ларина, 2003).

Одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилинган ҳаракатлар ахлоқ, уларга риоя қилмаслик эса қўполлик деб ҳисобланади. Бу хушмуомалаликни тарихий равишда уни нутқ услуги билан боғлайди, муомала расмийлиги қанчалик баланд бўлса, хушмуомалалик даражаси шунчалик юқори бўлади. Бироқ, ушбу йўналишда олиб борилган тажрибалар шуни кўрсатдики, норасмий шароитда расмийчилик хушмуомалалик сифатида эмас, балки қўполлик сифатида қабул қилинади (Фрейзер, 1990, 221-бет; Томас 1995), тўғрилиқ принципи мувофиқлик принципига зид бўлмаслиги керак. (Орлов 1991, 87).

Хушмуомалаликни нутқнинг максимал даражалари, қоидалари (суҳбати-максимал кўриниши) сифатида қараш, биринчи навбатда П. Грайс, Р. Лакофф, Ж. Лич исмлари билан боғлиқ. 1967 йилда ёзилган ва 1975 йилда нашр этилган "Мантиқ ва суҳбат" ("Logic and Conversation", 1985) номли асарида П. Грайс биринчи марта мулоқот жараёнида суҳбатдошлар томонидан таъқиб қилинган қоидаларни шакллантиришга уринди. П. Грайс суҳбатдошларнинг ахборот узатиш самарадорлигига қизиқишидан келиб чиққан.

У ахборот алмашиш жараёнида коммуникаторлар бир-бири билан ҳамкорлик қилиб, нутқнинг қурилиши ва оқимида ҳисса қўшади деган фикрни илгари сурди. Ушбу таниқли кооперация принципи тўртта принципни ўз ичига олади: миқдор, сифат, муносабат ва нутқ услуги. Уларнинг ҳар бири нутқ хатти-ҳаракатларини тартибга солувчи аниқроқ максимумлардан иборат: муайян алоқа мақсадларини амалга ошириш учун зарур бўлган маълумотни этказиш; талаб қилинганидан кўпроқ нарсани айтманг; нима эҳтимоли нотўғри эканлигини айтманг; ўз фикрларингизни аниқ ифода этинг; ноаниқ ифода этишдан сақланиш; ноаниқликдан сақланинг; қисқа бўлинг (кераксиз сўзлардан сақланинг); фикрларингизни аниқ ифодаланг.

Шуларни асос қилиб олсак, хушмуомалалик яқинлик ва масофа ўртасидаги мувозанатни сақлашдир. Бундан ташқари, ушбу мувозанат нуқтаси, нафақат, ўзига хос коммуникатив контекстга, балки умуман маданият турига қараб ҳам фарқ қилади. Коммуникаторларнинг

вазифаси ҳаддан ташқари расмий ёки жуда таниш бўлмаслик учун шеригининг ижтимоий-маданий меъёрлари ва кутилмаларига мос равишда мақбул хушмуомалалик стратегияларини танлашдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Grice, Paul, 1975. Logic and Conversation. // Peter Cole and Jerry Morgan (eds.) Syntax and Semantics, Vol.3: Speech Acts. New York: Academic Press, 1975. pp. 41-48.
2. Fraser, Bruce. Perspectives on politeness // Journal of Pragmatics 14. 1990. Pp. 219-236.
3. Lakoff, R. The logic of politeness, or, minding your p's and q's. // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society. Chicago, 1973. Pp. 292-305.
4. Leech, Geoffrey N. Principles of pragmatics. London and New York: Longman, 1983.

ХУШМУОМАЛАЛИК ИЛМИЙ ИЗДАНИШ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА

Ҳафизов Абдор Алишер ўғли

Ўзбекистон халқаро ислом

академияси ўқитувчиси

Телефон: +998(90) 029 10 09

mail4me2018@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада хушмуомалаликнинг тилшуносликда ўрганиш объекти сифатида пайдо бўлиши ва ўрни ҳақида фикр юритилади. Шунингдек, хушмуомалалик стратегиялари ҳам муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: хушмуомалалик, прагматингвистика, социоллингвистика, психоллингвистика, маданиятлараро мулоқот, хушмуомалалик стратегиялари

Хушмуомалалик мураккаб ижтимоий-маданий ҳодисадир. Бу жамиятни ижтимоий-маданий ташкил этишнинг асосий принтсиплари ва унинг аъзолари ўртасида мавжуд бўлган шахслараро муносабатлар, уларнинг коммуникатив онги билан чамбарчас боғлиқдир. Хушмуомалалик суҳбатдошлар томонидан бошқариладиган, ўзаро кутишларни қондирадиган ижтимоий-маданий кадриятлар тўплами билан белгиланади. Хушмуомалалик ва уни турли маданиятларда амалга ошириш билан боғлиқ масалалар психология, этнопсихология, маданиятшунослик, антропология, психоллингвистика, социоллингвистика, прагматингвистика, амалий тилшунослик ва бошқа кўплаб гуманитар соҳа мутахассисларини қизиқтиради ва бу тасодифий эмас, чунки улар фақат фанлараро даражада ҳамда маданиятлараро аспектда кўриб чиқиши мумкин. Тилшуносликда хушмуомалаликка бўлган қизиқишнинг ортиши, бу масаланинг, умуман, инсон муносабатларида ва, хусусан, маданиятлараро алоқада муҳимлигини кўрсатади.

Кўпгина тадқиқотчилар таъкидлашларича, чет элликлар билан мулоқот қилишда одамлар грамматик ва лексик хатоларни осонликча кечиришади, чунки бу уларни лингвистик билимларнинг етишмаслиги билан изоҳлашади, аммо улар одоб-ахлоқ меъёрларини бузилишига жуда сезгир, чунки улар атайлаб бузилган деб ҳисоблашади. (Жанней & Арндт 1992; Сифианоу 1992; Агар 1994; Тер-Минасова 2000 ва бошқ.).

Кўп сонли нашрлар ушбу муаммонинг тадқиқотчилар ўртасида катта қизиқиш уйғотаётганини, шунингдек, хушмуомалаликни қандай аниқлаш, унинг нима эканлиги ва турли маданиятларда қандай ҳаракат қилиш механизмлари борасида қарашларнинг бирдамлигини кўрсатмоқда. Мавжуд тушунчалар орасида бир нечта асосий тушунчаларни ажратиш кўрсатиш мумкин: одоб-ахлоқ ижтимоий меъёр сифатида; нутқ максималари, қоидалари каби мулойимлик (Грайс 1975; Лакофф 1972, 1973, 1975; Сулук 1983); хушмуомалалик "қутқарувчи юз" (Гоффман 1967, 1972; Бровн ва Левинсон 1987; Ссоллон, 1983); диалог шартномаси сифатида хушмуомалалик (Фрейзер, Нолен 1981, Фрейзер 1990); хушмуомалалик (Жанней & Арндт 1992); одоб-ахлоқий ва прагматингвистик категория сифатида (Формановская 1998); инсоннинг ҳолатини баҳолаш сифатидаги мулойимлик (Карасик 2002).

Мақола доирасида номланган тушунчаларнинг ҳар бирини тавсифлаш мумкин эмас, уларнинг баъзилари ҳақида қисқача тўхталиб ўтамиз. Хушмуомалаликни ижтимоий меъёр сифатида қараш (ижтимоий - меъёрий қараш) одоб-ахлоқ меъёрларига мос келадиган хатти-ҳаракатлар хушмуомалалик, уларга мос келмайдиганлар кўполлик деб ҳисобланишини англатади.

Ушбу концепция кенг қабул қилинмаган (Фрейзер 1990). Биринчиси, хушмуомалалик нуқтаи назаридан, иккинчиси ҳар бир жамиятда мавжуд бўлган ва одоб-ахлоқ қоидалари тўғрисидаги китобларда мавжуд бўлган ижтимоий хатти-ҳаракатлар меъёрларига риоя қилиш сифатида қаралади, масалан, «оғриқли деб қабул қилиниши мумкин бўлган воқеалар ёки ҳолатлар билан боғлиқ мавзулардан сақланинг» (*"avoid topics which may be supposed to have any direct reference to events or circumstances which may be painful"*) «Аёллар одоб-ахлоқ китоби» дан келтирилган) (Кашер, 1986).

Хушмуомалалик стратегиялари рўйхати, албатта, тўлиқ эмас. Улар маданиятлараро тадқиқотлар учун асос бўлиб хизмат қилиши ва бошқа коммуникатив маданиятларни кўриб

чиқишда тўлдирилиши ҳамда такомиллаштирилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Grice, Paul, 1975. Logic and Conversation. // Peter Cole and Jerry Morgan (eds.) Syntax and Semantics, Vol.3: Speech Acts. New York: Academic Press, 1975. Pp.55-58.
2. Fraser, Bruce. Perspectives on politeness // Journal of Pragmatics 14. 1990. Pp. 219-236.
3. Kasher, Asa. Politeness and rationality // J.D.Johansen and H.Sonne (eds.). Pragmatics and linguistics: Festschrift for Jacob Mey. Odense University Press, 1998. Pp.103-114.

FARG'ONA MARJONI - MARG'ILON

Axmedova Mashhuraxon Ulug'bek qizi
Farg'ona davlat universiteti 1-kurs talabasi
+998902302130

Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg'ona viloyati Marg'ilon shahri nomining kelib chiqish tarixi haqidagi xalq orasida tarqalgan rivoyatlar va olimlarning tadqiqatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

*Axir qancha chuqurdan qaynasa, buloq
Suvi shuncha pok bo'lur shuncha totliroq.
(Shuhrat "Mardlik afsonasi")*

Yurtimizda uzoq o'tmishdan beri insoniyatning manzilgohi bo'lib xizmat qilayotgan shahar, qishloqlar talaygina. Bularga misol tariqasida Toshkent, Xo'jand, Samarqand, Buxoro kabilarni ayta olamiz. Ularning tarixini o'rganar ekanmiz, bevosita biz u yerlik aholining turmush tarzi, atrofdagi manzaralar ko'z oldimizda namoyon bo'ladi. Biz nafaqat o'sha manzillar, balki ularga atab qo'yilgan nomlar orqali ham ko'plab ma'lumotlarga ega bo'lamiz.

Keling hozir yurtimizning Farg'ona vodiysida joylashgan, o'zining qariyb 2000 yildan oshiq tarixiga ega bo'lgan Marg'ilon shahri, u joyning nomi bilan tanishib chiqamiz. Shahar va qishloqlar qanchalik uzoq tarixga ega bo'lsa, ularning nomi ham o'zi singari ko'hna, rivoyatlarga, afsonalarga qorishib ketgan bo'ladi. Marg'ilon nomi ustida olimlarning olib borgan izlanishlarini o'rganish jarayonida ham buning guvohi bo'lamiz. Keling, birgalikda ba'zi bir tahlillar bilan tanishib chiqamiz.

Dastavval, toponimning kelib chiqishi haqida xalq orasida tarqalgan rivoyatlarni o'rgansak. Bulardan biri Is'hoqxon Ibratning "Tarixi Farg'ona" keltirilgan quyidagi rivoyatdir:

"Ajoyib ul- buldon"da masturdiki, Farg'ona iborati "har xona"dur. "Hazrati Iskandar zamonlarida aqsoyi sharqqa borg'anlarida Farg'ona yerida bir-ikki forisistondan muhojir bo'lib kelib o'tlurgan bechora, dehqoni bodiyanishinlar bor ekan. Podshohga arzi ahvol qilmoq bo'lub, peshkash uchun non-u tuz o'rnig'a bisotlaridagi tovuqlarini pishirub, hazrati Iskandarga tutgan ekanlar. Anda hazrati Iskandar savol qilibturlarki, bu nimadur deb. Anda arz qilg'uvcilar forsiy lafzda javob beribturlarki, murg'-u non, ya'ni tovuq birlan non deganlar ... Ammoki ahvolda Murg'inon derlar, o'shal tovuq ilan non turgan yerdur, Murg'inon shahri ismi bo'lub, Farg'ona umumiy iqlimga ismdur" (279- bet).

Ushbu parcha xalq etimologiyasiga asoslangan bo'lib, astionim etinonimi xususida aniq bir ilmiy yechim taqdim etolmasa-da, qadimdan mazkur o'lkada dehqonchilik va chorvachilik xo'jaliklarining yuzaga kelishi, qolaversa, aholisining tili o'z ifodasini topgan.

Hazrat Podshoh Iskandar Iskandar Zulqarnaynning islomlashtirilgan obrazidir. Shuning uchun ham bu nom bilan aloqador bo'lgan joy nomlarini yurtimizning turli go'shalaridan topishimiz mumkin. Lekin Aleksandr Makedonskiyning bunga aloqasi yo'q ekanligini bilishimiz lozim.

Yana bu nom haqida mahalliy xalq orasida yana boshqa shaxslar bilan bog'liq rivoyatlar ham mavjud bo'lgan. Olima A. K. Pisarchik 1938- yili Marg'ilon shahrining me'moriy yodgorliklarini o'rganish jarayonida, Marg'ilon nomining kelib chiqishi to'g'risida quyidagi rivoyatni yozib olgan. Rivoyatga ko'ra ushbu yerlardan Hazrati Ofoqxo'ja Koshg'arga o'tib ketayotganida keksa ayol unga peshvoz chiqib, taom sifatida tovuq va non olib kelibdi. O'shandan buyon shahar Murg'inon deb atala boshlabdi. Ofoqxo'ja, albatta, ramziy obrazdir. N.G. Mallitskiy esa Marg'ilon nomining kelib chiqishini Hazrat Alining Farg'onaga kelishi bilan bog'laydi.

Hazrat Alining biror payt Markaziy Osiyoga kelganligi to'g'risida hech qanday tarixiy shohidliklar mavjud emas. Ko'rib turganimizdek, afsonalar ham talaygina.

Toponimshunos S.Qorayev bu astionimni marg' – "o'tloq", "ko'kalamzor" ma'nolari bilan bog'laydi. "Marg'ilon shahri va uning atroflari toponimiyasi" mavzusida izlanishlar olib borgan J. Latipovning fikriga qaraganda esa Marg'ilon astionimi "marg'i" etnonimi bilan aloqadordir. Etnonim tarkibidagi -i qo'shimchasi boshqa nomlarda ham uchraydi. Masalan, garchi – tog'lik (garch – tog'), sahroyi – cho'ldagi kishi kabi.

Z. Do'simov, X. Egamovlar ham olimning ushbu fikrlariga asoslangan holda astionim yoz-

ma manbalarda Marg‘ilon, Marg‘inot shaklida uchrashini bayon etish bilan bir qatorda uning tarkibidagi -on va -ot qo‘shimchalari ko‘plik belgisi hisoblanib, kishilar ishora qilishini, shuning uchun toponim marg‘lar, ya‘ni “o‘tloqda yashovchi yoki chorvador” dagan ma‘noni anglatishini ta‘kidlaydilar.

A. Muhammadjonov tadqiqotlarida astionim tarkibiy qismi ikki morfemadan iborat tashkil topgan bo‘lib (marg‘(murg‘ // mardj) – on // lon yoki marg‘ (marg‘i) – kon // jon), qadimda “Marg‘ijon” yoki “Marg‘ikon” shaklida talaffuz etilgan va “Yayloqsoy”, ya‘ni “ko‘kalamzordan oqib o‘tadigan suv” degan ma‘nolarni bildirishi haqidagi fikrlarni o‘rtaga tashlaydi.

“Boburnoma”da keltirilgan: “Yana bir Marg‘inondur, Andijonning g‘arbidadir, Andijondin yeti yig‘och yo‘ldur, purne‘mat; anori va o‘rugi asru ko‘p-xo‘b bo‘lur... Ovi qushi yaxshidir... Eli sortdir...” – fikrlarga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, olimlarning joy nomidagi “o‘tloq yer”, “ko‘kalamzor yer” ma‘nolari ham, afsona va rivoyatlar ham o‘zining mantiqan to‘g‘ri ekanligiga guvoh bo‘lamiz.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Marg‘ilon nomining o‘zi ham bizga u yerning yashnagan, hosilga boy maskan sifatida ko‘z oldimizda gavdalandiradi. Haqiqatda ham, ushbu shahar yurtimizdagi go‘zal shaharlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Maqdisiy. Axsan ul-taqosim fi ma‘rifati ul-aqolim. BGA. 3-jild
2. J. Latipov. Marg‘ilon va uning atroflari toponimiyasi: Filologiya fanlari nomzodi... diss, - Toshkent, 1975. – B 35
3. Z. Do‘simov, X. Egamov. Joy nomlarining qisqacha izohli lug‘ati. – Toshkent O‘qituvchi, 1977. – B 94
4. Rahmatillo Shukurov, Gulrux Jo‘raboyeva. Farg‘ona vodiysi toponimlarining qisqacha izohli lug‘ati. Farg‘ona: “Classic” nashriyoti. 2021-yil
5. Nodirbek Abdulahatov. “Ko‘hna Marg‘ilon tarixi” maqolasidan

BOOK IS SPRING OF BRILLIANCE

G'ulomova Shoxsanamxon G'ayratjon qizi

The student of Uzbekistan State

World Languages University

Phone number: +998977554947

"Take a good book to bed with you- Books do not snore"

Thea Dorn.

Annotation: Immediately, book is great miracle, spring of brilliance and its role which people can reach to perfection is incomparable. If we speak about books, some information which is really interesting data about books takes our attention. According to history, "no one can steal books "because they are not thief if they still books according to good intention.

Key words: Precious books, History, statistic information, young generation, dignity, Libraries, peak problems.

According to statistics information people who are over 45 years old buy books over the world. Thus, we can realize precious sinks forward to the old.

Looks play a quintessentially rule in every students live by introducing them to a world of imagination, providing knowledge of the outside world, improving the Reading, Writing and speaking skills as well as boosting memory and intelligence. The importance of books in our life cannot be undermining for they not only have in broadening our Horizons but also act as a dude ways of connecting us with the world around us. They function as survival kits the influence us and leave an impact on us .

Books are packet with knowledge they give you life lesson, they teach you about hardships, love, fear and every little thing that is a part of life. Books have been here for centuries and contain the knowledge of our past civilizations and cultures

One of the great reasons that signify the importance of books in our life is that books act as our best friends. Friends are one of the most important parts of our life . We cannot imagine our life without the companionship of a good friend. Similarly, a book is like the best friends that constantly inspired us to become the best version of ourselves Books enrich our mind with knowledge just like a good friend . We can learn a lot from books and they can help us in over coming our failures as well as shape our minds.

The importance of books in our lives is not limited to the knowledge it provided us .Books also bring change in our personality, develops us into our betters sleeves and gives us lessons to cherish lifelong .Here are some of them:

1. Self-confidence
2. Better understanding of yourself
3. Emotionally strong and expressive
4. Mental visualization
5. Sense of identity
6. Keeping a wild imagination
7. Always staying curious

The advantages of books are not just limited to our personal lives, they can also help us in our professional growth. Engaging regularly with Books can help us in building our vocabulary as well as give us the confidence to conduct ourselves in front of groups of people.

If you are an Avid Reader you will get to create your own perspective one which will help you stand apart from others. Reading gives us an advantage of analyzing different environments which pushes our mind to be observant. Books help in developing presence of mind and observational skills thus Illuminating on the importance of books in our life

Register of used literature

- 1.Karimov I . A "Yuksak ma'naviyat -yengilmas kuch" Toshkent "Ma'naviyat"-2008 , 125 -bet.
- 2.Nurmonov A. "Lingvistik tadqiqot metodologiyasi va metodlari"- T -Akademnashr, 2011
3. From the internet:
 - a. Hozir.org
 - b. Ziyo.net.

MODERN METHODS AND METHODS OF LANGUAGE LEARNING IN ENGLISH CLASSES

G'ulomova Barchinoy and Mengboyeva Surayyo

Students of the Uzbekistan State World Languages University

Annotation: This article discusses modern methods and methods of language learning in English classes in secondary schools and the fact that English is undoubtedly the most widely studied language by young people wishing to study abroad.

Keywords: Information and communication, pedagogical creativity, culture.

Through the introduction of advanced teaching methods using modern pedagogical and information and communication technologies, teaching the younger generation in foreign languages, radically improving the system of training specialists who are fluent in these languages, and on this basis, conditions and opportunities are being created for their achievements in world civilization and the extensive use of world information resources, the development of international cooperation and dialogue. Undoubtedly, English is the most widely studied language by young people who want to study abroad. It opens the doors of famous universities to young people, such as Oxford and Harvard. To do this, you need to work on the following skills. The most important condition of pedagogical creativity is to know, understand, love this field, to approach it with enthusiasm, initiative. At the same time, it is a teacher's high culture. High culture is a broad concept, which first of all reflects the teacher's deep knowledge, all-round interests, high level of development, social activism, humility, hard work, pedagogical etiquette, communication with the community and students, confidence in the future, cheerfulness. The problems of comprehension, including speech perception, have been developed in great detail in world psychology. The subject of foreign language teaching methods effectively uses the existing theoretical considerations. Difficulties in language learning or in life in general are determined by the relationship between cause and effect. It is possible to identify difficulties in advance, to know its causes. The difficulty is determined by the number of errors and the degree to which the desired result is achieved. The correct formation of psychophysiological mechanisms of listening comprehension is of great importance in order to overcome the difficulties of students' ability to comprehend and understand the speech of others. Spoken language teaching is one of the main practical goals of foreign language teaching in high school. Graduates of the school should be able to communicate and communicate orally in a foreign language, to hear and understand a speech in a foreign language related to the topic studied. Learning to speak a foreign language is possible only when certain speech mechanisms are formed. It is important to develop reading skills, understand grammar and language structure, memorize words, and learn their expression and pronunciation. Here are some suggestions on how to look or get an appointment for acne treatment. The golden rule of learning a foreign language is to read a lot. Mobile devices and applications are endless opportunities for those who want to learn English. At a time when technological progress is accelerating at lightning speed, it is entirely up to you to take advantage of this opportunity. When you return home from school or work, memorizing words with a number of free apps installed on your phone will improve your reading and comprehension skills. Writing English is one of the most difficult skills to master. Applicants to foreign universities are usually required to write an essay or cover letter. It is important to use conjunctions and auxiliary sentences instead of short expressions when writing, to be able to express the idea in an expanded way. This is a very familiar method to you. Stick new pieces of paper where you can see them often and read them every day. And you'll see the results in a few days! We hear the words, "I understand, but I can't speak." Employers abroad also focus on how well you have mastered your speaking skills, not on the certifications you get from tests like TOEFL or IELTS. In short, one of the most effective ways to improve your communication skills is with the recent popularity of online and free voice recording programs. You can record your speech and listen to it with a friend who speaks English, and if you make a mistake, ask them for help. Due to the growing demand for foreign language specialists in the country, the revision of English language textbooks and manuals is being expanded. Our time demands to get acquainted with.

A good example of how smartphones enhance classroom learning is the scavenger hunt exercise. Here, students must go through websites to find the information they need to fill out a work-

sheet. Students can also use their devices to access free, online exercises that reinforce language and/or skills seen in class.

The key issue here is to be creative with the use of smartphones. Other uses for smartphones in the classroom could be polling apps, surveys or even recording, yes, recording! Students can record themselves in action, which is perfect helping them receive feedback on specific tasks and activities.

To sum up, modern methods and technologies give more help to students in their learning languages. While the previous two approaches focus heavily on the skills and competencies that students need to develop, this approach focuses on what language students actually need to produce. In particular, the actual words that students need to understand in order to conduct specific tasks.

List of used literature:

1. Фарберман Б.Л. Передовые педагогические технологии. – Т. Фан Изд.во АН Республики Узбекистан 2010

DIFFERENT INNOVATIVE METHODS OF TEACHING LISTENING AT ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Xabibullayeva Mohigul Xayrullo qizi

The student of the Uzbekistan State
World Languages University

Annotation: The following article deals with some issues on the importance of listening and different innovative methods of teaching listening at English language lessons. The author analyzes different approaches to training listening comprehension and some of the tasks and activities were given as an example.

Key words: interactive way, group work, individual work, interpersonal activities, scheme, awareness, one-way communication, two-way communication, autonomy.

The Republic of Uzbekistan has chosen its own path of independent socio-economic development and is steadily reforming the education system. In particular, the existence and implementation of documents such as the Law "On Education", "National Training Program", PP 1875 "On measures to further improve the system of learning foreign languages" increased the work on a large scale. The emphasis on acquiring knowledge and skills based on the requirements of these documents has increased. As a result, new scientific and methodological approaches began to enter the education system. These approaches, in turn, lead to certain positive changes in the various organizational and methodological foundations of the educational process. Learning activity is, in the broadest sense, the expression of human activity in a specific direction. Since this activity is carried out only in human society, it serves the interests and goals not only of each person, but of the whole society. Learning is a purposeful activity aimed at training and educating a person to enable him to work successfully. The essence of this process is to transform the experience, knowledge, skills and abilities accumulated by man and pass it on to the younger generation. Learning activities are inextricably linked to the individual development of a person and exist in all phases of his life - from childhood to adulthood. Therefore, the learning process, which is a historical social phenomenon, has its own history of development. This means that learning, like any other human activity, acts as an objective phenomenon inherent in human society. As society itself undergoes complex and contradictory changes, educational activities also take different forms at different stages of human development. At present, the state pays great attention to the study and teaching of foreign languages. In particular, many innovative methods of teaching English, a wide range of teaching techniques make it more convenient for the learner. Listening comprehension, which is one of the most important part of learning English, is a great way to improve your speaking skills. Listening comprehension is one of the most important and integral parts of language learning and teaching, and it plays an important role in a learner's ability to communicate. Today, there are a variety of modern methods of language teaching, from which there are a growing number of interactive methods of listening comprehension exercises and tasks, which serve as a factor in improving the quality of language teaching. It is a good idea for teachers to use authentic materials to teach listening comprehension in the classroom. Authentic materials include real-life conversations, dialogues, telephone conversations, announcements in public places (e.g., station / airport announcements), television and radio news, TV and radio programs (talk shows, documentaries), reading and professional-themed topics include presentations, speeches, lectures, feature films, interviews, songs, audio books, and more. When using such materials, the teacher should pay attention to the level of knowledge of the learner, his age and the size of the group. With the help of a teacher's creativity, audio materials can be divided into different exercises and tasks depending on the type of activity. Here are some of them: Interpersonal activity: Interpersonal activity is a great way for the learner to better understand and develop the material being heard. The learner should work in groups of two or more and discuss with each other through a variety of stories and fictional interviews. For example, an article or story from a newspaper or magazine is discussed by a student as an interview with a partner, creating tasks for him or her, and sharing ideas with other group members and making a presentation.

References:

1. <https://ru4.ilovetranslation.com/YQ3fEokYSfb=d/>

LINGUOCULTUROLOGY AS A MAIN FIELD OF LINGUISTICS

Sabina Hasanjonova Farxodjon qizi

The student of the Uzbekistan State
World Languages University

Annotation: In this article it is shown that linguoculturology as a science and provides the review of the various fields of linguoculturology. This branch deal with both the science of culture and language. It represents a certain unity of knowledge about national-cultural peculiarities of nation and their reflection in language

Key words: linguoculturology. interpretational, communications, intercultural, culturology, concept, interconnection.

The tendency for various fields of data to penetrate one into another is one among the determinative features of the 20 century science.

Every person may be a part of national culture which incorporates national traditions, language, history and literature. Nowadays, the economical, cultural and scientific contacts between nations are getting closer. Thus, the investigations dedicated to intercultural communications, correlations of language with culture and language personality are important today. The activation of culturological studies turned the spotlight on linguoculturology.

The purpose of our report is to discuss linguoculturology as a science and provides the review of the various fields of linguoculturology. Linguoculturology as an independent field of linguistics first appeared within the 70th of the 20th century on a base of the triad by Emil Benvenist: language, culture and human personality. The aim was to activate the facts about language and culture of the country of studying language with the assistance of philological methods of teaching.

The scientists who works during this field are: A. Wierzbickaya, R.M. Keesing, R.Langacker, V. Maslova, V. Karasic, S. Vorcachev, V. Telia, V. Shacklein, F.Vorobev, J. Stepanov, E. Levchenko, V. Kononenko, V. Zhayvoronok. consistent with V. Maslova's research the term "linguoculturology" means the science, which appeared at the intersection of linguistics and culturology. This science investigates the question of reflection and consolidation of nation's culture in language .

It should be emphasized that linguoculturology concerns both the science of culture and therefore the science of language. It represents a certain unity of knowledge about national-cultural peculiarities of nation and their reflection in language.

The aim of linguoculturology is to review the methods which the language embodies in its units, to stay and to transmit culture.

The main task of linguoculturology is to review and to explain language and culture in their interaction. consistent with V. Talia goal of this field of linguistics is to review and to explain interrelation of language and culture, language and ethnos, language and national mentality .

Methods of linguoculturology are the gathering of analytical techniques, operations and procedures which are utilized in analysis of interaction of language and culture. I should be noted that different methods are often used during the investigations but the foremost useful are conceptual, discretionary, contextual, analytical, comparable ones.

The special field of investigations is that the linguoculturological analysis of texts because the real keepers of culture. Here are often used such methods and techniques of investigations as interpretational to psycholinguistical ones.

The main category of linguoculturology is concept which is defined because the conventional mental unit directed to the complex studying of language, mind and culture.

The main object of linguoculturology is that the interconnection and interaction of culture and language within the process of its operation; the study of interpretation of this interaction as an entire system.

The subject of linguoculturology is that the national sorts of existence of nations which are reproduced during a system of language communicati cultural possessions. In other words the topic of linguoculturology is that the language picture of the planet.

Linguoculturology are often divided into five main fields consistent with the needs of the investigations.

1. Linguoculturology of separate group, ethnos in any bright epoch from the purpose of view of

culture (the investigation of concrete linguistic situation).

2. Diachronic linguoculturology (the investigation of changes of linguocultural state of ethnos during a period of your time).

3. Comparative linguoculturology (the investigation of linguocultural demonstrations various but interconnected ethnos).

4. Confrontational linguoculturology (the youngest field). There are only several works during this area. the foremost interesting is M. Golovanivskaya "French mentality from the purpose of view of Russian person" .

5. Linguocultural lexicography (practice the compiling of linguo-area studies dictionaries).

Consequently, we came to conclusion that linguoculturology may be a new actively developing field of linguistics consistent with R.M. Frumkina the distribution of linguoculturology began during a time when it had been found that there was no place for culture within the science of language. Every culture features a number of concepts which the markers of its identity for instance, the key markers in British culture are law, lie, privacy, etc. Moreover, every language is an ingenious system which is etched in native speakers' mind and build up their world perception, therefore linguoculturology may be a promising field for linguistic investigations.

References:

1. Golovanivskaya M.K. French mentality from the point of view of the carrier Russian language: Monograph/M.K. Golovanivskaya. - M.: Publishing House of JSC "Dialog Moscow State University,"1997- 279 c.

2. . Maslova V.A. Linguoculturology: text. manual for undergraduate students teacher, institutions/V.A. Maslova. - M.: Publishing Center "Academy," 2001.-208 pages.

3. Telia V.N. Basic postulates of linguoculturology/V.N, Telia// Philology and culture: materials of the II international. Conf. May 12-14, 1999: at 3 h/otv. ed. N.N. Boldyrev,- Tambov: Publishing House of TSU, 1999. - PART III. - S. 14-15.

4. Frumkina PM Concept, category, prototype/R.M. Frumkina// Linguistic and extralinguistic semantics. - M, 1992. - Page 28-43.

MEANS FOR TEACHING LISTENING COMPREHENSION TO DIFFERENT AGE GROUPS

Shokhista Ismoilova

The student of the Uzbekistan State
World Languages University

Abstract: the article is devoted to the method of listening as the leading method of teaching foreign language to school students.

Keywords: methodology, teaching, listening, linguistics

Mastering a speech in a foreign language as a means of communication includes not only the ability to express your thoughts, intentions, desires, but also the ability to understand the speech of other people both in direct communication, and on radio, television, in the cinema, while listening to messages at the airport, at the station etc. Therefore, the number of tasks that the school faces in connection with teaching a foreign language also includes the task of teaching students to listen and understand foreign language. This skill is denoted by the term "listening"¹.

Learning listening in the teaching of foreign languages is of great importance, since the perception of foreign language by ear is a complex process that requires maximum attention from the student, and from the teacher, consistent preparation for the development of this type of speech activity.

It should be noted that it depends on the proper training in listening, whether students will develop a phonemic ear, will they be able to hear English speech by ear, and therefore the ultimate success of learning and communication in general.

Communicative competence is determined by four main types of speech activity - listening, speaking, reading, and writing. Speech activity is a focused, active, due to the language system and the situation of communication, the process of transmitting and receiving information². Reading and listening are receptive types of speech activity, and speaking and writing are productive.

Listening is a receptive type of speech activity (WFD), which is the simultaneous perception and understanding of speech by ear and as an independent WFD has its goals, objectives, subject and result.

Listening mechanisms

The basis of the internal listening mechanism is the following mental processes:

Listening and recognition;

Attention;

Anticipation, anticipation or probabilistic forecasting;

Semantic guess;

Speech stream segmentation and grouping;

Informative analysis based on the isolation of units of semantic information;

Final synthesis, involving various kinds of compression and interpretation of the perceived message.

Internal speaking mechanisms are necessary for the analysis of speech, understanding and memorization. The development of internal pronunciation depends on the complexity of the content, the level of knowledge of a foreign language by students, as well as on the conditions of perception of the text.

Memory mechanisms are operational (we associate what we hear now with what we just heard, that is, we associate the end of a phrase with its beginning), the better the memory is developed, the larger the unit of perception; long-term (storage of standards).

The accuracy of the forecast depends on the linguistic and (sometimes) life experience, understanding of the situation and context.

Comparison mechanisms - recognition - work continuously, because there is a comparison of the incoming signals with those standards that are stored in our long-term memory. Comparison is

¹ Афанасьева О. В., Михеева И. В. Книга для учителя учебно-методического комплекса «Английский язык. 2 класс. 3 класс. 4 класс. 5 класс. 6 класс. 7 класс. (Rainbow English)».- М.: Дрофа, 2014.

² Артемов В.А. Психология обучения иностранному языку. М., 1969.

closely connected with the past experience of a person, with his feelings and emotions. Recognition during comparison occurs on the basis of invariant features.

Factors Affecting Audience Success

The success of listening depends on:

1) From the listener himself (from the degree of development of speech hearing, memory, from his attention, interest, etc.). The listener's skills to use probabilistic forecasting transfer the skills developed in his native language to a foreign one. Of great importance are such individual characteristics of the student as his resourcefulness and quick wit, ability to listen and quickly respond to all kinds of oral communication signals (pauses, logical stresses, rhetorical questions, etc.), the ability to switch from one mental operation to another, quickly enter in the subject of the message, etc.

2) On the conditions of perception (temporal characteristics, quantity and form of presentations, duration of sound). Depending on the target setting, preceding listening, the perception will be either passive or active. In the latter case, the listener will be able to quickly engage in "search activity", successfully put forward hypotheses, test and correct them, it is better to remember the logic and sequence of presentation.

3) From linguistic features - linguistic and structural - compositional difficulties of speech messages and their correspondence to speech experience and students' knowledge.

Thus, listening is a complex receptive form of speech activity. This process has a number of difficulties associated with the process of perceiving speech by ear, memorizing it, its pace, and the nature of its presentation.

The development of these three types of listening is the purpose of teaching this type of speech activity in accordance with the requirements of the state educational standard; therefore, we will consider in more detail the features of each of them. Thus, these two classifications represent two different approaches to the description of one phenomenon and, therefore, do not contradict, but complement each other.

Bibliography

1. Афанасьева О. В., Михеева И. В. Книга для учителя учебно-методического комплекса «Английский язык. 2 класс. 3 класс. 4 класс. 5 класс. 6 класс. 7 класс. (Rainbow English)».- М.: Дрофа, 2014.
2. Артемов В.А. Психология обучения иностранному языку. М., 1969.
3. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку. – М., 2000
4. Сайдалиев С/Ўрта мактабда инглиз тили ўқитиш методикасидан маърузалар. Наманган. 1992 йил/ 4. Умумий методика. Т., 1974 йил.
5. Жалолов Ж. Чет тили методикаси/Т., 1996 йил.

TECHNOLOGIES AND INNOVATIONS IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE

Karimova O'g'iloy Keldiyor qizi

The student of the Uzbekistan State
World Languages University

Annotation: this article describes the effect of technologies in learning foreign languages, as well as this, English language.

Key words: innovation, technology, time, speech, unique strategies, process.

With the rapid development of information and communication technologies, which is one of the peculiarities of our time, special attention is paid to a unique approach to the organization and organization of the educational process, using its opportunities. The XXI century is the age of high technologies, and our modern youth is not only in line with the spirit of the times, but also in line with the development of the electronic world. Therefore, it requires a different approach to the process of educating the younger generation. The role of the teacher in the classroom is also changing. The teacher is now mainly a facilitator. It is time for teachers who want to keep pace with the times to be ready to revive any part of the lesson through ICT. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated December 10, 2012 "On measures to further improve the system of learning foreign languages" "Introduction of advanced teaching methods using modern pedagogical and information and communication technologies By radically improving the system of training the younger generation in foreign languages, training specialists who are fluent in these languages, and on this basis, their achievements in world development and the wider use of world information resources, international cooperation and dialogue. Creating conditions and opportunities for their development "and the need to implement a number of important tasks for this purpose. in the form of teaching using ICT tools as a basic educational subject given. In accordance with this important Resolution, today, in particular, foreign language classes have been given a deeper look. In order to properly defend the honor of the country on the world stage, our youth must first compete with their foreign peers. conducted in English, which is an international business language. Indeed, the role of modern pedagogical technologies and information and communication tools in improving the quality and effectiveness of education, the targeted organization of lessons in the form of games that interest students is very large. The scope of their application is expanding day by day. In order to teach English to young people through computers, first of all, the teacher must be able to use computer technology at a professional level. To use this level not only to fully use the existing capabilities of the computer, but also it also includes the ability to create new curricula. To become a teacher at this level, every foreign language teacher needs to work harder on themselves in the field of modern technology. There are several advantages to teaching English with a computer over traditional teaching methods. First of all, a computer-based English learner is taught four areas of language (speaking, listening, writing, and reading). will have the opportunity to test their skills. This is now possible with the help of advanced software. You just have to be more discriminating with the help you render toward other people. In addition, every rule, every word, every unit of understanding taught in a foreign language with the help of a computer is better stored in the memory of the student. Naturally, the rich graphic capabilities of the computer, information about the situation in audio, text, image and The ability to deliver video in visual form makes it one of the most effective ways to teach foreign languages through the computer. That is why I want to use the rich potential of the computer in teaching English to 5th graders through the computer. In general, it is better to use Word and Power Point to explain current issues. Because I think it's much easier for students to understand if they're spreadsheets using Word. In Power Point, students can be more involved in the topic by presenting them in audio, visual, and video formats. As noted in the works of President I. Karimov "High spirituality is invincible": "If we want to sing Uzbekistan to the world, to glorify its ancient history and bright future, to keep it in the memory of future generations, we must first of all educate future great writers, great poets, great creators." As learning is a modern requirement, it is important for scientists and specialists to develop new methods of language learning for the younger generation, based on the "National Training Program" and recommend them to the learning process. In order for our talented young people to become experts in their fields of interest, they must first be fluent in all foreign languages,

including English. Therefore, the introduction of technology, ensuring that teaching methods meet the requirements of the time are the main tasks of pedagogical scientists. Training and retraining of specialists is also important. At a time when the economic, political, cultural and educational ties of our country with the world are growing, the interest of our youth in the life, culture, customs and language of foreign countries is growing. The role of foreign languages, especially English, in the development of these relations is invaluable.

Furthermore, the paper represented that learners should use technology to enhance their language skills because it has as a crucial role in developing learners' creativity and provides them with interesting, enjoyable, and exciting alternatives to study the language. To sum up, the findings of this literature review showed that technology provides interaction between teachers and learners, provides comprehensible input and output, helps learners to develop thinking skills, makes learning and teaching becomes more student-centered, promotes learners' autonomy and helps them feel more confident, and increases learners' motivation to effectively learn a foreign language.

References:

1. Yuksak manaviyat – yengilmas kuch.87–88-pages

THE IMPORTANCE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Nurmatova Visola

The student of Uzbekistan State
World Languages University

Abstract: The article reveals the importance of studying foreign experience in the field of education, as well as teaching methods and evaluation criteria used in developed countries. Below I generalize my thoughts about it.

Key words: International experience, computer science and information technology.

In our country, it is the issue introducing positive, developing aspects of international experience into the educational process. Diplomatic meetings and international conferences are organized to study the experience of developed countries. In the twenty-first century, fundamental changes are taking place in our state. As an examples, we can witness the improvement of the teacher's activities and the teaching process itself, the systematic formation of freedom of love among student, a thirst for knowledge, love for the homeland and humanity.

In this regard, attention is drawn to foreign experience for the development of the education system and for the introduction of information and communication technologies in the educational process, which is common knowledge [1].

Let us look at developed countries such as Germany, Japan, Korea, India and Switzerland to study international experience in improving education and training. Let's start with learning from international experience in the system of continuous learning from preschool education. Preschool education in Germany has a long tradition. A beautiful kindergarten, or German kindergarten, was developed almost two hundred years ago by German educator Friedrich Froebel. The first kindergartens were opened in Germany and the name of the kindergarten was introduced in other languages, such as English-language kindergarten. The first school for young children opened in 1840 on the initiative of the German teacher F. Froebel (1782-1852). The concept of pedagogical basics of playing with children in such places was initially considered by F. Froebel as a model for mothers and did not involve the creation of a special kindergarten. However, the ideas of the mind and body, freedom and amateur alignment soon turned out to be very attractive, as in the 19th century, kindergartens appeared in Germany and abroad[2]. Since 1996, under the Child and Youth Assistance Act, pre-school institutions in the Federal Republic of Germany have been working to develop, serve, educate children on their independence and responsibility for society. He has set himself a goal. Pre-school should address the disadvantages of family education and provide children with the best conditions for their development. Thanks to games and other activities with children, they enter the world of group activities to prepare for school. German teacher guide their ideological, spiritual, religious, and pedagogical orientation in terms of professional freedom and organize work with children and their parents. At the request of the parents, preparatory classes (Work lesson) will be opened at the request of parents to prepare five-year-olds for school.

References

1. BROWN, G; YULE, G. Teaching the spoken language :an approach based on the analysis of conversational English .Cambridge :Cambridge University Press, 1983
2. BROWN, S Teaching listening. New York: Cambridge University Press, 2006.
3. HARMER, J. How to teach English: an introduction to the practice of English language teaching, England: Pearson Education. 1998.

USING NEW METHODS AND TECHNOLOGIES IN ENGLISH TEACHING

Nusratova Nilufar Shuhrat qizi
The student of the Uzbekistan State
World Languages university

Annotation: This article highlights the importance given to foreign languages in the Republic of Uzbekistan and the innovative technologies needed to study them.

Keywords: Foreign language, games, innovative technologies, technological tools, methods, techniques.

After the independence of our country, the interest in teaching foreign languages has grown and many opportunities have been created for young people. As the first President Islam Karimov said, "Currently, great importance is attached to the teaching of foreign languages in our country. This, of course, is not in vain. There is no need to underestimate the importance of perfect knowledge of foreign languages for our countries, which today are striving to take their rightful place in the world community, for our people, who are building their great future in cooperation with our foreign partners." As a logical continuation of these ideas, the Presidential Decree of December 10, 2012 "On Measures to Further Improve the System of Teaching Foreign Languages" expanded the opportunities for learning foreign languages. New methods and requirements for foreign language teaching in the country have been developed in accordance with the Recommendations of the European Framework for Assessment of Knowledge and Skills of Foreign Language Teachers (CEFR). According to him, textbooks have been created for students of secondary schools and vocational colleges. In accordance with these requirements, classrooms are equipped with stands and new information and communication technologies. The demand for learning a foreign language is growing day by day. Foreign language science is divided into four aspects (reading, reading, listening comprehension and speaking), each of which provides specific concepts and skills. Educational technology is the effective use of modern information technology in the educational process. It also aims to improve the quality and effectiveness of education through the introduction of modern innovative technologies in the educational process. In particular, there are several advantages to using such information and communication technologies in learning a foreign language. The role of modern technology in language learning and teaching is invaluable. The use of technology is useful in every aspect of learning a foreign language (reading, reading, listening and speaking). For example, to listen and understand, of course, it is impossible to do this process without a computer, player, CDs. Listening is one of the most important parts of language learning. This requires the student to pay attention to the speaker's pronunciation, grammatical rules, vocabulary, and meanings at the same time. An important factor in the use of modern technologies in education is the ability of students to know and use information and communication technologies. Teaching and learning a foreign language using modern technology is one of the most effective ways. In this process, including: - when using computers, the student can watch and hear videos, demonstrations, dialogues, movies or cartoons in a foreign language; - It is possible to listen and watch radio broadcasts in foreign languages and TV programs; - use of tape recorders and cassettes, which are more traditional methods; - CD players are available. The use of these tools makes the process of learning a foreign language more interesting and effective for students. Today, interactive games are becoming a tradition in schools. It is well known that a variety of games help students demonstrate their abilities, focus, increase their knowledge and skills, and become stronger. The basis of the use of game technology is the activity that activates and accelerates the student. According to psychologists, the psychological mechanisms of playful activity are based on the fundamental needs of the individual to express themselves, to find a stable place in life, to self-manage, to realize their potential. At the heart of any game should be the generally accepted principles and tactics of education. Learning games should be based on the subjects. During the games, the student is more interested in this activity than in a normal lesson and works more comfortably. It should be noted that the game is, first of all, a way of teaching. Students are interested in playful lessons, they strive to win, and the teacher uses them to educate the student. The student is interested in believing that he or she can play, speak, listen, understand, and write in English. We know that in the current educational process, the student must be a subject. One of the most important require-

ments for English lessons is to teach students to think independently. Today, English teachers use the following innovative methods, based on the experience of educators in the United States and the United Kingdom: - To use this method, the beginning of the story is read. students are referred to the judgment of the students; - Merry Riddles is an important part of teaching English to students, as they learn words they are unfamiliar with and find the answer to a riddle; - Quick answers help to increase the effectiveness of the lesson; - "Warm-up exercises" to use various games in the classroom to engage students in the lesson; - "Pantomime" (pantomime) is a method that can be used in a class where very difficult topics need to be explained, or when students are tired of writing exercises; - A chain story method helps to develop students' oral skills; - Acting characters This method can be used in all types of lessons. Professionals such as Interpreter, Translator, Writer, and Poet can participate in the class and talk to students; - "Thinkers meeting" It is possible to "invite" poets and writers such as W. Shakespeare, A. Navoi, R. Burns. At such times, the use of the wise sayings they utter in the classroom will help young people to become perfect human beings; - The "When pictures speak" method is more convenient and helps to teach English, to develop students' oral speech, it is necessary to use thematic pictures; - Quiz cards are distributed according to the number of students and allow all students to attend classes at the same time, which saves time. All of these methods involve collaboration between teacher and student, active participation of the student in the educational process. In short, the use of innovative methods in English lessons develops students' logical thinking skills, fluency, and the ability to respond quickly and correctly. Such methods stimulate the student's desire for knowledge. The student strives to be well prepared for the lessons. This makes students active participants in the learning process. As the education system aims to nurture a free-thinking, well-rounded, mature person, in the future we will contribute to the further development of effective ways for future teachers to effectively use innovative technologies. possible.

References:

1. Bekmuratova U. B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil.

POSSIBILITIES OF USING MOBILE DEVICES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

Nozimaxon Sharipova

The student of the Uzbekistan State
World Languages university

Annotation: The practical significance of this scientific article lies in the fact that the research products can later be applied in work with students using smartphones and mobile devices in the classroom as method. The importance of smart phones in education is the novelty of this research. It also provides examples and clear analysis of how important it is to apply this method to life.

Key words: smart phone, "LeamingApps.org", PowerPoint, Software, Internet, Multimedia. Introduction The urgency of the problem of introducing mobile applications into the educational process is determined by the contradiction between the significant potential of mobile applications as a means of learning English and their insufficient use by teachers and schoolchildren.

Main part

The mobile phone has become an indispensable attribute in the life of any modern person. Nowadays, teenagers practically do not part with this fashionable gadget. They use it not only as a means of communicating with friends, close people, but also for other purposes. Many mobile devices of the latest generation can act as a calculator, recorder, audio player, video player, camera, and finally have access to the Internet. In this regard, modern children show an increased interest in a mobile phone, namely, in the opportunities that these devices open for them. No wonder many people call these gadgets smart phones. The word "smart phone" comes from two English words: "smart", which is translated into Russian as "smart", and "phone", which is translated into Russian as "phone".

Certainly mobile phones can be of great benefit to children if used wisely. But, on the other hand, they also have a negative impact on adolescents. The constant overuse of mobile devices leads to the fact that children and adolescents can develop computer addiction. Many teachers notice that students, even in the classroom, are enthusiastically looking at the screens of smart phones, not listening to the teacher's explanations. First of all, the quality of education suffers from this. Children suffering from such an addiction to mobile phones are more likely get tired, irritated, protest at the requests of the teacher, parents, classmates, and perform poorly in class assignments. Given the fact that English is one of the most difficult disciplines in the curriculum, the teacher needs to make sure that mobile devices are not the worst enemies of the process of transferring and receiving new knowledge, but, on the contrary, become excellent allies in these matters. As a high school English teacher, I noticed that middle and high school students often use telephones in class. The main goal of teaching a foreign language at school is the formation of the communicative competence of students.

In my English lessons, I use my mobile phone effectively. For example, the audio player function of this gadget turned out to be very useful. When preparing a lesson at home, using the Internet, I download audio recordings with an English speech on the topic of the lesson in mp3 format to my mobile phone, during a training session I connect my gadget to sound speakers, thereby making listening to the audio recording available to all participants in the educational process. At the end of the lesson, the students drop this audio recording onto their mobile phones. Thanks to the presence of the audio player function in modern phones, children can listen to audio recordings in English at home instead of modern music.

Similar actions can be taken by the teacher regarding the use of English instructional videos. Many smartphones function as a video player. Educational videos in English, suggested by the teacher, can be downloaded by students to their mobile phones and used for viewing at a convenient time for children. When preparing senior students for the some kind of exam in English, it is no less effective to use the voice recorder function, which is available in many mobile phones. Oral speech of students in English can be recorded by the teacher on a voice recorder, then provided for listening to the students. As practice shows, this method is very useful, children notice their mistakes faster, and later try to correct them and not commit them in the future.

References:

1. Teaching Evaluation Is Ineffective & Outdated Teaching <https://www.teachthought.com>
2. Modern information technologies in education // GOU VPO "Shuya State Pedagogical University". 2016 [Electronic resource]. Access mode: <http://sgpu2004.narod.ru/infotek/infotek2.htm>
3. English with Lingualeo. <https://play.google.com/store/apps/details?Id=com.lingualeo.android&hl=ru>
4. LearnEnglish Podcasts. <https://play.google.com/store/apps/details?Id=hk.hkbc.epodcast>
5. Duolingo: Learn languages for free. 2016 [Electronic resource]. - Access mode: <https://play.google.com/store/apps/details?Id=com.duolingo&hl=ru>
6. Frank V.M., Freynik S., Richardson D.L. Technologies for foreign language learning

TILSHUNOSLIKDA YURIDIK DISKURSNING MAQSAD VA VAZIFALARI

Jumaniyozova Nuriya Axmedovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

tayanch doktoranti

Tel: +998909241810

e-mail:jumaniyozovanuriya@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola yuridik diskursning maqsad va vazifalarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, muallif asosan tilshunoslik nuqtai nazaridan yo'ndashgan. Bilamizki, yuridik diskurs hozirgi kunga qadar yurisprudensiyaning o'rganish obyekti sanalgan. Tilshunoslikda esa mazkur diskursning "Forensic linguistics", ya'ni "Yurislingvistika" doirasida tadqiq etilishi nisbatan yangi hodisa sifatida baholanadi. Yuridik diskurs ham institutsional diskurs turi sifatida bir qancha maqsad va shunga muvofiq vazifalarga ega va ularning o'rganilishi mazkur diskursning asl mohiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: yuridik diskurs, qonun, huquq, performativ vazifa, qoidalar, yurislingvistika, agent, mijoz, yuridik til

Ma'lumki, har qanday diskurs turini o'rganilishi, avvalambor, uning o'ziga xos maqsad va vazifalarini belgilab olishdan boshlanadi. Zero, ular o'rganilayotgan diskursning boshqa diskurs turlaridan farqli jihatlarini ko'rsatishdagi asosiy omillar sanaladi. Shu qatorda yuridik diskurs ham institutsional diskurs turi sifatida o'z oldiga bir nechta maqsad va vazifalarni qo'yadi.

Ko'plab izlanishlar shuni ko'rsatadiki, yurisprudensiya nuqtai nazaridan yuridik diskursning yetakchi maqsadi-bu qonun ustuvorligini ta'minlash bo'lib, bunda asosan qonunlarga rioya etish, ularni hurmat qilish, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish va adolatni qaror toptirish ko'zlanadi. Shu bilan birgalikda, ba'zi tadqiqotchilar axborot berish, tahlil qilish, baholash, ta'sir o'tkazish va boshqa qator maqsadlarni ham qo'shishgan va shu maqsadlardan kelib chiqqan holda yuridik diskursning o'ziga xos vazifalarini ham qayd etishgan. Shunday tadqiqotchilar biri I.V. Palashevskaya quyidagi sakkizta vazifalarni sanab o'tadi: **Tartibga soluvchi** (регулятивная) - yuridik institut agentlari, agentlar va mijozlar o'rtasida, umuman olganda huquqiy institut hamda jamiyat o'rtasidagi o'zaro harakatlarni belgilaydigan norma va qadriyatlarni o'rnatish va tartibga solish; **ijro etuvchi/performativ** (перформативная) - qonun dunyosini tashkil etuvchi kommunikativ amaliyot va faoliyatlarni amalga oshirish; **axborot beruvchi** (информативная) - yuridik kommunikativ jarayondagi ma'lum ma'lumotlarni yaratish va uzatish; **prezentativ** (презентационная) - yuridik institut va vakillarining o'ziga xos qiyofasi hamda qonun mavqeini namoyish etish; **izohlovchi/talqin qiluvchi** (интерпретационная) - yuridik muloqot ishtirokchilarining kommunikativ harakatlari va ularga tegishli bo'lgan huquqiy matnlar (hujjatlar) ma'nolarini izohlash; **kumulyativ** (кумулятивная) - tarixiy jihatdan yuridik ma'lumotlarni to'plash, saqlash va tahlil qilish, ya'ni "institutsional xotira" ni yaratish; **strategik** (Стратегическая) - muloqot maqsadiga erishishda me'yoriy shartli strategiya va o'zaro ta'sir taktikasini tanlash; **kodlovchi** (кодовая) - institutsional faoliyatning maqsad va vazifalarini amalga oshirish va diskurs agent va mijozlari o'rtasida chegara o'rnatishda samarali bo'lgan maxsus tilni yaratish [1].

I.A. Vinogradovga ko'ra yuridik aloqaning quyidagi vazifalari mavjud [2]:

Normativ (нормативная)-jamiyatdagi barcha axloq-odob qoidalari va me'yorlarini tartibga solish; **performativ** (перформативная)-yuridik institutlar tomonidan qabul qilingan yoki e'lon qilingan ko'rsatmalar yoki harakatlarning aniq bajarilishini ta'minlash; **deklarativ** (декларативная)- huquqiy qadriyatlar, ko'rsatmalar va g'oyalar haqida xabar berish; **preskriptiv** (прескриптивная)- muayyan harakatlarning bajarilishini yoki bajarilmasligi bo'yicha ko'rsatmalarni amalga oshirish; **informativ** (информационная)- yuridik ma'lumotni yuridik matnlar orqali adresatga uzatish; **analitik** (аналитическая)-yuridik matnlarda normativ-huquqiy aktlar, sud qarorlari va b. larni tahlil qilish; **prezentativ**(презентационная)-yuridik institutlarning ijobiy obraz/ko'rinishini yaratish; **baholovchi**(оценочная)- yuridik diskurs doirasidagi shaxslar xatti-harakatlarini baholash; **parollovchi**(парольная)-yuridik institut mutaxassislari hamda foydalanuvchilari o'rtasidagi chegarani belgilash.

Ko'rinadiki, nomlanilishidagi farqni hisobga olmagan taqdirimizda ikkala yuridik diskurs vazifa turlari bo'linishi orasidagi farq sezarli emas va berilgan ma'lumotlarga asoslanib, biz ham maz-

kur vazifa turlarini izohlashga harakat qildik. Avvalo, qonun o'z tabiatiga ko'ra tartibga solish xususiyatiga ega bo'lib, uning maqsadi ijtimoiy jarayonlarni tartibga solishdir. "Tartibga solish deyilganda esa shaxslar xulq-atvoriga chegara belgilash, ijtimoiy munosabatlarga barqarorlik, tartib-intizom kabi me'yorlarni singdirish hamda ularni ma'lum yo'nalishga yo'naltirish" nazarda tutiladi [3]. Yuridik diskursning bu vazifasi uning asosini tashkil etuvchi "qonun" va "huquq" tushunchalarida aks etadi, ya'ni yuridik diskursning normativ asosini konstitutsiyaviy normalar va tartibga soluvchi, rasmiy qoidalar hamda ijtimoiy xatti-harakatlarning norasmiy ko'rsatkichlari tashkil etadi. I.A. Vinogradov ham normativlikni yuridik diskursning asosiy funksiyasi sifatida ko'rsatib, jamiyatda xulq-atvor normalari tizimi bolalikdan boshlab belgilanishi va ushbu normalar va qoidalarni buzganlik uchun kodeks va boshqa qonun hujjatlarida jazoning mustahkamlanganligini alohida ta'kidlab o'tadi [4].

Shubhasiz, yuridik til, birinchi navbatda, o'z ishtirokchilariga ega bo'lgan institutsional munosabatlar doirasidagi ma'lum bir ijtimoiy ahamiyatga ega harakatlarni amalga oshirish maqsadida qo'llaniladi. Shu nuqtai nazardan, Performativlik (ingliz tilida "perform" – "ijro etish") mashhur tilshunos J. Ostin tomonidan nutq orqali harakatni bajarish deb ta'riflangan: "to say is to do something"- "so'zlash biror bir harakatni bajarishni anglatadi" [5]. Performativ (ijro etuvchi) gaplar tarixda asosan urushni e'lon qilishda, qasamyod qilish, vasiyatnoma tuzish, va'da berish, garov tikish bo'yicha takliflar va bitim tuzish haqidagi takliflarda ishlatilgan. Yuridik diskurs misolida shu diskursning ishtirokchilari ham so'zlash orqali ma'lum bir harakatlarni amalga oshirdilar. Binobarin, qonun chiqaruvchilar qonun loyihalarini o'rganib, muhokama qiladilar, zaruriy holatlarda o'zgartirish kiritadilar va qabul qiladilar. I.A. Vinogradov fikricha esa performativ gaplar asosan oltita zaruriy belgiga ega bo'lishi kerak: 1) ma'lum bir an'anaviy tartibga ega bo'lishi; 2) va unga muayyan shaxslar yoki holatlar mos kelishi; 3) bu uning barcha ishtirokchilari tomonidan to'g'ri va 4) to'liq bajarilishi; 5) shu ishtirokchilar muayyan maqsadlarga ega bo'lishi va 6) shu tartib doirasida o'zlarini tuta bilishlari kerak. Shuningdek, performativ harakatning natijasi ham katta ahamiyatga ega, chunki bu mavjud holatning o'zgarishi yoki o'zgarmay qolishini belgilaydi. Masalan: *Sud tomonidan sudlanuvchi bir yil muddatga axloq tuzatish ishlariga hukm qilindi*. Agar bu ma'lumot sudlanuvchiga sudya tomonidan emas, boshqa bir shaxs tomonidan berilsa, u kasbiy fikr xarakteriga va yuridik kuchga ega bo'lmaydi [6].

Shunday qilib, yuridik diskursning tilshunoslikda o'rganilishi tilshunoslikning nisbatan yangi paydo bo'lgan "Yurislingvistika" yoki "Lingvovoyuristika" va chet el amaliyotida "Forensic linguistics" sohalari bilan aloqador bo'lib, hozirgi kunga qadar ushbu sohaning rivojida nafaqat ko'plab xorijiy, balki o'zbek olimlari ham o'z hissalarini qo'shishgan. Shuningdek, yuridik diskurs ham boshqa diskurs turlari singari o'ziga xos maqsad va vazifalarga ega bo'lib, yuqorida ko'rsatilgan barcha maqsad va vazifalar mazkur diskursni o'rganishdagi asosiy omillardir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. И.В.Палашевская. Функции юридического дискурса и действия его участников. Известия Самарского научного центра РАН № 5(2), 2010. -С. 536.
2. И. А. Виноградов. Свойства, функции и языковые черты юридического дискурса. Вестник МДУ имя А. А. Куляшова № 1(51), 2018. –С. 124-125.
3. Дж. Остин. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике: Вып.17. Теория речевых актов. – М.: 1986. – С.22 –129.
4. С.С. Алексеев. Восхождение к праву. Поиски и решения, 2001. – С. 260.
5. Ю.А. Мазнева. О юридическом дискурсе и его функциях. Философия права № 5 (72), 2015. –С. 70.
6. А.А. Атабекова & Л.Ю. Василенко. О современных исследованиях юридического дискурса. Вестник РУДН. Серия Вопросы образования: языки и специальность №1, 2001. – С. 5–7.

ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ “ҲАТТО” ЮКЛАМАСИНИНГ ИНГЛИЗ ТИЛИГА ТАРЖИМАДА БЕРИЛИШИ

Каххарова Гулрух Шавкатовна

Бухоро давлат университети таянч докторанти
E mail: gulrukh06@gmail.com +998 903361700

Аннотация: Ушбу мақолада ўзбек тилидаги “ҳатто” юкламасининг инглиз тилига таржимада берилиши мисоллар асосида кўрсатиб берилган. Улар гапга экспрессивлик, тасвирийлик, таъсирчанлик, модаллик билан боғлиқ қўшимча маъноларни юклаши билдириб ўтилган. Ўзбек тилидаги “ҳатто” юкламасининг инглиз тилидаги *even* кучайтирув-таъкид юкламасига мазмунан мос келиши далилланган.

Калит сўзлар: юклама, партикл, қўшимча, сўз, ўзбек тили, инглиз тили, таржима.

“*Ҳатто*” ўзбек тилида энг кенг тарқалган юкламалардан биридир. Ўзбек тилида у *-у, -ю, -ку, -да, -оқ, -ёқ, -э(е), -ай(-эй), ахир, ҳам, гирт, наҳот, наҳотки* каби қўшимча ва сўз кўринишида учрайдиган **кучайтирув ва таъкид юкламалари** қаторида туради. Ҳаттоки кўринишида ҳам учрайди. Гапга экспрессивлик, тасвирийлик, таъсирчанлик, модаллик билан боғлиқ маъноларни юклаб, сўз маъноси устига яна таъкид маъносини қўшиш орқали маънони кучайтиришга хизмат қилади. Нутқдаги бирор сўзни маъно ва оҳанг жиҳатдан ажратиб кўрсатиш учун қўлланади. Шундай бўлса-да, уларнинг қўлланиши бутун бошли гапнинг маъноси ва оҳангига таъсир кўрсатади. Таажжуб, таъкид ва кучайтирув маъноларини ифодалаш учун ишлатилади.

Инглиз тилида ҳам кучайтирув-таъкид юкламалари (“**Emphatic or intensifying particles**”) мавжуд. Улар қаторига *even, yet, still, all, just, simply, never, but, only, quite, too, very, exactly, right, precisely* каби *ҳатто, ҳаттоки, наҳотки, ахир, ҳам* сингари оттенкаларда қўлланивчи юкламалар мансубдир. Бу юкламалар, одатда, ўзи боғланиб келган сўзнинг маъносига аниқлик киритиб, уни кучайтириб, таъкидлаб кўрсатишга ёрдам беради.

Инглиз тилидаги *even* кучайтирув-таъкид юкламаси моҳиятан ўзбек тилидаги *ҳатто* юкламасига тўғри келади. Масалан: “When she looked at the hedges, she thought the elder at least must soon be coming out; and when she turned round to Harriet, she saw something like a look of spring, a tender smile *even* there [Jane Austen. Emma; 100]. (Таржимаси: “У тўсиқларга қараганида, ҳеч бўлмаганда каттароқ киши ташқарига чиқиши керак деб ўйлади ва Гарриетга ўгирилиб, у баҳорнинг кўринишини, нозикликни ва *ҳатто* шу ерда ҳам табассумни кўрди).

Шулар инобатга олиниб, “Ўзбекча-инглизча таржима луғати”да ўзбек тилидаги **ҳатто** юкламаси учун инглиз тилида *even* сўзи тўғри келиши кўрсатилган. Дарҳақиқат, матнлар таржимасига эътибор қаратилса, уларда “ҳатто” сўзининг тўппадан-тўғри “*even*” сўзига алмаштирилгани намоён бўлади. Жумладан:

1. Инглиз тилидаги матннинг ўзбек тилига таржимасида: “A twelve month might pass without their being thrown together again, with any necessity, or *even* any power of speech”. – “Ўн икки ойнинг иккиси бирга тўпланмасдан ўтказилиши мумкин яна, ҳар қандай зарурат ёки **ҳатто** бирон-бир нутқ кучи билан [Jane Austen. Emma; 95].

2. Ўзбек тилидаги матннинг инглиз тилига таржимасида: “Акобировдан олган мактубингдаги сўнгги жумлаларни эслаб, шу тобда кўнглинг алланечук ҳазин тортди, кўзларингга *ҳатто* ёш келиб кетди: “Акангиздан ҳалиям ранжиб юргандирсиз? Қўйинг, бари ўтди энди... Мен бир тузук меҳр кўрмай, мусофир юртларда дарбадар ўсган ғариб бўлсам, нимадан ўпкалайсиз, укам?!” – “Remembering the last lines of Akobirov’s letter, you felt sad, tears *even* came to your eyes: “Are you still upset with me? Forget it! Everything has passed. You know I am a poor, helpless wanderer, so why are you upset with me, my little brother?” [A’zam Erkin. Farewell to Fairy Tales; 173].

Қизиғи шундаки, юқорида келтирилган сўзлардан биргина “ҳатто” юкламаси учун таржимада фақат бир дона сўз “*even*” унга муқобил кела олиши қайд қилинган. Бошқа юкламаларда эса бирдан ортиқ муқобиллари борлиги кузатилади. Бунга юкламаларнинг асосий вазифаси, яъни ўзи қўшилиб келган сўз ёки гапга турлича маъноларни қўшиши билан боғлиқлиги сабаб эканини айтиш мумкин.

Баъзан таржимада бир маъновий гуруҳдаги юкламанинг бошга маъновий гуруҳга тегишли

юклама билан ифода этилган ҳолати ҳам учрайди: “In the night, or the gloomy chambers of the day, fears and misgivings wax strong, but out in the sunlight there is, for a time, cessation **even** of the terror of death”. (Th.D. Sister Carrie, 28). – “Одам кечаси ва ҳаво булут кунларда юрганида ҳам юрагига ваҳима ўрмалаб, ғулғула тушаверади, очиқ ҳавода эса **нақ** ўлай деяётган бўлса-да, кўрқувни унутади”. (Т.Д. Бахтиқаро Керри, 40).

Юқорида инглиз тилидаги “even” сўзининг ўзбек тилидаги муқобили “хатто” кучайтирув-таъкид юкламаси эканини билдирган эдик. Лекин мисол келтирилган матнда “even” сўзининг маъноси *нақ* аниқлов ҳамда *-да* кучайтирув-таъкид юкламалари воситасида юзага чиқарилган.

Шуни таъкидлаш лозимки, одатда, инглиз тилида юкламалар ўзи боғланиб келган сўздан олдин қўлланади. Камдан-кам ҳолатлардагина улар ўзи боғланиб келган сўздан кейин келиши мумкин. Масалан: “I can’t remember him at all. I’ve even forgotten what he looks like”. (Таржимаси: “Мен уни ҳеч ҳам эслай олмайман, хаттоки унинг кўринишини ҳам унутиб қўйганман”).

Фойдаланилган адабиётлар

1. Базаров О. Частицы в узбекском языке: Дисс.... канд. филол. наук. – Москва, 1983. – 193 с.
2. Бегматова Р.Ф. Немис ва ўзбек тилларида юкламаларнинг семантик, синтактик ва стилистик хусусиятлари: Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2020. – 52 б.

ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИДА “ҚУЮН”НИНГ ЛИНГВОПОЭТИК ИФОДА ХУСУСИЯТЛАРИ

Ҳамидова Муборак Ҳафизовна

БухДУ таянч докторанти

Тел: 90 744 03 77.

Email: muborakhafizovna@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада шамол турини ифодаловчи қуюн сўзининг қўлланиши, унинг айрим грамматик, яъни морфологик ва синтактик; лексик-семантик жиҳатлари хусусида сўз юритилган. Лексик-семантик нуқтаи назардан қуюн сўзи гарчи табиат ҳодисаси маъносида қўлланса-да, бадий матнларда унинг воситасида инсон қалбида худди қора қуюндай туғён ураётган, лирик қаҳрамоннинг ўй-хаёлларини тўзғитиб юборган ички дарди ифода қилинади. Шу сабабли қуюн аноним эмас, деопозитоним даражасига кўтарилади.

Калит сўзлар: қуюн, шамол, деопозитоним, аноним, табиат ҳодисаси, бадий матн.

Қуюн шамол турларидан бири бўлиб, “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да унинг икки-та маъноси келтирилган: 1. Қаттиқ уюрмалар шамол; уюрма. 2. Шиддатли ёғин; тўфон. Демак, қуюн, уюрма, тўфон сўзлари ёзилиши жиҳатидан ҳар хил бўлса-да, маъноси бир хил бўлганлиги учун ўзаро маънодошлик (синонимлик) ҳосил қила олади. Бу шамол осмон билан туташиб, ер бағрини чанг-тўзон, хас-хашак, қум ё тупроқ, қоғозу елим халтакаби енгил, майда-чуйдаларни учириб, айланма бўлиб, кўккаинтилиб шиддат билан кучли эсади. Шунинг учун олиб нутқда у билан боғлиқ хусусиятларни англатиш мақсадида “қутурган шамол”, “қутурган қуюн”, “кучли шамол”, “қуюн қуйиши”, “шиддатли шамол”, “чақмоқли қуюн”, “ёғинли қуюн”, “қуюнли шамол” каби оддий ва метафорик бирикмалар қўлланади.

Қўринишлари, бу бирикмаларнинг баъзиларида қуюн сўзи бош сўз (қутурган қуюн, чақмоқли қуюн, ёғинли қуюн кабиларда), баъзиларида эса тобе сўз (қуюн қуйиши, қуюнли шамол сингариларда) сифатида иштирок этса, айримларида иштирок этмаса-да, билдириладиган белгилар қуюн ҳодисасига тегишли бўлганлиги учун (“қутурган шамол”, “кучли шамол”, “шиддатли шамол”) унга ишора қилиб келади.

Шимолий Афғонистонда ва Ўзбекистоннинг Сурхондарё вилоятида кузда эсадиган қуюнли шамол “Афғон шамоли” деб номланади.

Қуюн сўзига синоним бўлган “уюрма” сўзи бошқа бир синонимик қаторда ҳам келиши кузатилади. У яна гирдоб (қаттиқ ва тез шамол, чанг ва хас-хашакнинг ҳаводан ёғилиши; гирдибод), бўрон, довул, жинтўполон (ёки жиннитўполон) сўзлари қаторида келади. Шамолнинг бу тури тўзон, чанг, қум аралаш буралиб, ердан осмонга сари кўтарилиб қаттиқ эсади. Шунга кўра нутқда у билан боғлиқ “қаттиқ шамол”, “тўзонли шамол”, “уюрма шамол”, “тўзон уюрма”, “қорли уюрма”, “қум уюрма”, “осмон бўйи уюрма”, “чанг шамол”, “қумли шамол”, “айлана шамол”, “қомига тортувчи шамол” сингари сўз бирикмалари шаклланди. Лекин бундай бирикмалар орасида “уюрма” сўзи таркибида қўлланганлари камроқ учрайди. Ҳосил бўлган бу бирикмаларда кўпроқ уюрманинг белгилари ифода этилган. Уларда “шамол” сўзи бош сўз ўрнида келган.

“Гирди бод” “айлана шамол” бирикмасининг форс-тожик тилидан ўзлашган варианти бўлиб, ўзбек тилида содда олинма сўз сифатида қаралади. “Жинтўполон” ёки “жиннитўполон” сўзлари эса халқ тилидан адабий тилга кўчган сўзлардир.

“Қуюн” ва “уюрма” сўзларининг ўзаро синонимлик ҳосил қилишида уларнинг кўкка ўралиб ҳаракат қилиш, айлана ҳосил қилиб эсиш белгиси мантикий асос вазифасини бажарган. Шунингдек, гирдоб (гирдибод), жинтўполон (жиннитўполон) сўзлари моҳиятида ҳам шиддат билан, айлана қўринишида ўралиб эсувчи кучли, қаттиқ шамол тушунчаси ётади. Лекин бўрон, довул ва тўфонда ҳар доим ҳам ўралиб, айлана ҳосил қилиб эсиш белгиси кузатилавермайди. Шунинг учун нутқда гирдибод ва бўрон сўзларининг уюшиқ бўлак сифатида алоҳида-алоҳида, кетма-кет қўлланганини кузатиш мумкин: “Бу ерларда гирдибоду бўрон кўп бўлади”. (Мирмуҳсин, Меъмор).

Айлана уюрма ҳосил қилиб эсиш қуюннинг асосий белгиси бўлгани учун баъзан уюрма шамол номи бўлган гирдибод сўзи бевосита қуюн сўзига сифатловчи аниқловчи тарзида қўлланади: “Гирдибод қуюн уларни ўради”. Ойбек, Олтин водийдан шабадалар).

Демак, нутқда бир шамол турини ифодаловчи алоҳида ном тилдаги худди шундай бошқа номга сифатловчи аниқловчи вазифасида отлашган сифат бўлиб келиши мумкин экан.

Қуюн, бўрон, довул, тўфон каби шамол турларига нисбатан нисбатан кўпинча ўзаро би-тишувли боғланган сифатловчи-сифатланмиш муносабатини акс эттирувчи “қаттиқ шамол” аниқловчили бирикма қўлланади. Бунда “қаттиқ” сўзи шамолнинг белги даражаси юқори (ортиқ) деган маънода қўлланади. Шунингдек, шамолнинг шиддатли, кучли сифатловчи-лари билан бирга кетирилишида ҳам ҳаркатланиш белгисининг ортиқлиги маъноси кўзда тутилади.

Инсонга ёпирилган қуюн, унинг бошига йиқилган дайди бўрон кутилмаган фалокат, таш-виш маъносини, унга сари чақилган чакмоқлар эса кутилмаган зарба маъносини ифодалаб келмоқда. Шу орқали табиий ҳодисалар номи образлантирилиб, бадиийлик вужудга келти-рилади.

Умуман айтганда, “қуюн” сўзи бадиий матнларда ижтимоий шартланган семаларда кела олади. Унга хос нутқий кўчма маънолар эса ўзига хос лингвопоэтик ҳосила сифатида унинг семема структурасидан келиб чиқади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик. 5-жилд. – Т.: “Ўзбекистон миллий энци-клопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007.
2. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз 2 чилд) чилди 1. – Душанбе, 2008. – С.323.

ALISHER NAVOIY VA KONFUTSIY G'OYALARINING MUSHTARAKLIGI

Jalilova Muxlisa, Mahammadov Abdulvahob

Samarqand davlat universiteti

2-bosqich talabalari

Telefon: +998990246678

dinaraislamova777@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk ikki ijodkorning g'oyalaridagi umumbashariyliklar va o'ziga xosliklar ulaqrning ijod namunalari orqali qiyosiy tarzda o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Konfutsiy, A.Navoiy, "Xamsa", "Mahbub ul-qulub", "Hikmatlar", Buyuk ipak yo'li, umumbashariy g'oyalar.

Konfuzining, adashmasam, Samarqandga "tashrif buyurishi" va abadiy "qo'nim" topishidan aslo taajjublanmadim, ammo biroz o'ylanib qoldim. Haykalning to'qqiz qavatli muhtasham bino yonida o'rnatilishi unga yanada ulug'vorlik kasb etgani yaqqol ko'rinib turibdi. Ikki ulug'vor mo'jiza – osmono'par bino va dunyoning to'rtta buyuk "donishmandi" deya tan olingan Iso Masih, Budda, Suqrotlar bilan bir qatorda turgan buyuk mutafakkir Konfuzi haykalining aynan Samarqand shahrida barpo etilishi muhim voqea bo'ldi. Buyuk dahoning ruhiyati Samarqand ruhiyatiga yangicha ruh qo'shdi. Yangicha ruh, ruhiyat esa doimo yaxshi - yaxshi g'oyalarga, yangicha yo'nalishdagi nazariyalarga, qolaversa olamshumul kashfiyotlar sari yetaklashi ko'p bor isbotlangan. Bir qobiq atrofida aylanaverishdan hech kim katta foyda ko'rmagan. Atrofga nazar tashlash, o'zgalarni kuzatish, boshqalar bilan muloqotlarga jiddiy qarash, xullas dunyo tajribasini o'rganish, tatbiq etish, ulardan mohirona foydalanish va oxir-oqibat undan-da ustunroq bo'lgan ilg'or yangiliklarni ijod qilish hayotiy muhim qoidalaridir. Qadimdan ajdodlarimiz ana shunday qoidalar, tartib-taomillarga amal qilishgan. Buyuk ipak yo'li kesishmasida joylashgan yurtimiz ahli o'zaro bordi-keldi ishlarini an'anaga aylantirishgan. Chin yurti bilan aloqalarimiz Konfuziydan avval ham bo'lgan. Ammo, Konfuziy ta'limoti Xitoyliklarni o'zining gumanizmga asoslangan g'oyalari bilan qanchalik yuksakliklarga olib chiqqan bo'lsa, o'zga mamlakatlarda ham uning ijobiy ta'siri salmoqli bo'ldi. Xususan, Chin farzandi Farhodning bobokaloni mutafakkir shoirimiz Alisher Navoiyning ulug' va o'lmas asari "Xamsa" dan o'rin egallashi hamda uning insonparvarlik ila yo'g'rilgan qahramonliklarining nafaqat adabiyotimiz, ona tilimiz, balki butun hyotimizga ko'rsatgan va ko'rsatishda davom etayotgan beqiyos ta'siri negizida Konfutsiy ta'limotiga aloqadorlik bordek chamamda. Zero, ikkala tengsiz mutafakkirlar ijodlarida ham insonparvarlik g'oyalari asosiy o'rin egallaydi. Ma'lumki, o'tmishda yashab ijod qilgan daho borki, xalq manfaatini ko'zlab, unga adolat yuzasidan munosabatda bo'lishni tarannum etadi, kerak bo'lsa talab ham qiladi. Konfutsiy ham xalqning erkin va farovon yashashini orzu qildi. O'z orzulari ro'yobini amalga oshishi uchun kurashdi, o'z asarlariga xalqning baxt-saodatga erishish yo'llarini ko'rsatib berdi. Masalan, ustoz Konfutsiy dedi: "Xalq ma'muriy buyruqbozlik bilan boshqarilsa, uning xatti-harakatlari iskanjalar yordamida tartibga solinsa, oddiy xalq majburan o'zini jinoyat sodir etishdan tiyib turadi, lekin jinoyatning isnodligini anglab yetmaydi. Xalq muruvvat va ishonitirish yo'li bilan boshqarilsa va axloq qoidalari, adolatga asosan boshqarilsa, bunday xalq egri ish qilish isnodligini tushunadi. Shuningdek, o'z xatolarini o'zi to'g'irlay oladi". Bu borada esa, Navoiy shunday yozadi:

To hoy-u havas xirmoni barbod o'lmas,

To nafs-u havo qasri baraftod o'lmas,

To zulm-u sitam jonig'a bedod o'lmas

El shod o'lmas, mamlakat obod o'lmas.

Yoki Navoiyning "Mahbub ul-qulub" deb ataluvchi oxirgi asarida, to'g'rirog'i o'ttizinchi tanbihda: "Har kimki, birov bilan yordur yoki yorlig' da'viysi bordur, kerakkim, o'ziga ravo tutmog'onni yorig'a ravo tutmasa, ko'p nimakim o'ziga ham ravo tutsa, anga tutmasa". Ya'ni kim o'ziga ravo ko'rganni boshqa bir insonga ham ravo ko'rsa, uning do'stligi bo'lmas, degan ma'no kelib chiqadi. Konfutsiy ta'limoti ibodatga daxldor emas. U odamzot hayot tarzini o'zining dunyoqarashi bilan mezonlashga harakat qilgan. "O'zingga ravo ko'rmaganni o'zgaga ham ravo ko'rma" shiori Konfutsiy g'oyalarining markazida turadi. Bu jihatdan ham ikki buyuk insonlarning g'oyalarining mushtarakligini ko'rishimiz mumkin. Chin yurti daholari, faylasuflari,

mutafakkirlari nazariyalari va ta'limotlarining kirib kelishi ham yurtimiz ahli, ayniqsa, ziyolilar qatlami orasida kattaq qiziqish uyg'otdi. O'lkamizda faoliyat ko'rsatgan madrasalarda, xususan, Mirzo Ulug'bek ta'sis etgan akademiyada ham bu borada qizg'in bahs-munozaralar bo'lgan. Bu esa o'z navbatida, o'zaro ta'limotlar uyg'unlashuviga olib kelgan, bu borada o'zaro mushtaraklilar paydo bo'lib, xalqlarning madaniy, ta'limiy ma'naviy jihatdan boyishlariga sabab bo'lgan. Xullas, Konfutsiy haykalining muazzam Samarqand tuproqidan o'rin olishi uning ta'limoti orqali avval kirib kelgan ruhini qaytadan yangiladi. Bugungi kunda bu ruh Sohibqiron Amir Temur va Mirzo Ulug'bek ruhlari bilan birlashib, bu kuch esa o'z navbatida Uchinchi Renessans orzusi yo'lida kechayu kunduz zahmat chekayotgan o'zbek xalqiga beqiyos dalda bo'ladi, deb aytishga bizda yetarlicha asoslar bor, albatta.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Konfutsiy. Himatlar. – Toshkent, 2014. – B 189.
2. A.Navoiy. Xamsa. – Toshkent, 2018. – B 493.

SOCIOLINGUISTIC ASPECTS IN TRANSLATION

Narkulov Ulugbek

first course master student of Samarkand State
Institute of Foreign Languages, Department of
Translation theory and practice.

Tel: 998906578797

Email : ulugbekjon81@yahoo.com

Annotation: The paper describes how sociolinguistics, revealing the relationship between language and society independently of translation, provides scientifically well-founded descriptions of the relationship between the source language and source language society, and the target language and the target language society, and might thus contribute to exploring the objective rules behind the translators' decisions.

Keywords: pragmatic adaptation, translation of dialects, translation of realia, untranslatability, intercultural translation policy

1. The concept of pragmatic adaptation

The history of thinking about translation has never failed to recognise the social importance of translation. In the history of translation in Hungary, especially in the 18th century (in the works of János Batsányi, Ferenc Kazinczy, György Bessenyei), thoughts on the social relevance of translation gained much more importance than the linguistic exploration of translation (on the Hungarian tradition see Radó in Baker 1998: 448–453).

2. The reproduction of individual speech styles

In the case of translating literary pieces, it is an important problem to render the individual (social or regional) speech style of the characters. This particular translation problem is related to the problem of the vertical and horizontal stratification of languages, i. e. since it concerns the process of translation, to the problem of the differing horizontal and vertical stratification of the two languages.

In Aristophanes's comedy, the *Lysistrata*, the Doric dialect of the Spartans is the sign of provinciality in contrast to the sophisticated Attic dialect of the Athenians. The Spartan envoy speaking a Doric dialect speaks a Scottish dialect in the English translation and a southern one in the American version, whereas in the Nigerian translation he speaks a Nigerian pidgin, commanding lower prestige (Šveicer 1988). It is worth looking at a few sentences uttered by the Spartan envoy and compare them with the Athenian counselor's speech in János Arany's Hungarian translation. Since it is a 19th-century translation, it is not only the Spartan envoy's speech that differs from the speech of the Athenian counselor in it, but the speech of all of the characters in the comedy differs from currently spoken Hungarian. However, the differing characteristics of the Spartan envoy's speech from that of the Athenian counselor, for example the distortion of words (*aszánai* instead of *athéni*), the use of vernacular forms (*gyűvök* instead of *jövök*), clipping the endings of words (*Spártábó'* instead of *Spártából*, *ne bomó'* instead of *ne bomolj*), and frequent outbursts of temper ('*stenuccse*, *Kastor uccseg*, *Zeus uccse*), provide clear evidence for present-day Hungarian readers he is speaking a low prestige dialect.

3. The reproduction of regional dialects

Imre Makai had a considerably more difficult task when translating Šolohov's *Silent Don*. He had to find the Hungarian regional equivalents of the regional words and dialect used by proud, brave, and free Cossacks. He could have chosen to do the same as the translator of the German edition, who did not even try to hint at the Don dialect, while Makai claimed that it would have been "... simply forgery: it would have falsified its Cossack and popular nature, its Don-like tone and atmosphere." (Makai 1981: 575)

Just imagine what an extraordinary task it is for a translator to find a Hungarian dialect that can reflect the novel's "Don-like atmosphere". Imre Makai offers a remarkable sociolinguistic explanation to why he finally opted for the dialect of Hajdúság (a county in Hungary):

... the two ethnic communities resemble each other both in terms of their evolution and their history. Originally they were homeless peasants and outlaws who banded together and, holding one hand on the plough tail and the other on the hilt of the sword, they became soldier-peasants.

4. The reproduction of social dialects

Abundant examples of the vertical stratification of the two languages can be observed in the Hungarian translations of Russian classics. Civil servants in the lower ranks of the rigid, 14-class social ladder of Russian officialdom often use the "s" sound that originated from the words *gosudar* and *sudar* 'sir' to express respect. The servile fawning and abjectness expressed by this linguistic element in Russian is often lost in the Hungarian translations; not only because the Hungarian vocabulary equivalent *ur(am)* cannot be abbreviated to just one sound, but also because in Hungarian society the relations of sub- and super-ordination were different and so were, consequently, the linguistic expressions corresponding to them. Ferenc Papp (1979) cites the abbreviation *tekintetes-téns* 'honourable' as a formal analogy, and functionally compares the use of the Russian particle "s" to the Hungarian *kérlek/kérem alásson* 'I humbly beg to'. Both of them mark a very rare and socially strongly restricted language use in Hungarian.

5. The translation of lexis without equivalence

Another area where translation theory can greatly benefit from sociolinguistics is the translation of what is usually referred to as "lexis without equivalence", or, to use another term, "realia". How can we translate the names of objects typically characteristic of a particular language community (meals, clothes, dishes, dances, etc.) into another language in which these objects do not exist (Vlakhov and Florin 1980) This question can be investigated on the surface level as a vocabulary difference, but it can also be looked at from a broader perspective, based on sociolinguistic research into language contacts (Weinreich 1966).

The theory of language contacts treats the activity of two language communities aimed at exploring each other's realia as a process, in which various social strata and groups (in earlier times mainly travellers and literary translators, while today mostly students, scientists and scholars, journalists, reporters, etc.) have different roles. This process of exploration and denotation between two language communities takes place in different ways, depending on geographical distance and length of the contact situation: thus, e.g., Hungarian and German have been in permanent contact for several centuries, and Hungarian and Russian came into contact in the second half of the 20th century, while Hungarian and Japanese are geographically remote from each other.

6. Translatability and untranslatability

The socio-linguistic approach is especially important in investigating the problem of translatability and untranslatability (Mounin 1963). The vacuity of the arguments put forward to support the idea of untranslatability is best shown by the tremendous amount of translations produced all over the world, refuting the thesis of untranslatability day by day, and yet every book on translation theory contains a section devoted to this problem.

Mounin, the eminent French translation scholar ingeniously refutes the claim that the differences above would reflect different views of the world:

... if within the same language one conducts several similar analyses, then it may be concluded that speakers even of the same language gain their experience of the world at different levels. The fact that this is reflected in the structure of lexis does not mean that we are faced with different world views. This obviously does not mean that the average Frenchman's world view differs from that of the French ski champion, or that the world view of the latter would be similar to that of the Lapps or Eskimos. It is more correct to say that all Eskimos come into contact with snow in one way or another, and thus the vocabulary related to snow becomes part of everyday speech, while in French it remains part of merely of the technical vocabulary used by a restricted number of people.

7. Realia and untranslatability

The other argument for untranslatability is the translation or the impossibility of the translation of "realia" mentioned above (names for objects used only by a particular group of people), since these, in fact, cannot be translated into the language of a community which does not know it.

If realia are simply translated into the target language, then the translation will make no sense without footnotes. If the translator tries to find some target language realia with a similar function and uses that instead, then the informative, culture-enriching function of translation is endangered, since realia contain abundant information about the culture, life style, habits, self-esteem, etc. of the given language community, and the aim of translation, sometimes, is precisely to reflect this information.

With the increase in the translation needs of international organisations and multinational com-

panies, José Lambert (1993), forecasts a radical change in the relationship between culture and translation. In his view it is not correct to investigate cultural differences within the framework of translation studies, restricting them to the problem of translating meals, drinks, dances, types of money, etc., i. e. realia. He considers culture research to be the broader concept, of which translation studies forms a part. Translation should always be viewed within the total network of social-cultural norms, starting with finding out about the kinds of documents that international organisations, multinational firms, and international publishing companies translate and do not translate, continuing with the instructions, explicit or implicit, that they give to translators, and ending with the use they make of the translation (how widely they circulate it, etc.).

Contemporary research on “translation policy” examines how the international political and economic institutions are taking over the leading role of conventional cultural frameworks defined by national languages and frontiers to form an intercultural translation policy.

References:

1. Baker M. 1998. (ed.) Encyclopedia of Translation Studies. London.
2. Lambert J. 1993. The Cultural Component Reconsidered. In: Snell-Hornby M. et al. (eds.), 17–26.
3. Radó Gy. 1998. Hungarian Tradition. In: Baker M. (ed.) Encyclopedia of Translation Studies.
4. Швейцер А. Д. 1988. Теория перевода (статус проблемы аспекты). Москва.

PARAFRAZALARDAN BADIY USLUBDA FOYDALANISH IMKONIYATI

Musurmonov Tilovmurod,
imliy rhbar I.Umirov

Annotatsiya: Ushbu maqolada parafrazalarning matnga ko'proq ekspresivlik berish, muallif o'z asarida qo'ygan hissiyotlarni yetkazish, shuningdek, esda qolarli obrazlar yaratish uchun ishlatilishi haqida fikr boradi. Parafrazalarning o'ziga xos xususiyatlari hamda badiiy uslubda qo'llanilish jihatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: periferik, ekspressiv, parafraza, nominal, komponentlar

Badiiy uslubda periferik iboralar matnga ko'proq ekspresivlik berish, muallif o'z asarida qo'ygan hissiyotlarni yetkazish, shuningdek, esda qolarli obrazlar yaratish uchun ishlatiladi. Ushbu uslubda, jurnalistik uslubda bo'lgani kabi, eng ko'p parafrazalar ishlatiladi.

Ushbu tadqiqotda ingliz tilida so'zlashadigan mumtoz mualliflar ham, zamonaviylar ham badiiy asarlari o'rganildi. Bu mumtoz mualliflarning zamonaviylardan farqli o'laroq, ko'proq parafrazalardan foydalanganligini aniqlashga imkon berdi.

Shunday qilib, keling, aniq misollarga o'taylik, ularning birinchisi «...he would come back and marry **his dream from Blackwood**». jumlasidagi periferik ibora bo'ladi. Ushbu alohida holatda, **his dream from Blackwood** parafrazasi bizga Blekvudda yashovchi qiz haqida hikoya qiladi. Badiiy adabiyotdagi periferik iboralarning aksariyati hissiyotni ifoda etish uchun yaratilgan va bu ham istisno emas, shuning uchun bu holda ekspressiv funktsiya eng muhim hisoblanadi. [4]

Parafrazalarning asosiy tasnifiga ko'ra, buni mantiqiy parafrazalarga kiritish mumkin, chunki qiz va u yashaydigan joy o'rtasida mantiqiy bog'liqlik mavjud. Badiiy adabiyotda asosiy rolni asl, mualliflik parafrazalari o'ynaydi, chunki har bir yozuvchi o'ziga xos narsalarni yaratishga intiladi, shu tufayli uning asarlari o'quvchi tomonidan eslab qolinadi, shuning uchun u eng qiziqarli nutq naqshlarini o'ylab topishga harakat qiladi. Bunday holda, asl atrof bizga taqdim etiladi. Komponentlar soni bo'yicha, uni tuzilishi bilan ko'rsatilgandek, to'rt so'zli deb tasniflash mumkin. Shu bilan birga, u aniq bo'lmagan parafrazalarni ham nazarda tutadi, chunki u ob'ektning biron bir muhim xususiyatini o'z ichiga olmaydi, ammo lokativ bundan mustasno.[1]

Keyingi misol - "«**I took my obedient feet away** from him». jumlasini. Bu yerda "«walk» harakati jumlaning yanada obrazlilik va ifodaliligini yaratish uchun **took my obedient feet away** " iborasi bilan almashtiriladi.

Ushbu parafrazatsiyani obrazli, metafora deb ajratish mumkin, chunki undagi parafrazatsiya "«my obedient feet metaforasiga asoslangan bo'lib, o'quvchiga ekspresiv ta'sirni kuchaytiradi.

Nominativ yetarlilik darajasiga ko'ra, uni aniq deb tasniflash mumkin, chunki u muhim xususiyatni ko'rsatadi, ya'ni u hatto ob'ektni feet deb ataydi, uning yordamida bu harakat amalga oshiriladi.

Ushbu periferik burilish muallifning parafrazalariga ham tegishli bo'lishi mumkin, chunki yozuvchi uni o'zi ixtiro qilgan, ammo shu bilan birga u an'anaviylarga murojaat qilishi mumkin, chunki bu parafrazada nima deyilganini tushunish mumkin, ammo bo'lmasa ham darhol. Shu sababli, hozirgi paytda ushbu periferik iboralarni ushbu turlarning har biriga xos qilib bog'lash mumkin emas va garchi ushbu asar muallifi uni asl nusxaga tegishli deb hisoblasa ham, ba'zi bir noaniqliklar paydo bo'ladi.

Bularning barchasi bilan ushbu periferik birlikni beshta so'zga kiritish mumkin, chunki u 5 ta so'z tarkibiy qismidan iborat.

Endi biz ilgari tahlil qilinganlardan farq qiladigan atrof-muhitni ko'rib chiqamiz: «**It is not that James is welcome or otherwise or that he is sometimes here or not. I do wonder, though, if he might be thinking what it's all about**» Bu parafrazaning boshqa turidir, uning ma'nosini hech qanday so'z birikmasi bilan emas, balki butun jumla bilan (aniqrog'i, ikkita jumla bilan aytiladi) etkazadi, shu bilan birga u kuchli ekspressiv funktsiyani bajaradi va murakkab obraz yaratadi. muallif va qahramon. Bu butun ibora I don't like James». degan ma'noni anglatadi.

Ushbu periferik aylanmani xarakterlash qiyin, chunki shubhasiz u yoki bu turdagi parafrazalar, bu yerda yana bir nechta noaniqliklar paydo bo'ladi. Bu majoziy ma'noga ega bo'lishi mumkin, chunki bu butun ibora metafora, ammo shu bilan birga mantiqiy bog'lanishlar bizni ma'noni tushunishga olib keladi, ya'ni muallif aytgan so'zlar ko'rinishda mavhum, ammo muallif nima kelishiga

imkon beradi. u uchun bu belgi, unga bo'lgan munosabati, bu oxir-oqibat ushbu iboraning ma'nosini anglatishini anglatadi.[2]

Komponentlar soni bo'yicha ushbu oborot tushunarli, chunki bunday katta ifodadagi elementlar sonini hisoblashning hojati yo'q. Unda ularning ko'pligi, 2 ta jumladan iboratligini bilish kifoya.

Nominal yetarlilik darajasi nuqtai nazaridan, ushbu parafrazani har qanday turga kiritish juda qiyin, ammo, ushbu asar muallifi muhim xususiyatlarning aslida yo'qligi sababli uni aniqroq emas, balki noto'g'ri deb hisoblashga moyil. Uni faqat bir butun sifatida tushunish mumkin.

Avvalgilardan tashqari, parafraza misolini ko'rib chiqishingiz mumkin: «Before they reached the house, **some big drops of cool liquid from the sky** had started to fall». Unda **some big drops of cool liquid** " ostida "yomg'ir" ni aniqlash mumkin. Ushbu parafrazada mavzu o'z qismiga qarab nomlanadi, "osmondan tushayotgan suyuqlik tomchilari" esa "yomg'ir" kabi tushunchaning bir qismidir, shuning uchun uni mantiqiy parafrazalar qatoriga kiritish mumkin, bunda ko'pincha kengroq kontseptsiyasi aniqroq bilan almashtiriladi.

Halperin tasnifiga ko'ra, ushbu misolni an'anaviy parafraz deb hisoblash mumkin, garchi u aynan shu shaklda ishlatilmasa-da, lekin uning mazmunini kontekstni bilmasdan aniqlash mumkin; bu hech qanday tushuntirishli matnni talab qilmaydi.

Ushbu periferik birikma 9 ta so'z elementidan iborat bo'lganligi sababli to'qqiz so'zga ham tegishli. Bunga qo'shimcha ravishda, yomg'irning muhim belgilari, ya'ni "salqin suyuqlik tomchilari" ko'rsatilganligi va bu aylanmaning ma'nosini yanada aniqroq ko'rsatadigan lokativ mavjudligi sababli, uni aniq parafrazalar bilan bog'lash mumkin. " osmondan "

Biz ko'rib chiqadigan so'nggi misol - «I saw **a black-eyed shadow of her former self, which was sitting on the floor and crying so loud that all the people were trying to stay away from her room**». Bunday holda, parafraza - bu qizning o'zini tasvirlashidir, ya'ni aslida "I saw her deyish mumkin edi, ammo muallif shu tarzda bizga uning chuqur qiyofasini ko'rsatadi, shuning uchun ekspresiv va tavsiflovchi funktsiya ustunlik qiladi.

Asosiy tasnifga ko'ra, ushbu misolni majoziy parafraza deb baholash mumkin, chunki u «a black-eyed shadow of her former self» metafora asosida qurilgan, shuning uchun bu parafraza metafora. Shu bilan birga, ushbu periferik oborot asl muallifga tegishli bo'lishi mumkin.

Komponentlar soni bo'yicha siz unga batafsil nom berishingiz mumkin, chunki unda batafsil tavsif mavjud, shuning uchun u juda ko'p elementlarni o'z ichiga oladi. Nominativ adekvatlik darajasi nuqtai nazaridan, bu«of her former self» ning o'ziga xos xususiyatini ko'rsatadigan alomatlar mavjud bo'lishiga qaramay, aniqlikdan ko'ra noaniqroq deb baholanadi, ammo bu burilishni aniq ibora sifatida tasniflash uchun ular muhim emas.

Badiiy adabiyotda yozuvchi o'quvchiga ijobiy ta'sir ko'rsatishga, uni asar olamiga kirib borishiga, uning go'zalligini his qilishga intiladi, ya'ni belgilangan birliklardan foydalangan holda, u odatda pragmatik ta'sirga erishadi. [3]

Badiiy uslubni o'rganishda perifrastlar tasnifi tufayli ba'zi natijalarga erishildi.

Aytishimiz mumkinki, ushbu uslubda ko'pincha majoziy parafrazalar ishlatiladi va ularning pastki turlari - metaforiklar metonimik parafrazalarga qaraganda 4 martadan ko'proq ishlatiladi, chunki muallif ko'pincha hech qanday aloqasi bo'lmagan narsaning obrazini yaratishga intiladi. Mantiqiy ibora shu qadar tez-tez ishlatilmaydi va evfimistik iboralar amalda umuman qo'llanilmaydi.

Muallifning asl parafrazalari ananaviylardan sezilarli darajada ustun keladi, chunki muallif o'ziga xos narsalarni, o'ziga xos yozish uslubini yaratishga intiladi, eslab qolishga intiladi, shu jumladan ushbu iboralardan foydalanadi.

Aniq parafrazalar soni noto'g'ri bo'lganlarga qaraganda ancha kam, chunki ularni topish oson emas. Ushbu ma'noda noto'g'ri juda sodda, shuning uchun ulardan foydalanish juda tez-tez uchraydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ахманова О.С.Словарь лингвистических терминов. М, 1969.
2. Розенталь Д.Э., Теленкова М. А, Словарь-справочник лингвистических терминов. М., 1976, -С. 270
3. Шомаксудов А., Қўнғуров Р. Ўзбек тили стилистикаси. –Т. 1983.
4. Шамсиддинов Ҳ. Перифраза хусусида айрим хулосалар. УТА. 1993.

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ ТЕМПОРАЛ СИФАТЛАР

Рахматов Бекзод Уктамович,
ўқитувчи (ЎзДЖТУ)

Аннотация. Мақола инглиз ва ўзбек тилларидаги темпорал сифатларнинг умумий тавсифига бағишланган. Темпорал сифатлар ҳам замон-белгини ифодалайди ва кўп жиҳатдан равишларга яқин туради. Темпорал сифатларнинг гапдаги формал синтактик вазифаси – атрибутив, яъни аниқловчи бўлишдир.

Калит сўзлар: темпорал сифатлар, замон, белги, инглиз тили, ўзбек тили.

Темпорал сифатлар ҳам замон-белгини ифодалайди (замон-предметни эмас) ва кўп жиҳатдан равишларга яқин туради. Бу ҳолат куйидагиларда акс этади:

Сифат сўз туркуми сифатида ўзининг категориал маъноси билан отга ва равишга қарама-қарши қўйилади. Бироқ ушбу фикр, биринчидан, умуман сўзларнинг лексик-грамматик синфига, иккинчидан, парадигматик муносабатларига тегишли.

Агар темпорал сифатларга уларнинг ўзига хос жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда му-рожаат қилинса, манзара бошқача тус олади. Темпорал сифатларнинг кўпчилиги бирлам-чи вазифасида иш-ҳаракат, жараёни англатувчи отлар билан бирикади: *узоқ суҳбат(long conversation)*, *давомли тайёргарлик(long preparation)*, *бугунги учрашув(today's meeting)*, *эр-талабқи машқ(morning training)* – ва ҳ.к. “Предмет” грамматик тушунчасидан узоқлашадиган бўлсак ва отнинг денотати фақат конкрет предмет дея ҳисобласак, унда суҳбат, тайёргарлик, учрашув каби сўзларда денотатив, яъни предметлик маъноси йўқлиги маълум бўлади ва предметлар эмас, балки белгилар (иш-ҳаракат, ҳолат, ҳодисанинг) номлари сифатида намоён бўлади. Шунинг учун *узоқ(long)*, *давомли(protracted)*, *бугунги(today's)*, *эрталабқи(morning)* ва б. сифатлар юқоридаги иш-ҳаракат номини билдирувчи отлар билан бирикканда пред-метнинг белгисини эмас, белгининг белгисини, яъни равишга хос бўлган категориал маъно-ни ифодалайди.

Темпорал сифатларнинг гапдаги формал синтактик вазифаси – атрибутив, яъни аниқловчи бўлишдир. Бироқ уларда ўзига хос равишлик маъно акс этиб туради.

Масалан: *Кечки сайр узоқ чўзилмади (the evening walk long wasn't delayed – Сайр кечаси(airing by night) (қачон?(when?) узоқ чўзилмади(long wasn't delayed).*

Темпорал сифатларнинг ҳолга хос вазифаси сифатнинг гапда анъанавий тарзда синтактик атрибут ролини ўйнаши (қачон? саволи) туфайли унчалик юзага чиқмаса ҳам, изоҳланмиш замон планида характерланиши сезилиб туради.

Масалан: *Шошилинич топшириқни бажариши керак.(The pressing need to fulfill a task).* Бу мисолда шошилинич сўзи сифатга хос Қандай? Сўроғига жавоб бўлса ҳам, изоҳланаётган сўз тез орада бажарилиши кўзда тутилган вазифа сифатида тушунтирилади.

Ҳозирги замон ўзбек тилидаги ясама темпорал сифатларнинг кўпчилиги вақт маъносини ифодаловчи отлар билан формал деривацион муносабатлар орқали боғлиқ: *дақиқалик(short)*, *соатлик(hour)*, *эрталабқи(morning)*, *кечки(evening)*, *тунги(night)*, *якшанба кунги(Sunday)*, *баҳорги(spring)*, *ёзги(summer)*, *кузги(autumn)* – (*short or transient, hourly, morning, evening, night, every Sunday, spring, summer, autumn.*

Аммо баъзан деривацион шакл бўлмаслиги ҳам мумкин: *тез* (равиш) – *тез* (сифат), *кеч-кеч*. Бу ҳодиса ўзбек тилида анча мунозарали мавзу ҳисобланади. Ваҳоланки, ўзбек тилидаги сўзларни туркумларга ажратишда ўзига хос принципларга амал қилинади.

Бироқ семантик ҳолатни қатъий ҳисобга олганда, ушбу сифатлар соф темпорал вазифасида вақт маъносидаги отлардан кўра субстантив равишлар билан муноабатдош бўлади (*эрталаб(morning)*, *кечқурун(evening)*, *кеча(yesterday)* – *in the morning, evening, yesterday*). Бошқача айтганда, семантик муносабатлар жиҳатидан улар темпорал равишлар билан жипсрок алоқада бўлади. Темпорал сифатларнинг бошқа сўз ясовчи гуруҳлари (феълдан ясалган ва қўшма) ҳам равишлар билан семантик муносабатда бўлади.

Шунга қарамай, соф темпорал сифатларнинг равишлар билан мувофиқлиги уларнинг раившлар билан тенглигини анлатмайди. Кўп ҳолатларда сифатларнинг уларнинг ўзига хос таснифловчи хусусиятлари билан лексик-грамматик категорияга тегишлилиги темпорал сифатларни темпорал равишлардан фарқлайди. Академик В.В. Виноградов

таъкидалаганидек, барча нисбий сифатларда сифатни ифодалаш хусусияти кучли бўлиши темпорал сифатларнинг белгили хусусиятни ифодалаш имкониятига эга бўлишига олиб келади [1, 316].

Масалан: *Кўзларда кузги чарчоқ*. (Есенин)

Одатда сифат ва равиш сўз туркумлари бири бирига грамматик вазифаси жиҳатидан яқин туради. Ҳар икки туркумдаги сўзлар ҳам белгини ифодалайди, фақат сифат предметнинг (отнинг) белгисини, равиш эса иш-ҳаракатнинг (фeyлнинг) белгисини ифодалайди. Инглиз ва ўзбек тилларидаги темпорал сўзлар, хусусан, сифатлар ўзига хос фарқловчи хусусиятларни ўзида намоён қилади.

Масалан, *қари* ва *эски* сўзларини оладиган бўлсак инглиз тилида айнан бир сўз – *old* ҳар икки маънода ҳам қўллана олиши мумкин. Ушбу сўзларнинг контекстуал хусусиятларини ўрганадиган бўлсак, нафақат икки тил доирасида, балки бир тилнинг ўзида ҳам ранг-баранг ҳодисаларни кузатиш мумкин.

Таъкидлаш жоизки, замонни ифодалаш билан боғлиқ бўлган сифатлар кўпчиликни ташкил қилади: *узоқ* – *distant or remote*, *узун* – *long*, *давомли* – *protracted*, *қисқа* – *short*, *шиддатли* – *intensive*, *вақтинчали* – *temporarily*, *қисқа муддатли* – *short-term*...

Юқоридаги барча сифатлар замон семасига эга, аммо семантик хусусияти жиҳатидан унчалик яқин эмас.

Масалан, *ёш* – *age* сўзлари киши ёшига ишора қилади. *Ёш қаҳрамонлар* (*young heroes*), *навқирон йигит* (*fellow in his prime*) ва ҳ.к.

Юқоридаги ҳолат ушбу сифатларнинг ягона тил микросистемаси сифатида ўрганишга йўл бермайди. Бунинг учун *ёш* ва *узоқ* сўзларини солиштирамиз.

Ёш сўзи, энг аввало, аниқ предметни тавсифлайди: *одам* – *man*, *новда* – *new branch*. *Узоқ* сўзи эса жараёни тавсифлайди: *айрилиқ* – *parting*. Бунга мувофиқ *ёш* сўзи энг аввало предмет номи билан, *узоқ* сўзи эса иш-ҳаракат ёки ҳолат номи билан боғланади.

Шундай қилиб, *ёш* сифати замоннинг ўзини эмас, замонга боғлиқ бўлган белгини ифодалайди, ушбу сифат маъносининг асоси эса соф замон ҳисобланади.

Тадқиқотимиз объекти соф темпорал сифатлар ҳисобланади. Бундай тушунча остида биз “соф” ҳолдаги замонни ифодаловчи сўзларни тушунамиз, яъни улар ё замондаги локаллашувга, ё жараёнларнинг замонда локаллашувига ишора қилади (*узоқ жанг* – *long battle*, *абдий ҳаракат* – *everlasting motion* ва ҳ.к.) ҳамда соф замон билан жараён тавсифланади, предмет эмас. Шунинг учун соф темпорал сифатлар бирламчи вазифасида асосан жараёни номловчи отлар билан бирикиб келиши мумкин, улар томонидан бериладиган тавсиф эса ҳолга тегишли бўлади (*қанча вақт?*).

Бундан келиб чиқадики, соф темпорал сифатлар таркибига *ёш* (*age*), *қари* (*old*), *қадимий* (*antique*), *қадимги* (*ancient*), *архаик* каби бирламчи вазифасида конкрет отларнинг белгисини ифодаловчи ва юқоридаги кўрсатилган маънони ифодаламайдиган сўзлар кирмайди. Уларнинг семантикаси турли нотемпорал маъно компонентлари билан мураккаблаштирилган.

Семантик тузилиш, дистрибуция хусусиятлари ва трансформацион томонлари соф темпорал сифатларни бошқа темпорал сифатлар билан солиштириш имконини беради, юқорида айтиб ўтилганидек, категориал маъно бўйича соф темпорал сифатлар белгининг белгисини билдиради ва бу билан қайсидир даражада сўз туркуми сифатидаги мақомнинг бузилишига сабаб бўлади. Уларнинг конструктив маъноси – ҳолга хос, шунинг учун улар ҳол-темпорал сифатлар сифатида тавсифланиши мумкин. бошқа темпорал сифатлар, юқорида кўрганимиздек, энг аввало предметнинг белгисини ифодалайди. Уларни белги-темпорал сифатлар каби тавсифлаш мумкин.

Адабиётлар:

1. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. – М., 1953.

ТАРЖИМА МАТНИДА ТЕМПОРАЛЛИКНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Рахматов Бекзод Уктамович,
ўқитувчи (ЎзДЖТУ)

Аннотация. Мақола таржима матнларида темпоралликнинг ифодаланишига бағишланган. Сўнгги пайтларда тилшуносликда янги соҳа – матн тилшунослиги шиддат билан ривожланмоқда. Ушбу фан соҳасининг ўрганиш объекти сифатида боғланган матн тушунилиб, у бир-бири билан мазмун жиҳатдан бирлаштирилган изчил фикрлар тугаллиги, деб талқин қилинади.

Калит сўзлар: темпораллик, замон, белги, таржима, тилшунослик, инглиз тили, ўзбек тили.

Таржима жараёнида матнга хос хусусиятларни тўғри талқин қилиш, матндаги мазмуний ва шаклий боғланишни илғай билиш ва иккинчи тилда аниқ ифодалай олиш таржима назариясининг бугунги кундаги долзарб масалаларидан биридир. Таржима назарияси ва матн тилшунослиги ўртасидаги алоқани биринчи бўлиб Ю.Найда кўрсатиб берди. Унинг фикрича, таржима назарияси матннинг баъзи хусусиятларини, хусусан, қуйидаги дискурс (оғзаки матн) умумийликларини ҳисобга олиши керак:

- Матн боши ва охирини шакллантириш усуллари:
Once upon a time..., they lived happily ever after
- Ички бўлимлар ўртасидаги ўтишни шакллантирувчи жумлалар усули:
on the other hand, however, then all of a sudden, in contrast with all this;
- Темпорал алоқалар: замон боғловчилари, *the next morning* каби темпорал жумлалар, *the Future Perfect* кўринишидаги нисбий замон шакллари, сўзлар тартиби билан ифодаланувчи воқеалар кетма-кетлиги;
- Маконий алоқалар:
маконий предлоглар, *long way off, ten miles long* кўринишидаги масофа кўрсаткичлари;
- Мантикий муносабатлар (сабаб ва натижа): *moreover, therefore, nevertheless* каби ўзгартирувчи равишлар, *if, although, because* каби эргаш гапни киритувчи боғловчилар, мантикий муносабатни ифодаловчи бирликлар: *he concluded, he argued;*
- Дискурс қатнашчиларининг таққосланиши:
he, she синонимлари; *dog, animal, pet, puppy;*
- Матннинг баъзи элементларини эмфатик (ҳиссий) ажратувчи турли воситалар: мураккаб синтактик структуралар. Ушбу структуралар иерархияси тасвирланаётган вазият қатнашчилари ва воқеаларини ифодалайди;
- Муаллифнинг алоқадорлиги. У икки хил бўлиши мумкин: автобиографик (1-шахс олмоши) ва баҳоловчи (*This was an ugly scene*).

Ю.Найда эътирофича, турли тилларда дискурс универсалияларини ифодалаш учун айнан бир хил воситалар қўлланмайди [2, 30]. Таржима учун таржима жараёнида алоқада бўлувчи дискурс умумийликларининг қандай намоён бўлиши муҳим ҳисобланади.

Матн муаммоси – таржима назариясининг марказий масалаларидан бири ҳисобланади, чунки таржиманинг биринчи босқичида айнан матн таҳлил объекти ҳисобланса, таржима жараёнининг якунловчи босқичида бириктириш предмети ҳисобланади.

Матн шакли сўзловчининг тил воситасида амалга ошириладиган коммуникатив таъсир ўтказиш ифодасидир. Таржимон дастлаб матнни таҳлил қилар экан, қуйидаги масалани ўз олдида қўяди: матн муаллифи қандай мақсадни кўзлаган ва уни ифодалаш учун қандай лисоний воситалардан фойдаланяпти? Бу ҳолатда нафақат эксплицит (ташқи) ифодаланиш, балки мақсад қилинган, яъни назарда тутилган нарса, фикр ҳам муҳим ҳисобланади. Бундан яширин маънолар ҳисоботининг муҳимлиги келиб чиқади. Шу ўринда И.Р. Гальпериннинг матн муаллифи режалаштирган ва мавжуд вербал ифода билан йўлдош бўлувчи тагматннинг роли ҳақидаги сўзларини ёдга олиш ўринлидир. Унинг “мазмуний тагматнли хабар” тўғрисидаги назарияси матн мазмунининг органик қисми тўғрисидаги фикри таржимага бевосита тааллуқли ҳисобланади” [2, 31].

Таржима назарияси учун матн семантикаси билан бир қаторда матн услубияти ҳам муҳим аҳамият касб этади. Матн типологиясининг таржима назарияси билан боғлиқлиги

масаласининг тадқиқи билан К.Райе, А.Найберт, Ю.В. Ванников каби қатор олимлар шуғулланишмоқда. Уларнинг ҳар бири матнларни уларнинг маълум тур ёки жанрга тегишлилиги бўйича бўлинувчи ўзига хос матн типологияларини таклиф қилишади. Жанр мутаносиблиги таржима назарияси учун катта аҳамиятга эга, зеро, жанрлар ўртасидаги фарқлар бир тил ва бир маданият доирасидан ташқарига чиқиш жараёнида яққол кўзга ташланади. Бу фарқлар, энг аввало, жанрлар номенклатурасининг ўзига таалуқли бўлади: барча тиллар учун умумий бўлган жанрлар мавжуд, бироқ яна шундай жанрлар борки, улар бор йўғи бир неча ёки ҳатто биргина маданиятга ҳам хос бўлиши мумкин (масалан, япон шеъриятида хокку жанри). Бундан ташқари, жанрлар мутаносиблиги тарихий вариативлиги билан характерланади (масалан, ўрта асрлар илмий трактат жанри).

Матн жанрлари ўртасидаги фарқ бўлғуси таржима усулига бевосита тааллуқли масала ҳисобланади. Авваламбор, таржимон қуйидаги танловни амалга ошириши лозим: таржима қилинаётган матн мутаносибликларини сақлаб қолиш керакми ёки уларни таржима тили билан алмаштириш лозимми?

Агар мазкур жанр қабул қилинаётган маданиятда йўқ бўлса, таржима инновацион бўлади. Масалан, рус адабиётида таржималар туфайли рубоий ва хокку каби жанрлар пайдо бўлди. Бундан ташқари, мазкур матн турининг ўзига хос хусусиятларини ва коммуникатив вазифасини ҳам ҳисобга олиш муҳим ҳисобланади. Таржима қилинаётган матннинг асосий коммуникатив вазифасини билган ҳолдагина ушбу матннинг алоҳида унсурлари аҳамиятини баҳолаш мумкин.

Шуни ҳам эътиборга олиш керакки, ҳар қандай матн фақат бир вазифани эмас, бир неча вазифаларни бажариши мумкин. Ушбу ҳолатдан матнни функционал доминантларга бўлиш эҳтиёжи келиб чиқади. Функционал доминантлар - матнда етакчи ўрин тутувчи, ахборот жўнатувчи (муаллиф)нинг коммуникатив қурилмасига жавоб берувчи ва таржима жараёнида матн аналитизми ва синтетизми қонуниятларини аниқловчи функционал характеристикалар йиғиндиси ҳисобланади [1, 35]. А.Д. Швейцер таъкидлаганидек, айнан функционал доминантлар конфигурацияси матнга хос бўлган коммуникатив қурилма ва ижтимоий-маданий меъёрлар билан биргаликда таржимада сақланиши лозим бўлган инвариантни аниқлайди.

Ижтимоий реалияларни таржима қилиш масаласи уларнинг функционал реалияларини излаш билан боғлиқ. Ушбу масаланинг мураккаблиги ижтимоий борлиқнинг турли бўлинишидан келиб чиқадиган, ва айниқса, бир-биридан узоқ масофада жойлашган маданиятлар ҳақида сўз юритганда масала янада мураккаблашади. Масалан, Ю.Найда эътирофича, инглиз тилидан common people ("содда одамлар") бирикмаси учун майя ҳиндулари тилида аналог сифатида "шаҳар чеккасида яшовчи кишилар" тарзидаги талқин келтирилади, зеро, Юкатан ярим ороли ҳиндулари маданиятида яшаш жойининг марказдан узоқда бўлиши ижтимоий-иқтисодий мақомнинг кўрсаткичи ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, таржима ўта жиддий ва масъулиятли фаолият ҳисобланиб, таржимондан кучли билим, кенг дунёқараш талаб қилади.

Адабиётлар:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. – М: Междунар. отношения, 1975.
2. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988.

LEXICAL GAMES DURING ENGLISH CLASSES

Axunova Sayyora Xasanovna

English language teacher, secondary school #7,
Chust, Namangan, Uzbekistan

Annotation. The author considers the topical issue of using game techniques in the process of working out the studied language material. This article provides examples of language games that can be used in the formation of skills and abilities in a certain type of speech activity.

Keywords: game technologies, English, preparatory game, creative game, formation of speech skills, educational function of the game.

*"Play is the highest form of research."
Albert Einstein*

Nowadays teachers are revising the arsenal of influencing the minds, will, emotions of students in order to introduce them into the rich world of culture and traditions of the country of the target language. The ways and methods of skills formation in all types of speech activity are being revised: reading, speaking, listening, writing. The activation of the educational process, the stimulation of cognitive activity is facilitated by the introduction of gaming technologies into the learning process, along with traditional forms and methods.

Problem of using a speech game in teaching a foreign language is widely covered in domestic and foreign methodological literature.

The problems of stimulating and motivating to learn a foreign language using entertaining materials and game teaching techniques are presented in the scientific research of many Russian scientists. An educational game is a specially organized task that requires exertion of emotional and mental strength. It is noteworthy that due to the acceleration of the thinking process, which is required in the situation of the game, the student thinks and speaks in a foreign language, therefore, the game method is fraught with great learning opportunities. The game is often effective in situations where numerous traditional exercises fail.

The game in the lesson contributes to the implementation of important methodological tasks:

- creation of psychological readiness of students for speech communication;
- ensuring the natural necessity of repeated repetition of linguistic material by them;
- training students in the choice of the desired speech material.

Playing games in an English lesson can be very productive. At the same time, they must meet a number of requirements:

- have clear instructions (verbosity should be avoided, the rules should be concise and accessible to all students);
- be economical in time and aimed at solving certain educational problems (playing for the sake of playing in the lesson is not permissible);
- to be "controlled" (not to knock down the set pace of educational work in the classroom and not to allow a situation when the game gets out of control and disrupts the whole lesson);
- relieve the stress of the lesson, level out some of the psychological stress during communication;
- leave the learning effect on the second, often unconscious level, and always implement the game moment in the first, visible place (for students, play is, first of all, an exciting activity: language material is absorbed imperceptibly, but at the same time a feeling of satisfaction arises);
- not leave any student passive or indifferent, stimulate the activity of students.

At the same time, the game will be desirable and effective only if it is carefully designed by the teacher. It is important to be confident in the expediency of the game, it is necessary to think over all the details of its preparation, as well as confidently manage it.

In order for the teacher to be able to effectively manage the game, he himself needs to know and clearly represent the desired result. At the stage of preparation, it is important for the teacher to repeatedly ask the question "why?" The simplicity and complexity of organizing and conducting the game depends on the type of game, and on the audience, and on the nature of the relationship between students and the teacher, i.e. from many factors.

At the same time, it is obvious that games in the lesson are able to simulate real speech communication, which is so important for a communicative approach in teaching foreign languages.

Game will achieve the desired effect if it will be expected as relaxation and entertainment amid difficult and sometimes intense work. Therefore, in time it should not take up most of the lesson.

Thus, game is a powerful incentive to master a foreign language and an effective technique in the arsenal of a foreign language teacher. The use of the game and the ability to create speech situations make students ready, willing to play and communicate.

The pedagogical potential of any game is to arouse students' interest, stimulate their mental and speech activity aimed at consolidating new lexical units, create an atmosphere of rivalry and cooperation in the course of performing a particular exercise.

Game can be not only a pleasant pastime, but also one of the dominant educational technologies.

Among the principles of teaching a foreign language, a special place is occupied by the principle of visibility, which is important in playing learning. When teaching foreign language vocabulary using gaming technologies, the use of visualization is advisable at all stages of training.

At the same time, visual clarity is of paramount importance here, which, unlike auditory and motor, is mainly used to limit the range of phenomena to be discussed and create visual support in building a logical sequence of statements.

In addition, play has an emotional, motivational function. Pupils, and especially children of elementary grades, should go to an English lesson with pleasure. And, thus, the main task of the teacher is to interest children in the subject and to ensure that the interest in learning a foreign language does not disappear. And the game is a good motivation for interest. The game brings joy and pleasure to the lesson.

In addition, the game also performs an educational function, which was already mentioned at the very beginning of the article.

In the course of the study, it can be concluded that the game has such a feature as versatility: the use of game techniques can be adapted to different goals and objectives. Play techniques perform many functions in the child's development process, facilitate the educational process, help to master the material that is increasing every year and gently develop the necessary competencies.

References:

1. (2012) The decree of the President of Uzbekistan IA Karimov No. 1875 "On measures to further improve of foreign language learning system", December, 10, 2012.
2. Ersoz, A. (2000) Six Games for the EFL / ESL Classroom in The Internet TESL Journal, Vol. VI, No.6.
3. Carrier, Michael and The Center for British Teachers (1980). Take 5 Games and activities for the Language Learner (2d ed.) London: Nelson.

ALISHER NAVOIYNING FARZAND TARBIYASIDAGI FALSAFIY QARASHLARI

G'ulomova Nargiza Sa'dullayevna

Navoiy viloyat xalq ta'limi xodimlarini
qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish
hududiy markazi "Tillarni o'qitish metodikasi"
kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola Alisher Navoiyning nasriy va nazmiy yo'nalishda yozgan har bir asari yoshlarimiz tarbiyasi, ularning har tomonlama yetuk va komil insonlar bo'lib yetishishlari uchun muhim vosita ekanligi haqida yozilgan. Inson hayotida uchrashi mumkin bo'lgan turli holatlarda o'zini chin inson sifatida tutishi va xalqiga foydasi tegadigan inson bo'lishi uchun ham Navoiyni qayta-qayta o'qishi kerakligi bayon etilgan.

Kalit so'zlar: an'ana, ijod, tafakkur, doston, obraz, adabiyot, qadriyat.

Har qaysi millatning ma'naviyatini uning urf-odatlarini, an'analari, hayotiy qadriyatlaridan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Ma'naviy meros eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Har bir xalq adabiyotini eng yuksak cho'qqilarga yuksaltiradigan daho ijodkorlar bo'ladi. Ularning ijodiyoti qancha vaqt, zamon o'tmasin, hech qachon eskirmaydi va millatni ruhlantiradigan g'oyaviy-badiiy qimmatini yo'qotmaydi. Alisher Navoiy xuddi shunday buyuk ijodkorlardan hisoblanadi. Mamlakatimizning Birinch Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek: "Alisher Navoiy xalqimizning ong va tafakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyandasi, millatimizning g'ururi, sha'nu sharafiga dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkoridir".

Mutafakkir shoir ijodiyotini o'rganish bevosita millat tarixi, madaniyati, badiiy zavqi, ruhoni-yati va urf-odatlarini chuqurroq bilishga keng yo'l ochadi. Navoiy asarlarida ijtimoiy adolat, tenglik va shaxs erki masalasi alohida yuksak mahorat bilan ochib berilgan. Adolat g'oyasi faqatgina shohlarga nisbatan emas, balki butun jamiyatning ma'naviy va siyosiy holatlariga nisbatan ham ifodalanadi. Navoiy ijtimoiy tenglikni targ'ib etar ekan, yer yuzidagi xalqlar o'rtasidagi do'stlikni mustahkamlash masalasiga katta ahamiyat beradi, urushga qarshi turib, shaxs erki daxlsizligini uqtiradi. Navoiy asarlarida davrning xilma-xil muammolarini yechish yo'llari rangbarang va benihoyat boy obrazlar orqali badiiy ifodalangan bo'lib, ularda shoirning odam haqidagi ideali, ma'naviy-axloqiy konsepsiyasi o'z aksini topadi. Alisher Navoiy o'z asarlarida inson yaralmishlar ichra eng aziz xilqat ekanligi, unga yaratgan tomonidan benazir aql-u hush, nutq va farosat, bilim, tajriba, qalb-u his baxsh etilganligini, u o'zining tafakkur va nutq qobiliyati bilan boshqa mavjudotlardan yuqori turishi va bu ayni vaqtda unga mukarramlig-u sharaf bag'ishlashini, yer yuzini obod qilish va uni boshqarib turishi uchun unga kuch-qudrat hadya etilganligini ta'kidlaydi va har bir inson ilm va hunar egallashni shior qilib, umrini besamar o'tkazmasligi kerakligini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga asarlaridagi obrazlar tavsifida insonni yanada yuksak pog'onaga ko'taradigan go'zal axloqiy fazilatlar: qalbiy oliyjanoblik, saxovat va do'stlik, vatanparvarlik va mehnatsevarlik kabi axloqiy sifatlarni oiliy darajada tasvirlab, har bir inson o'zi va o'zgalar hayotida yaxshilik bilan iz qoldirishiga da'vat etadi:

Bu gulshan ichra yo'qtur baqo guliga sabot,

Ajab saodat erur, yaxshilik bila chiqsa ot.

"Xamsa" dostonida do'stlik, atrof-muhitni muhofaza qilish va mehnat ham o'ziga xos tarzda tarannum etilgan. Haqiqiy do'stlikning oliy namunalari Shopur, Navfal, Farrux va Axiy kabi obrazlarda namoyon bo'ladi. Ular kamtar, sadoqatli do'st bo'lib, kim bilan do'st tutinsalar, uning kimligi, ya'ni millat va e'tiqodi, mansab va boyligidan qat'iy nazar oxirigacha unga sodiq qoladigan do'stlar timsolidir.

"Farhod va Shirin" dostonida axloqiy qadriyatlar: poklik, hayo, vafo, saxovat, halollik ham o'z ifodasini topgan.

Demon, ham ko'ngli poku ham ko'zi pok,

Tili poku so'zi poku o'zi pok.

Buyuk alloma ilm olish tamoyillarini o'z davrida to'g'ri ifodalab, hatto ilm tizimini belgilab beradi, ya'ni o'quv muassasasida o'qish, olim, hunarmand, ustozlarga shogird tushishni yoki mustaqil holda ilm olishni tavsiya etadi.

Navoiy yaxshi muomala va samimiy munosabat mazmunidagi shirin soʻz qalblarga sevinch bagʻishlaydi deb, soʻz qudratini benihoya ulugʻlagan va oʻz davridayoq hayotlik chogʻidayoq sinab koʻrgan ulugʻ siymodir. Bu xususida alloma shunday yozadi:

Soʻzdurki, nishon berur oʻlikka jondin,
Soʻzdurki, berur jonga xabar jonondin.
Insonni soʻz ayladi judo hayvondin,
Bilkim, guhari sharifroq yoʻq ondin.

Demak, insonning tirikligidan nishona ham soʻz, oshiqalar qalbidagi ishq-muhabbatni tarannum etuvchi ham soʻz, hayvonot olamidani insonni ajratib turuvchi ham soʻz-ekanini uqtirarkan, undanda goʻzal va latifroq narsa yoqligiga ishontiradi. Navoiy soʻz guharini, uning qadr-qimmatini va goʻzalligini, inson ruhida jon kabi muhimligini taʼkidlaydi.

Ulugʻ mutafakkirning ulkan ijodini dengizga qiyoslash mumkin. Unda dur-u javohirlar behisob, biz undan bir qatrasinigina bayon etoldik xolos. Hazrat Navoiyning bebeho merosidan xalqimizni, ayniqsa yoshlarimizni qanchalik koʻp baxramand eta olsak, milliy maʼnaviyatimizni yuksaltirishda, jamiyatimizda ezgu insoniy fazilatlarini kamol topishida shunchalik maʼnaviy qurolga ega boʻlamiz. Sababi mutafakkir asarlarida yuksak nafosat bilan kuylangan umuminsoniy fazilatlar bugungi kunda ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ulugʻ mutafakkir asarlari nafaqat zamondoshlarimizga, balki keyin keladigan avlodlarga ham hayotdan, yashash ilmidan, umuminsoniy qadriyatlardan saboq beradi. Navoiy asarlari bugungi kunda yoshlarni milliy istiqlol gʻoyalariga sadoqat ruhida tarbiyalashga, ularda vatanparvarlik, insonparvarlik, xalqparvarlik, burchga sadoqat, mehr-muhabbat tuygʻularini kamol toptirishga, yosh avlod qalbida Vatanga boʻlgan muhabbat hissini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Alisher Navoiy. 6-jild. Hayrat ul-abror. T.: "Fan", 1993
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar toʻplami. 20 tomlik. Xamsa: Farhod va Shirin. – T.: 1991-yil
3. Imomnazarov M., Eshmuhammedova M. Milliy maʼnaviyatimiz asoslari. T.: 2012-yil
4. Yoʻldoshev Q. Adabiyot oʻqitishning ilmiy-nazariy asoslari. T.: 1996.
5. Komilov N. Tasavvuf va badiiy ijod. "Yoshlik" jurnali

INFORMATION TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH

Namozova Dilnoza Berdimurotovna

Senior teacher, The University of
Public Safety of the Republic of Uzbekistan

Information and communication technologies today have transformed the way humans communicate as well as doing things. In education, information communication technologies play vital roles in facilitating teaching and learning. They have transformed classroom communication methods and modified instruction strategies. In addition, information communication technologies have made teaching and learning interactive and collaborative instead of the traditional teacher- talking and students listening approach. Large class sizes are common phenomenon almost word-wide. In order to achieve quality education in large classes, teachers have to take extra steps. Teachers of English Language utilize information communication technologies in teaching almost every aspect of English Language teaching. This study through qualitative approach has described the way multimedia devices are used to facilitate the teaching and learning of English Language in large classes. It has also pointed out the how the internet technologies (email and websites) can be utilized in teaching learning English in Large classes. Therefore, in spite of large class sizes, the teacher can still perform as in small classes with the aid of information and communication technologies.

The use of information technology in teaching-learning process is the need of an hour. The teacher is expected to be traditional as well as modern/innovative in his/her teaching learning process. The teacher must be adequately prepared to make use of information and communication technology. In the 21st century, technologies are truly communicative and interactive but the implementation is low in the language classroom. When one tries to bring about an innovation in the educational field, one needs to think of the audio-visual aids and their extensive usage in imparting education.

Information communication technology can be defined as scientific, technological and engineering based management techniques used in information storage and communication mechanism with optimal time and space utilization in comparison to other traditional methods adopted for the same. The word 'ICT' includes any communication device or application such as computer, mobile phones, radio, television, satellite system etc (Saxena, Jyotsana & Rai, Geeta). Today teacher can make use of these different tools of technology and can make his/her teaching innovative and interesting.

First of all, information communication technology helps to create more variation in the classroom, which might lead to increased motivation in the pupils and thus better conditions to learn the target language. What is more, the Internet is full of free of charge authentic and up-to-date material that language teachers can use in their teaching. Also, the Internet provides the opportunity for students from all over the world to interact with each other; this could be done through emails, online calls or in a chat room. Regardless of what the means of communication chosen, information communication technology is likely to help develop the understanding of other cultures in the pupils that participate. The use of information communication technology also gives the pupils an opportunity to write for others rather than only for their teacher or peers. If their production is posted on a blog, it has the potential to be read by a large audience, and this could help assure that the pupils put more effort into their work. Pupils who achieve well can receive more advanced tasks while pupils who underachieve can benefit from work more suitable to their level. Also, pupils with learning disabilities can greatly benefit from the use of information communication technology. There are a great number of computer resources produced especially with such pupils in mind, for instance texts with an easier language or more images and colors.

There are some problems that might occur in language classrooms where information communication technology is implemented. The first hindrance listed is the lack of computers, or that the computers are old and slow. Secondly there is a lack of technical support in many schools, and then the fact that many teachers do not possess enough knowledge of working with information communication technology, in general or specifically in the teaching of English. The next problem could be that the pupils lack sufficient knowledge of computers, which might come as a surprise to some. The truth is that the young generation mostly uses the computer to play computer games and

to chat with friends, but may not be as confident when it comes to writing e-mails or using a word processing program. Another hindrance could be that pupils use the computer for other things than school work. Then there might be a problem with pupils who copy material from the Internet and pupils who put more effort on the surface than the content of an assignment.

Nowadays there are computers in almost every home and the schools need to teach its pupils how information communication technology can help the learning process. More research is needed in this area, but the Internet is here to stay and its existence in the language classroom cannot be ignored. Our focus should instead be on looking at the potentials and possibilities of the Internet.

In conclusion, information communication technology has influenced language learning and it seems not to have had much of an effect although information communication technology has been around for quite a while. She claims that most new technology has been implemented without much research on its benefits, mostly because of the rapid development of technology. Perhaps have we once again been too quick to take aboard new technology, without taking the time to investigate what the best resources are and how to use them effectively in the classroom.

References:

1. Кораблёв А. А. Информационно-телекоммуникационные технологии в образовательном процессе// Школа. - 2006. - №2.
2. Пименова И. М. Слайд-фильм по обществознанию "Человек. Индивид. Личность" // Учитель. - 2007. - № 4.
3. Webster's New World Dictionary of The American Language.College edition. – Cleveland and N.Y., 2012.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA KO'RGAZMALI QUOLLARNING АHAМИYATI

Tillayeva Nigora Erkinovna

Zangiota tumani 14-umumiy

o'rta ta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ona tili darslarining samarali tashkil qilish hamda ona tili darslarida har bir mavzuni mustahkam tushintirishda ko'rgazmali qurollarning ahamiyati xususida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlari: ko'rgazmali metod, slaydlar, plakatlari, video darslar.

Ko'rgazmali metodlar deganda ta'lim jarayonida qo'llaniladigan ko'rgazmali qurollar va texnika vositalariga ko'p darajada bog'liq bo'lgan o'quv materialini o'zlashtirish shakllari tushuniladi.

Boshqacha qilib aytganda, ta'limning ko'rgazmali vositalari ma'lum bir fandan bilimlarni o'rganish va o'zlashtirish xarakterini belgilaydi.

Ta'limning bunday metodlaridan foydalanilganda o'quvchilarning darslardan olgan bilimlari ko'rgazmali vositalar yordamida shakllanadigan yoki esga tushiradigan hissiy obrazlarga, tasavvurlarga bog'liq bo'ladi. Og'zaki tushuntirish kuzatishni tashkil etishda, tasavvurlarni bir maromga solishda, ularni o'rganilayotgan fan mavzusi, g'oyasi bilan bog'lashda yordam beradi. Ko'rgazmali qurollar bo'lmasa, og'zaki izohning deyarli foydasi bo'lmaydi.

Ko'rgazmali vosita sifatida plakatlari, slaydlar ona tili darsida namoyish qilib ko'rsatilishi mumkin. Hozirgi vaqtda o'quv jarayonida turli xil texnika vositalari: kino va boshqa proeksion apparaturalar, tovush yozish apparatlari va boshqalardan foydalanib namoyish qilish keng tarqalmoqda.

Ko'rgazmali qurollar turlicha ahamiyatga ega bo'ladi. Ular bir holda faqat namoyish qilinadi. Ikkinchi holda esa abstraktsiyani shakllantirish jarayonini yengillashtiradi. Ko'rgazmali qurollar yordamida vujudga keltiriladigan aniq hissiy obrazlarga tayanish abstrakt qoidalarini o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi, bilimlarning tushunarlik darajasini oshiradi.

Ko'rgazmali qurollar, ayniqsa, fan yuzasidan olgan bilimlarini sistemaga solishda va boyitishda, shuningdek, o'quvchilarning fikr yuritish faoliyatini faollashtirishda yordam beradi.

Ta'lim jarayonida ko'rgazmali quroldan ona tili o'qituvchisining biror og'zaki bayonini yoki izohsiz foydalanishini tasavvur qilish qiyin. Ko'rgazmali vosita hamisha o'qituvchining so'zi bilan o'zaro aloqada va muayyan munosabatda bo'ladi. O'qitishda ko'rgazmalilikning o'rni katta.

Ko'rgazmalilikning ikki turi: tashqi ko'rgazmalilik va ichki ko'rgazmalilik mavjud. Ichki ko'rgazmalilik matnning mazmunini idrok qilishdir. Tashqi ko'rgazmalilik o'qituvchining nutqi, ifodali o'qishi, tasviriy san'at asarlaridan foydalanish, turli jadvallar, xaritalar, darsda qo'llanilgan texnik vositalar (kino apparatlar, magnitofon, radiopriyomnik, televizor, videomagnitofon, kompyuter)dan foydalanish.

Bilimlarni qabul qilish va o'zlashtirishda barcha sezgi a'zolarining faoliyatini to'g'ri uyushtirish katta ahamiyatga ega. Sezgi a'zolari qanchalik ko'p ishtirok qilsa, bilish shuncha osonlashadi. Ko'rgazmalilik ona tili o'qitishning muhim qonuniyati sanaladi. Chunki bu fanning tabiati ko'rgazmalilikni ko'proq talab etadi. Tildagi mavhum tushunchalarning mohiyatini anglash bu prinsipdan keng foydalanishni taqozo etadi. O'quvchi ko'rish orqali narsa - hodisa, ularning tildagi ifodasi xususida aniq tushunchaga ega bo'ladi. Ko'rgazmalilik prinsipiga ko'ra til hodisalarini o'rganish, kuzatish, sezishdan boshlanadi. Bola turli nutq tovushlar, so'zlar, gaplarni talaffuz etish, eshitish, yozish, ko'rish orqali sezadi. Kuzatish vositasida bolalar ongida til hodisalarini to'g'risida hissiy aniq tasavvur hosil bo'ladi. O'qituvchi bolalarni til hodisalarini sezishdan ularning mohiyatini anglashga, til hodisalarini tasavvur etishdan grammatik tushunchalarni atroflicha o'zlashtirishga qarab olib boradi.

Ko'rgazmali material muhim axborot manbai hamdir. Chunki o'quvchi darslik, o'qituvchining bayoni, gazeta va jurnallardan qanday axborot olsa, ko'rgazmali materialdan ham shunday ma'lumot olishi mumkin.

Ona tili darslarida tabiiy yoki aniq buyumlardan (predmetlarning asl namunasimas, anor, olma, bino maketi v.h.), grafik materiallar (chizma, jadval kabi)dan; tasviriy san'at, musiqa, kino, telev-

ideniye kabi vositalardan foydalanadi.

Ona tili mashg'ulotlarida televizor, epidiaskop, filmskop, magnitofon kabi texnik vositalardan foydalanish dars samaradorligiga juda katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu vositalar til hodisalarini tushunishga, ona tilidan egallangan nazariy bilimlarni mustahkamlashga, uni amaliy ko'nikмага aylantirishga yordam beradi. Ayniqsa, tasviriy san'at namunalari, o'quv filmlari, diafilmlar va diapozitivlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda muhim vosita sanaladi. Shuni nazarda tutib, ona tili o'qituvchisi til kabinetini shu vositalar bilan ta'minlash chorasini ko'rishi, ayniqsa rasmlar albomlar tashkil etishi, rasmlar tarqatma materiallarini ko'paytirishi lozim. Ko'rgazmali qurollardan barcha turdagi darslarda va darsning barcha bosqichlarida unumli foydalansa bo'ladi. O'quv materialini mustahkamlash va takrorlash jarayonida ko'proq reproduktiv xarakterdagi ko'rgazmali qurollardan foydalansak, yangi bilimlar berishda izlanuvchanlikni talab qiladigan ko'rgazmali qurollar ishga solinadi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ko'rgazmalilik prinsipini amalga oshirish orqali o'quvchilarning qayta xotiralanishga asoslangan faoliyatini ham, qisman izlanuvchanlik faoliyatini ham, ijodiy faoliyatni ham uyushtirish mumkin. Ko'rgazmali qurol me'yorida qo'llanilishi lozim. Haddan tashqari ortiqcha ko'rgazmali vosita o'quvchilarni toliqtiradi; fikrning asosiy masaladan chetlashishiga olib keladi; o'quv materialini uchun ajratilgan vaqtning yetishmasligiga sabab bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi. –T.: 2006
2. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. – T.: 2009.
3. Tojiyev., Saloxitdinov R., Barakayev M., Abdalova S. Ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalari. – T.: 2001

TARIXIY HAQIQAT VA BADIY MAHORAT

Allaberdiev Durdona,

Qoraqalpoq davlat universiteti 2-kurs talabasi

Annototsiya. Ushbu maqolada muallif tarixiy asarlarning adabiyot rivojida ahamiyatini ochib berishga urungan. Asarlardagi tarixiy shaxslar timsoli orqali nasr muammolari haqida ham fikr bildirgan.

Kalit so'zlar: tarixiy, badiiy, hikoya, obraz, tarjima, adabiy alloqa, ijodiy ta'sir.

«Bizda «tarixiy roman», «tarixiy drama» istilohlari ko'p qo'llaniladi, biroq «tarixiy qissa», xususan, «tarixiy hikoya» atamaları kam ishlatiladi. Buning boisi shuki, ko'z-ko'z qilgudek tarixiy roman, dramalarimiz nisbatan ko'p, tilga olishga arzigulik hikoyalar esa juda oz. Ehtimol, tarixiy o'tmish ko'lamli nigoh, mushohadalarni talab etishi sababli adiblar bu borada o'z iste'dodlarini yirikroq shakllarda to'laroq namoyon etishga erishar. Keyingi ayrim tajribalar kichik janrlarda ham muhim tarixiy haqiqatlarni, ko'lamli fikr-mushohadalarni ifodalash mumkin ekanligini tasdiqlaydi»¹—deya e'tirof etadi, adabiyotshunos U.Normatov.

Sharq xalqlarining mo'jizaviy san'ati haqida ko'p rivoyatlar bor. Qadim zamonlarda qudratli bir podsho o'tgan ekan. U ma'rifatli odam bo'lib, gul o'stirishga ishqiboz, ayniqsa, nilufar gullarini ko'paytirishga havasmand ekan. U kuch-qudratini, boy-badavlatligini nilufarlarga bog'liq, deb tushunarkan. Podshoning bog'ida nilufarlarning juda ko'p turlari o'sarkan. Bir xillarining yaprog'i botayotgan quyosh shafag'iday, boshqalariniki tonggi osmonday zangori, ba'zilar sal pushti, yana ba'zilar qirmizi va alvon rangda ekan. Faqat bir tup nilufarninggina yaproqlari zilol suvday tiniq, toza havoda shaffof ekan. Boshqa hech bir podshoning bog'ida bunaqa tiniq nilufar gul o'smas ekan. Bu gullarni tomosha qilish uchun yetti iqlimdan mehmonlar kelisharkan. Ayniqsa, tiniq, shaffof bargli nilufar hammani hayratga solarkan. Ammo bir kun qattiq bo'ron turib, podshoning bog'idagi shu nilufar yaproqlarini sindirib payhon qilib ketibdi. Gul so'lib, qurib qolibdi. Podsho uzoq motamsaro bo'lib yuribdi. Yurtidagi barcha olimu fozillarni chaqirib, so'ligan gulni qayta yashnatishga kimning kuchi yetishini so'ragach, bir olim bu qiyin ishni o'z zimmasiga olibdi. U to'qson kecha-kunduz nilufar yaprog'ining shaffofligi sirini bilish uchun tajriba o'tkazibdi. To'qson birinchi kuni u podshohga xuddi bo'ron payhon qilganidan avvalgi nilufarlarday tiniq, shaffof nilufar gulini olib kelibdi. Ammo bu gul olmosday qattiq bo'lib, har bir yaprog'ida quyosh nurlari jilvalanar ekan. Olim bu go'zal gulning endi sira so'lmay, ming yillarcha turaverishini aytibdi. Podshohning chiroyi ochilibdi. Ana shu olim dunyodagi birinchi kulol ekan. Ma'lumki, O'rta Osiyo hunarmandlarining benazir san'ati ildizlari juda qadimiy davrlarga borib taqaladi. Badiiy adabiyot asarlari, ayniqsa, badiiy-tarixiy asarlar qatnashgan hayot gullarini sehrli ilm yordamida qayta jonlantirishga xizmat qiladi.

Atoqli tarixnavis adib Mirkarim Osimning ijodiy an'alarini davom ettirayotgan Anvar Es-honov, Xayriddin Sultonov, Isfandiyor, Alisher Ibodinov, Mirzapo'lat Toshpo'latovlarning tarixiy hikoyalarida «o'stirilgan» qadimgi hayot gullari ham ana shu shaffof nilufarni eslatadi.

1992 yili yurtimizda boburshunoslikning yangi bir sahifasi ochildi: andijonlik fidoyi Zokirjon Mashrabov boshchiligidagi Bobur nomidagi xalqaro ilmiy ekspeditsiya Bobur Mirzo avlod-ajdodlari qatnashchilari safida adib P.Qodirovdan keyin Bobur va Boburiylar haqida eng «ko'p va xo'p» yozgan ijodkor X.Sulton ham bor edi.

«Boburnoma» kitobida Bobur Mirzo shajarasi Amir Temurga borib taqaluvchi ulug' ajdodlari, Akbarshohdan to Bahodirshoh Zafarga qadar 300 yildan ortiq buyuk saltanat taxtida o'tirgan mashhur avlodlari, shuningdek, tug'ishgan singil, qiz-nabiralari, kelinlari haqida ishonchli manbalarga tayangan holda g'oyat boy ma'lumotlar keltiriladi. Humoyun bilan Kamron Mirzoning me'yoriy ijodi, ota-bobolar she'riyatidagi mushtarakliklar haqida qiziqarli mulohazalar yuritiladi. Xususan, Shoh Jahon bilan Mumtoz Mahalning benazir sevgi va vafu qissasi, Bahodirshohning saltanat himoyasi yo'lidagi mardona janglari va halokati tafsilotlari maroq bilan o'qiladi. Kitob Bahodirshoh Zafarning evarasi bo'lmish Pokiza Sulton Begim hikoyasi bilan yakunlanadi.

«Boburnoma» muallifi Bobur shaxsiyati ustida o'ylar ekan, unga xos qomusiy faoliyat va xislatlar haqida hayrat hamda ehtirom bilan qalam tebratadi. «Agar uning o'n ikki yoshli bola

¹ Normatov U. Umidsaxsh tamoyillar. T. «Ma'naviyat», 2000. 35-bet.

chog`idan shiddatli saroy kurashlari girdobida qolib, loaqal biron-bir madrasani tugal tugatishga imkon va fursat bo`lmaganini hisobga olsak, bu ulug` insonning chindan ham naqadar buyukligiga iqrar bo`lamiz».

Avvalo, Bobur Mirzo qismatining o`zi bir tilim, uni moddiyuncha tafakkur orqali tushunish, tushuntirish mushkul, unda g`oyibona bir ma`no mujassam. G`oyat taxlikali vaziyatda taxtga o`tirgan kundan boshlab saltanat himoyasi yo`lida ona yurtida olib borgan samarasiz kurashlari, nihoyat, Hind elida buyuk imperiya tiklagunga qadar chekkan zahmatlari – bir inson bolasi dosh berishi mumkin bo`lmagan mislsiz ko`rgiliklardir. O`zi aytmoqchi, charxning u ko`rmagan jabru jafosi, xo`rliklari qolmagan. ««Boburnoma» turkumida ta`kidlanganidek, bularning barchasi bu mumtoz shaxs umrining ilmi hikmatlari bilangina sharhlanishi mumkin bo`lgan sirli sahifalaridir».[1,59]

Darhaqiqat, Bobur haqida asarlar ichida X.Sultonov ijodi alohida diqqatga azovordir. Adib hikoya va qissalarida olis tarixni juda yaqindan ko`rish, besh asr ilgari o`tgan ulug` o`zbek allomalari taqdiridagi murakkab muammolarni, tarixiy shaxslarning ruhiy kechinmalarini xuddi kechagi voqeaday ravshan tasvirlashga intilishni ko`ramiz.. Hikoya tili ham shirali va yorqin chiqqan.

Xulosa qilib aytganda, hikoyalarda tarixiy shaxslar obrazini yaratish o`zbek adabiyotida samarali davom ettirilayotir. Zero, bu ajdodlarimiz hamda xalq, millat tarixini bilish borasida katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. Normatov U. Samimiyat izhori. Til va adabiyot ta`limi. 2001. №1
2. Rahimova B. Tarixiy obraz talqini. Badiiy tafakkur va adabiy jarayon. Toshkent, 2003.

PROBLEM-BASED SITUATIONS AS A METHOD OF TEACHING FOREIGN ORAL SPEECH AT ACADEMIC LYCEUMS

Badalova Shohsanam Qahramon qizi.

1- year masters student

NamSU. Department: English philology

Speciality: Linguistics

Group: MLNI-BU 20

Annotation: The article considers the method of problem-based situations as one of the effective ways of teaching foreign oral speech and the use of the given method at different stages of the English class; examples of competency-building tasks are given and analyzed.

Keywords: oral speech, problem-based situations, competency-building tasks, communicative readiness.

Speaking as a productive type of speech activity is one of the most urgent problems of teaching a foreign language at the current stage of methodology development. Learning to speak is the basis for the formation of communicative competence, which, in fact, is the ultimate goal of mastering a foreign language. The process of speaking involves the formed ability both to communicate directly in a variety of situations, and to communicate indirectly (for example, to express one's opinion about the text read). In the context of an optimal personality-oriented educational environment, speaking is an integral part of a complex mechanism — communicative readiness. The concept of "communicative readiness" is revealed through the justification of its main components: motivational, personal, activity, cognitive and emotional-value. As follows from the above, students should strive to independently create a product of speech activity, "passing through" the read information, highlighting the main idea in the text, choosing the words and expressions necessary for the design of their own thoughts, using logical communication tools to critically analyze, compare different points of view, formulate and argue their position. In practice, everything turns out differently. Many students have significant difficulties in creating even elementary utterances. Often the problem is caused not only by the lack of formation of speech skills, but also by the unwillingness and inability to reason. Unfortunately, the habit of retelling the finished text without comprehending it, performing simple tasks for substituting / rearranging words and correcting statements that do not correspond to the content does not contribute to creative thinking.

In fact, students remain at the level of unproductive memorized speech, accumulating language complexes, which later become increasingly difficult to overcome. Given the complex mechanism of speech generation, the many factors that have both a positive and negative impact on the ability to form an independent statement in a foreign language, it is necessary to consider one of the most effective methods of stimulating students to speech generation — the method of creating problem situations.

The essence of problem-based learning is to build a problem situation (task) and teach the ability to find the optimal solution to get out of this situation. Using the technology of problem-based speaking training, students should be asked in advance to prepare questions for each other on the topic, determine the rules of discussion: the organizational moment, ethical standards, the obligation of all to use speech clichés in speech, determine the average volume of statements (the number of sentences), the reasonableness of statements. For example, the text (general or individual). It can be given to one student in advance for study and presentation in their group. The texts should include familiar lexical and grammatical material, and should not be large in volume. It is possible to use the text in English. Support can be in the form of a thesis, a brief statement of the point of view on the problem (someone's statement). For example, when studying the topic: "Theater" students study the proposed statements of teenagers about the theater, their favorite theater genres. Then choose the one that is more consistent with their opinions. And, based on this statement, they tell about their attitude to the theater. You can build your statement on what they disagree with and why, and tell them about your preferences. In this case, the teacher leads the students to the contradiction and invites them to find a way to resolve it; encourages them to make comparisons, generalizations, conclusions, and compare different opinions. I also suggest that the class consider the problem from different perspectives, for example, from the point of view of the artist,

the viewer, the director, the person who prefers the theater to the cinema, etc. Also, I actively use problem-based learning when studying the topic "Is it easy to be young", organizing various activities: reading, listening, speaking. The tutorial provides a great and interesting material for solving problem situations.

However, I try to find information on the Internet, because this topic is relevant and modern and meets the interests of teenagers. These are texts about the life of teenagers in English-speaking countries, different opinions about whether it is easy to be young, etc. I try not only to introduce students to interesting information, but also to stimulate students' search activity, not just to present knowledge in a ready-made form, but to teach students to reflect, analyze, and generalize. I suggest such situations: How would you respond to a teenager's complaint if you were a parent, a teacher, a psychologist, a doctor, a friend of a teenager. You are invited to write an article for a youth magazine. What problems would you write about? You meet with foreign peers. What would you ask them, what would you tell them? An important point is to summarize the discussion of the problem. In order to support and stimulate the activity of students during the discussion and to be able to objectively evaluate each of them in the work, the teacher can use various ways to encourage students. So, during the lesson, students can earn points (get cards of different colors) for a successful question or answer, the use of vocabulary, the use of communicative clichés, etc. at the end of the lesson, the points are summed up, and the results are marked with grades.

So, the essence of the problem-based learning method is the art of creating problem situations and finding ways to solve them. The most difficult thing in this method is to create the right problem situation. First, the problem offered to students should be accessible to children of this age. Secondly, the problem should not be solved with the help of existing knowledge and skills, that is, it should encourage the promotion of new ideas and the search for new knowledge. Third, the situation must contain a contradiction. Fourth, the situation should arouse interest by its unusual, non-standard nature. Depending on the feelings that students experience when they get acquainted with a problem situation, the method usually distinguishes two ways to create a problem situation: with surprise and with difficulty.

In the strategy of learning through the formulation of a cognitive problem and the search for its solution, the following types of methods are used:

The reproductive method. Lessons are built by analogy with the samples. For example, when setting a problem situation, the teacher first gives examples of problem situations and indicates how to find contradictions. The same is true with the search organization form — first, an example is provided that explains what you need to do to find the answer to the question, which materials to access, etc.

The method of problem presentation is the most passive method of teaching. The main role belongs to the teacher: he himself poses the problem, points out the contradiction, organizes the search for a solution and proves the correctness of the chosen solution. The students only play the role of observers. But this method can be used when explaining complex topics, to demonstrate to children the course of reasoning, the logical presentation of the material, the course of analysis.

The research method is the most difficult way to organize lessons using problem-based learning. Here the task of the teacher is reduced only to the statement of the problem situation. To see a contradiction, to formulate a problem, to find a way to solve it is entirely the independent work of the students.

Thus, the teacher can create a problem situation at any stage of the lesson. Problem situations encourage students to put forward hypotheses, discuss opinions. To encourage students to gain knowledge, the teacher needs to master the technique of creating problem situations.

We can conclude that we can use the technology of creating a problem situation in the lesson on any topic, on any material. This method helps to motivate students to acquire new knowledge and develops their intellectual abilities. Problem-based learning in English classes creates an atmosphere of relaxed communication, where my role as a teacher changes. At the same time, it contributes to the destruction of old stereotypes of passive learning, forcing students to think, to search together with the teacher for answers to complex life questions. I take an active part in project activities, as an assistant, adviser, and source of information, sharing overall responsibility for the result.

References:

1. Brinton, D. (2003). Content-Based Instruction. In Nunan, D. (Ed.), Practical English Language Teaching. McGraw-Hill Contemporary.
2. Larsen-Freeman, D. (2000). Techniques and Principles in Language Teaching. Second Edition. NY: Oxford University Press.
3. Richards, J. & Renandya, W. (2002). Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice. NY: Cambridge University Press.
4. Tomlinson, B. (Ed.) (1998). Materials Development in Language Teaching. N.Y.: Cambridge University Press.

THE ISSUE OF GENDER IN THE NOVEL "VILLETTE" BY SHARLOTTE BRONTE

Darvishova Gulchehra Kenjabayevna

The University of Public
Safety of the Republic of Uzbekistan

Charlotte Bronte was an English novelist and poet, the eldest of the three Bronte sisters who survived into adulthood and whose novels became classics of English Literature. She wrote during the Victorian Age of British literature, which lasted from 1833-1901, named in connection with the reign of Queen Victoria.

In this article, I would like to focus on the issue of gender in the novel "Villette" by Charlotte Bronte.

As Charlotte gives a lot of attention to gender issues in her novels, it is convenient to take a better look at the life of female in Victorian times. Upper and middle class women were usually set apart from the commercial and intellectual world and the prosperity among tradesman was often accompanied by a separation of business from home, which absolutely detached women from the money-making world and responsibility leaving them with basically nothing left to do to occupy themselves – this concept of so called refinement basically prescribed that all women outside the working class should not be looking for any employment except in cases of extreme necessity. The only acceptable options for middle-class women in Victorian times were actually either marriage, dependence on the family patriarch or becoming a governess.

Female frame of mind and role in society in general was something of significant interest to Charlotte Bronte, as she herself was a woman wanting to break through the limitations of her era.

Bronte examines the theme of the gender issue in all of her novels mentioned here. She does it in a setting with the protagonist's personalities, and circumstances of their storylines. In this particular novel, Bronte describes the issue from her personal experience, since this novel concerns more personal side of it. Bronte continues to criticize society as the main source of the constraints of the society in which women are discouraged to express their inner feelings and talents. In order to survive, Lucy is forced to find work, before which she lived as a typical middle-class woman, of which she gives a metaphor: "...I will permit the reader to picture me, for the next eight years, as a bark slumbering through halcyon weather, in a harbor still as glass – the steersman stretched on the little deck, his face up to heaven, his eyes closed: buried, if you will, in a long prayer. A great many women and girls are supposed to pass their lives something in that fashion; why not I with the rest?"

Lucy then finds herself all alone in an unknown world, which is when the readers are allowed to slowly discover how her inner self suffers from the repressive society. Unlike Jane, Lucy is not fighting against her surroundings and the patriarchy, since none of the male characters in the novel is described as a tyrant who uses his gender superiority. Lucy's struggle is between her outer, rational self and her inner emotions that she keeps holding back. She even asks herself "But if I feel, may I never express?". It is the 'Reason' that promptly answers "Never!". It would be considered extremely unfeminine for a single woman such as Lucy to express her passionate feelings. Bronte, however, asserts that hiding inner feelings is unnatural and it can cause mental breakdown, which was experienced by her heroine after she denies to accept her feelings of love and passion.

Other female characters are complete opposites of the protagonist. They are confident as their social status grants them freedom in their actions. They use their connections and financial resources to get what they desire, adapting to the world they live in. Little Poly grows up to become beautiful and rich woman of Victorian expectations; Genera Fans awe is willing to marry a man for his wealth, favoring social position over love; Madame Beck, smart and accomplished woman who became coldhearted in the process of attaining her professional success. Bronte shows that women rarely get everything – both emotional and professional accomplishments, without losing their identities. Lucy desires both freedom and love, but the latter seems unlikely for her to obtain, which is why she hides her feelings and focuses on work. It is her colleague teacher Paul Emanuel who encourages her to open up. He challenges her, makes her angry and, finally, makes her fall in love with him. He sees in her "young she wild creature, new caught, untamed, viewing with a mixture of fire and fear the first entrance of the breaker-in". Through that love she receives from him, she learns to love herself and becomes a complete personality without experiencing guilt for

openly expressing her feelings. Lucy does not get married like Jane; however, Bronte points out it is not marriage to be recognized as greatly longed for accomplishment for people, but acceptance of one's mind and ending the suppression that restrains the psyche.

In conclusion, the situations Bronte is faced with in her own life at times express her worry with the ways in which her protagonists address their readers. She constructs the readers who are intended to fulfill the needs of that specific character –Lucy Snow addresses her reader in a critical manner even though she needs to find a way out of loneliness; and William Crimsworth requires someone he could educate and he addresses his reader in a condescending manner in many cases.

Used literature:

1. Charlotte Bronte,. Charlotte and Emily Bronteë the complete novels. C. Bronte, E. Bronteë. - New ed. - New York: Gramercy Books ; [S. l.]: Random House, 1995. - VIII, 714 с.
2. Thompson, Nicola Diane. Victorian Women Writers and the Woman Question. Cambridge University Press, 2009.
3. Norman, E. The Victorian Christian Socialists / E. Norman. – 263. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 169 p.
4. Rivera A. The History and Importance of Women's Literature. 2017.
5. www.neovictorianstudies.com
6. <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/lowes1.html>

SODDA GAP MULOQOT BIRLIGI SIFATIDA

Gulrux Rahimova

Buxoro tuman 41- umumiy o'rta ta'lim
maktabi Ijodiy-madaniy masalalar bo'yicha
targ'ibotchi

Annotatsiya. Maqolada sodda gaplarning muloqot jarayonining asosiy birligi ekanligi va ular-da so'zlovchi haqida ma'lumotlar aks etishi, sodda gaplarning nutqiy muloqotdagi o'rni, lisoniy birliklarning pragmatik imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: muloqot, sodda gap, pragmatik, kommunikativ maqsad.

Ma'lumki, muloqot jarayonining asosiy birligi sodda gaplardir va ularda so'zlovchining yoshi, jinsi, ijtimoiy mavqeyi, kasbi, muloqot xulqi, dunyoqarashi kabilar o'z aksini topadi. Muloqot jarayonini shakllantirish dastlab kognitiv bosqichdan boshlanadi, ya'ni botiniy (ichki) nutq jarayonida bo'lg'usi nutqiy tuzilmaning qoliplari shakllanadi. Bunday namunalar turli ko'rinishda bo'lib, muloqot jarayoni ishtirokchilarining aynan qaysi til birliklari orqali o'z fikrini bayon etishi shaxslararo munosabatlar doirasida faollashuvchi qoidalar bilan chambarchas bog'liqdir. So'zlovchi ongida mavjud bo'lgan va ko'zlangan kommunikativ maqsadga erishish imkonini beradigan nutqiy tuzilmalar majmuasi ushbu shaxsning pragmatik zahirasi va imkoniyatidir. Muloqot jarayonida ishtirokchilar o'zaro munosabatlar tengligini ta'minlash uchun kommunikativ maqsadga mos keladigan harakatlar rejasini tuzadilar va ushbu rejani amalga oshirish imkonini beradigan lisoniy vositalarni tanlaydilar. Bunda kommunikativ maqsad ifodasi ikki ko'rinishda bo'lishi mumkin: birinchisi, intensiyaning yashirin ifodasi, ikkinchisi fikrni ochiq izhor qilishdir. Kommunikativ maqsadning ochiq aytilishi har doim ham uning tez oson amalga oshirishini ta'minlamaydi, masalan,

Sud raisi nihoyat, tilmochga yuzlandi:

-Aytingiz, aybdor yuzini ochsin.

Tilmoch bu buyruqni Zebiga tushuntirib berdi.

-Voy o'la qolay! Shuncha nomahramning oldida yuzimni ochamanmi? Undan ko'ra o'lganim yaxshi emasmi?

-Siz bu ayolga tushuntirib aytingiz, yuzini ochmasa bo'lmaydi. Sudning qoidasi shu. Paranji ostida aybdordan boshqa kishining hozir bo'lishiga yo'l qo'ymaslik uchun biz uning yuzini ochtirishga majburmiz. Aytingiz, qarshilikdan foyda yo'q!

Zebi xuddi o'yinda sherigiga achchiq qilgan boladay teskari burilib oldi.

-Yaxshilab tushuntiringiz, yuzini ochmasa, sud majlisini olib borolmayman.

-Olib bormasa mayliga...-dedi Zebi. -Bilganini qilsin!

-Harbiy sud masxarami bu kishiga? Aytingiz, yaxshilik bilan ochsinlar. Bo'lmasa kuch bilan ochtiramiz!

-Otamning piriday kap-katta sallalik domla o'tiribdilar. Qanday yuzim bilan qarayman?...

-Aytingiz, sud tomonga qarab domlaga orqasini o'girib tursin!

Zebi yana indamadi. Domla o'tirgan joyidan biroz ko'tarilib tushib:

-Hechqisi yo'q, qizim! - dedi- men qaramayman!

-Mana bular-chi?- dedi Zebi. Sud hay'atini ko'rsatdi.

Endi bu safar domla o'rnidan turib tilmochga yuzlandi.

-Eshoni mirzo menga ijozat berilsa, shu ayolga ikki og'iz nasihat qilsam.

-Marhamat taqdir!

-Kofir bilan itning farqi yo'q itdan qochmaysizmi? Shunday bo'lsa, kofirdan ham qochmasangiz bo'ladi. Bu joiz.

Zebi unadi. Bo'lmasa siz o'zingiz nariroq borib o'tiring! [3,278]

Yuqorida sud raisi maqsadni ochiq ifodalaganligi tufayli unga erisholmadi. Shuning uchun pragmatiklikda kommunikativ maqsadni ro'yobga chiqaruvchi lisoniy qolipni to'g'ri tanlash juda muhimdir. So'zlovchi tinglovchiga ta'sir o'tkaza oladigan lisoniy vositani qo'llasagina maqsadga oson erisha oladi.

Kommunikativ maqsadning yashirin ifodasini quyidagi misol orqali ko'rishimiz mumkin: "Tashqarida havo sovuq" gapi har xil muloqot muhitida yoki kontekstda qo'llanishiga nisbatan bir

holatda xabar (darak) beruvchi nutqiy akt ("Men senga ob-havo haqida gapirmoqdaman") ikkinchisida esa buyruq yoki iltimos mazmunidagi ("Men sendan eshikni yopishni so'rayman") nutqiy akt sifatida idrok etiladi. Birinchi nutqiy aktning lisoniy tuzilishi ifodalanayotgan kommunikativ ma'noga mos kelganligi sababli, u vositasiz, birlamchi akt hisoblanadi. Ushbu tuzilma vositasida rekvestiv (iltimos) nutqiy akt ifodalanganda esa bilvosita (vositali), ikkilamchi akt hosil bo'ladi. Bunda kommunikativ maqsad yashirin holda keladi va bu hodisa pragmatik ma'no ko'chishini yuzaga keltiradi. Pragmatik ma'no ko'chishi masalasi bilan maxsus shug'ullangan D.Gordon va G. Lakoff "...kundalik muloqotda biz bir gapni boshqasining ma'nosini ifodalash uchun ishlatamiz" degan da'vo bilan chiqishgan edi[1,73]. Axir, biz "*Eshikni ochib yubora olmaysizmi?*" gapini qo'llash bilan hech qachon "*eshikni ochib yuborishga imkoningiz (qobiliyatingiz) bormi?*" mazmunidagi savolni nazarda tutmaymiz-ku! Yagona anglashiladigan ma'no "*Iltimos, eshikni ochib yuboring!*" dir. Bu yerda iltimos ma'nosi so'roq ma'nosi orqali kommunikativ maqsadni ifodalash uchun xizmat qilmoqda. Shuningdek, adresatni ma'lum harakatga undash, taklif qilish uchun ham so'roq gaplardan foydalanamiz. Masalan, "*Agar yanglishmasam, siz ham bir oz qayg'uliroq ko'rinasiz mehmon, bir piyolani ichib yubormaysizmi?*" [2,190] Bu yerda ham so'zlovchining maqsadi tinglovchining ichishga qobiliyati bor-yo'qligini so'rash emas, balki unga taklif bildirishdir. Demak, biz nutqiy muloqot jarayonida bir gapning mazmunini boshqa bir gap orqali ifodalaymiz, birining mazmunini boshqasiga ko'chiramiz. Kommunikativ maqsadning amalga oshirishini ta'minlash uchun ham bir gapni boshqa bir gap vositasida tinglovchiga yetkazamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. –Т.:Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008.
2. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. –Т.: Sharq, 2013.
3. Cho'lpon. Kecha va kunduz. –Т.: Sharq, 2013.

WAYS OF TEACHING HIGHER EDUCATION STUDENTS ON THE BASE OF CEFR REQUIREMENTS.

Hatamqulova Shokhista,
KSPI, teacher
Rapiqjonova Sehriyo,
KSPI, student

Higher Education in Uzbekistan is initiating a major reform by implementing use of the Common European Framework of Reference for languages-learning, teaching and assessment (CEFR)- and the National Qualifications Framework in the country.

However, this innovation brings a new way of learning, teaching and assessment in compulsory education for children from 7-19 years old and higher education for older youth, who are the intellectual potential of the country.

Teaching is a sacred notion that can yield something amazing when the right ideas and beliefs are implemented in the classroom. I believe no other profession is highly appreciated or fulfilling but honor like teaching. By this way CEFR activities play the most important role in English lessons. Creativity: Today's modern teachers should have more qualities than ever because modern children aren't like those whom you can satisfy by treating them candies to keep still at the lesson. Being creative and innovative are important qualities and these make your lessons more interesting and fun. I think pupils like interesting lessons with various games and activities. By playing games they can quickly learn than others.

CEFR activities and competences are two of the most important met categories which are used in the CEFR to describe the domain of knowledge of languages or of an individual's language profile.

They are following:

The term communicative language activity is defined in the CEFR as description of what a language user or learner is able to do with a language. CEFR treats such activities specifically by defining them in detailed operational descriptions in the form of scales or sub-scales. We will now look at activities in a bit more detail, first of all to point out that they can be divided into reception, production, interaction and mediation (principally translation and interpretation), each of which can be accomplished orally or in writing, or in a combination of speaking and writing. CEFR reception, production, interaction, mediation, oral, written oral/written.

I believe a teacher should also be someone who guides student rather than someone who is a totalitarian in the classroom. The teacher needs to show respect toward the students so the students also respect the teacher. Teacher must not forget she/he teaches to different students who bring different traditions and customs because the students come from different backgrounds. "One of the keys that is useful for teachers is to understand and accept the way students are acting the way Thomas says in his article "The Mind of Man". Therefore, teachers need to create a curriculum that guides students to a path of success. Consequently, they need to receive guiding on their students need.

Thus it is interesting to note that receptive activities assume silence on the part of the listener and attention to the medium or to the speaker and that they play an important part in many forms of learning (understanding the content of lessons, reading instructions, reference works and documents). Productive activities have also an important function in a number of academic and professional fields (spoken presentation notations and exposes, written studies and reports) and in the area of social evolution which they typically give rise to (judgement of written performance or spoken fluency, confidence in spoken presentations and explanations ¹).

In interaction, production and reception alternate, although the listener is generally trying to predict the rest of the message heard and formulating a response to it. Therefore, learning to interact involves more than learning to receive and produce utterances, and this there is frequently great emphasis placed on interaction in both language learning and language use because of the central role it plays in communication.

Mediation involves both reception and production and consists of translation and interpretation (such as summarizing, reporting or formulation of statements). The language activities employing mediation, of explaining an existing text in different words, form a considerable part of the day-to-

day use of language in society.

The conviction that understanding the distinction between communicative activities, strategies and competence is important, since in any teaching and learning enterprise, one can (and in fact has to) focus on one or the other of these features of language learning as the learning objective and the subject of evaluation. Teachers, learners, directors of studies, materials writers and test developers all face the challenge of focusing on a specific feature and the degree to which and the way in which they take account of the other components of communication. Any examination of textbooks illustrates this clearly. It is to be hoped that the use of Charwell contribute not only to learning aims being established appropriately for learners in their social environment, but also to ensuring that the methods used to attain the objectives will be those that stakeholders (especially the learners themselves) perceive as being the most efficient. For efficiency does not just depend on the kind of human and material resources employed, but also to learners' characteristics and motivation .In order to respect this principle, a broad range of possible objectives and a greater variety of methods and resources are essential. In our view the introduction of the ELP, on the one hand, broadens the range of objective sand communicative language activities (in both quantities and qualities)traditionally offered and, at the same time, promotes the development and the enrichment of learners' individual competencies and their transversal competences ,especially learning ability.

Communicate activities, strategies (included in the former)and communicative language competence are horizontal meta-categories for which descriptors are to be found in CEFR. In the Framework a vertical dimension is added to the horizontal one of the language use: this is the ordering of descriptions in scale of levels, and the establishment of six common reference levels. The CEFR provides scaled descriptions for various aspects of linguistic, pragmatic and socio-linguistic competence. Other aspects of these competences together with general individual competences seem not to lend themselves to being defined by level or to being a part of scale.

The Common European Framework is intended to overcome the barriers to communication among professionals working in the field of modern languages arising from the different educational systems in Europe. It provides the means for educational administrators, course designers , teachers ,examining bodies, etc...,to reflect on their current practice, with a view to situating and coordinating their efforts and to ensuring that they meet the real needs of the learners for whom they are responsible.

Finally, in modern methods of teaching English lessons ,the teachers use a variety of methods to teach English as a second language. Each student is unique and will respond well to a particular method. A good teacher makes use of the items that he or she has and the learning styles of the students. So, CEFR activities are useful for these teachers.

ALISHER NAVOIYNING LINGVISTIK QARASHLARI

Jumaniyazova Nasiba Ravshanovna

Bog'ot tumani 13-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (93) 094 14 11

jumaniyazova.nasiba_1411@inbox.uz

Ismailova Dilnoza Sotimbayevna

Xiva tumani 54-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (91) 277 22 99

sd_ismailova@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning turk va fors tillarini qiyosiy metod asosida o'rganishga bag'ishlangan "Muhokamatul-lug'atayn" asari va Turkiy tilshunoslikda tipologiya sohasining yuzaga kelishiga ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy. Muhokamatul lug'atayn. Chog'ishtirma usul. Turkiy va forsiy til. Ekspressiv bo'yoqdor leksika. Yuzta fe'l. Fe'lining birgalik nisbati.

O'rta asr turkiy tilshunoslikning buyuk cho'qqisi sifatida Alisher Navoiyning "Muhokamatul lug'atayn" asari tan olinadi. U 1499 yilda yozilgan.

Navoiy "Muhokamatul lug'atayn" tadqiqoti bilan turkiy filologiya tarixiga judakatta hissa qo'shdi. Asarda ikki til – turkiy va forsiy til chog'ishtirib tahlil etiladi. Navoiy dunyo tilshunosligi tarixida birinchilardan bo'lib ilmiy kompravistika usullarini o'z tadqiqotiga qo'lladi.

Navoiy asar boshida keng tarqalgan to'rt til guruhiga e'tibor qaratadi. Bular: arab, turkiy, forsiy, hindiy. Bular ichida arab tili "o'z mo'jizasi va ilohiyligi" bilan ajralib turadi. So'ng qolgan uch til ham asl va mo'tabar tillar sifatida qayd etiladi.

Shundan keyin muallif turkiy va forsiyning qiyosiy tahliliga o'tadi. U turkiy tilning uslubiy afzalliklarini ko'rsatish maqsadida forsiyda tengdoshi yo'q yuzta fe'lni keltirdi.

Asarda yegulik va ichimliklar, qarindosh-urug'chilikka oid, madaniy-maishiy hayotga doir so'zlar, qush va parrandalar, hayvonlarning atalishi, ot va uning jihozlari, kiyim-boshlar, mansablar, hunar va kasb otlari har ikki tilda qanday atalishiga ham o'rin berilgan.

Navoiy turkiy tilning o'ziga xos morfologik xususiyatlariga ham e'tibor qaratdi. U fe'lining o'zlik, orttirma va birgalik nisbatlarini, ravishdosh shaklini, ko'makchi fe'l yordamida tuzilgan murakkab fe'llarni, sifatning orttirma va kuchaytirma darajalarini, ayrim so'z yasovchi qo'shimchalarning ma'nolarini ko'rsatib, misollar yordamida izohlab berdi.

U mazkur asarida tillarning kelib chiqishi, til va tafakkur orasidagi munosabat, so'z ma'nosi, so'zlarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlari, so'z yasalishi, morfologik kategoriyalar, fonetikaga oid-tovush bilan bog'liq qator hodisalar haqida chuqur fikr yuritadi, bunday hodisalarni atroflicha tahlil qiladi.

Navoiy asarda fonetik sistema haqida fikr yuritarkan, ayni sistemaning qurilish a'zolari bo'lgan tovushlar haqida, tovushlarning artikulyatsion xususiyatlari haqida ma'lumotlar beradi, o'zbek tili tovushlarining qo'llanilishidagi o'ziga xosliklarini alohida qayd etadi.

Ushbu fonetik o'ziga xosliklar haqida prof. S.Usmonov va prof. A.Nurmonovlar o'z tadqiqotlarida bir qator ma'lumotlarni keltiradilar. Masalan, tovush va harf munosabati haqida fikr yuritilgan ekan, ular bir-biriga hamma vaqt ham mos kelmasligi, bir harf bilan bir necha tovushni anglatish mumkinligi aytiladi. Anig'i, Navoiy eski o'zbek adabiy tilining unlilar sistemasiga to'xtalib, o-ö, u-ü oppozitsiyasi asosida misollar keltiradi qiyoslang: ot (olov), öt (harakat); to'r (tuzoq), to'r (uyning to'ri); o't (yutmoq), o't (kallani o'tga tutib, tukini kuydirish). Shuningdek, birgina ey (s) harfi bilan uchta tovush: i, cho'ziq i va e tovushlari ifodalanishi qayd etiladi.

Qofiya masalasida o'zbek va fors tillari qiyoslanarkan, bunda o'zbek tili imkoniyatlarining kengligi, bu jihatdan o'zbek tili fors tilidan ustun ekanligi bayon qilinadi. Anig'i aro so'zini saro, daro bilan ham, boda bilan ham, erur so'zini esa hur, dur bilan ham, g'urur, surur so'zlari bilan ham qofiya qilish mumkinligini, fors tilida esa bunday imkoniyat yo'q ekanligini ta'kidlaydi.

Xullas, Alisher Navoiy tovushni, hozirgi tilshunoslik nuqtai nazaridan baholashda, fonema sifatida olib, uning eng muhim xususiyati bo'lgan ma'no farqlash qobiliyatiga ega ekanligini bayon qiladi.

Alisher Navoiy morfologiyaga oid fikrlarni bayon qilar ekan, asosiy, yetakchi so'z turkumi si-

fatida, maqsadga to'la muvofiq, fe'llarga murojaat qiladi. Fe'l birliklarning ma'no jihatdan, shakl va qo'llanishi jihatdan eski o'zbek adabiy tilining o'zigagina xos, ya'ni forsiyda uchramaydigan xususiyatlarini, zukko tilshunos sifatida, puxta tahlil qiladi. Aniqrog'i, u fe'llarning nisbat bilan bog'liq tomonlariga alohida e'tibor berar ekan, fe'lning o'zlik, orttirma va birgalik nisbatlarini, ravishdosh shaklini, ko'makchi fe'l yordamida tuzilgan murakkab fe'llarni qayd etadi.

Navoiy fe'lning orttirma nisbat shakli haqida fikr yuritar ekan, ayni nisbat tushunchasi-t qo'shimchasi orqali hosil bo'lishini aytadi, qator misollar keltiradi. qiyoslang: yugurt, yashurt, chiqart va boshqalar.

Fanda "Muhokamatul lug'atayn" asarining to'rt qo'lyozma nusxasi ma'lum.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdurahmonov G'. Rustamov A. Navoiy tilining grammatik xususiyatlari. Toshkent, 1984.
2. AliŞir Nevayi. Muhakemetü'l-luġateyn (İki Dilin Muhakemesi). Hazırlayan F. Sema Barutçu Özönder. Ankara, 1996.
3. O'rinboyev B. O'zbek tilshunosligi tarixi. Samarqand, 1999.

MADANIYATLARARO MULOQATNI SHAKLLANTIRISHDA CHET TILLARINING O'RNINI (KOMMUNIKATIV DIDAKTIKA METODI MISOLIDA)

Isroilova Nargiza Xusniddinovna

O'zbekiston Davlat Jaxon tillari universiteti
Hozirgi zamon rus tili kafedrasini o'qituvchisi

Chet til ta'limidan ko'zlangan maqsadning yangicha talqinida, asosan, pragmatik tilshunoslik tadqiqotlari natijalariga tayanildi. Tilshunoslikning bu sohasi tilni tilga oid shakl tizimi emas, balki inson faoliyati sohasi deb talqin qiladi. Chet til ta'lim sohada 70-yillarning boshidan beri to'plana boshlangan yangi xulosalar majmui ta'lim maqsadini belgilash sohada qizg'in munozaralariga olib keldi. Chet til ta'limining asosiy yo'nalishlarini belgilovchi maqsadi o'quvchilarga "muomala qilishni o'rgatish",

"Befaeigung zur Kommunikasion" (kommunikative Kompetenz) bo'lgan yangi o'quv rejalari qabul qilindi. 70-yillarda "kommunikativ metod" bir qator urinishlardan so'ng bir necha bosqichda o'z isbotini topdi. Shunday asnoda metodika fani rivojlanib bordi (Neuner, 2001). Hech qaysi chet tilni biz uning metodikasini chuqur o'rganmasdan egallay olmaymiz. Chet til o'qitish metodikasida "kommunikativ didaktika" metodi ham ahamiyatga molik sanaladi. *Kommunikativ didaktika quyidagilarni o'zida mujassamlashtiradi.*

- Ochiq va moslashuvchan dars konsepsiyasi;
- mavzu va mazmun muhim;
- darsdagi asosiy ish shakli suhbatlashish va guruh bo'lib ishlash;
- o'quvchilarni faollashtirish va tildan ijodiy va erkin foydalanishga e'tibor katta bo'lishi zarur;
- Tushunishdan fikrni izhor qilishga prinsipi asosida mashqqa kuchli e'tibor berish;
- Ma'noni ochishda, harakat ko'lamini belgilashda va mashqni tashkil qilishda vizualizatsiya (ko'rish tayanchi) muhim ro'l o'ynaydi;
- Kundalik nutqiy muloqotni hayotiy vaziyatda o'rganish (dialogni mashq qilish);
- Tildan og'zaki foydalanish va shu bilan birga asl matnlarni tushunish muhim hisoblanadi (Neuner, 2005).

Kommunikativ didaktika tinlab tushunish materiali sifatida tabiiy nutqiy vaziyatdan foydalanishni birinchi o'ringa qo'ydi, ya'ni, transportdagi, vokzaldagi e'lonlar, radio va televideniyaedagi reklamalar, telefondagi suhbatlar va shu kabilarni misol keltirishiiz mumkin. Axborotni tinlab tushunish qabul qilish bo'yicha qo'yilgan maqsadlar o'zgardi. Tinglaganini hikoya qilish va nazorat qilish ham boshqacha tus oldi. Mazkur metod maqsaddan kelib chiqqan holda tinglovchiga tinlab tushunishning quyidagi turlarini ajratib berdi:

§ Keng ma'noda matnning ba'zi bir detallariga ahamiyat bermay, uning asosiy mazmunini tushinish;

§ Aniq informatsiya muhim bo'lganda, masalan, ma'lum bir joy uchun obhavoning zarurligi, poyezdning kelishi-ketishi tog'risidagi e'lon va boshqalar shu metod jumlasidandir (Neuner, 2005). Aynan bu bilimlarni ongimizda saqlab qolishimiz, kommunikativ didaktikaga oid ma'lumotlarni o'rganishimiz, "kommunikatsiya" tushunchasidan kelib chiqqan holda, "madaniyatlararo muloqot" terminiga o'zaro mazmunij jihatdan bog'lanadi.

Chet til o'qitish metodikasida hozirda madaniyatlararo muloqot iborasi keng qo'llanib kelmoqda. Aynan bu tushunchani biz turli xildagi kontekstlarda qo'llashimiz mumkin.

Madaniyatlararo muloqot- turli madaniyat vakillarining ijtimoiy kelib chiqishi, mentaliteti, milliy xarakteri, hayot tarzi, urf-odatilari, qadryatlari sisitemasi va boshqalar tog'risidagi muloqot-ma'lumotidir. Mazkur jarayonda o'quvchi- talabalarni o'rganilayotgan mamlakat madaniyatiga nisbatan hurmat, sabr- toqat qilish va o'zga mamlakat madaniyatini tog'ri tushunish ruhida tarbiyalab, rivojlantirib borish lozim. Har bir chet tili darsi madaniyat chorrahasi, madaniyatlararo muloqot amaliyoti hisoblanadi. Chunki mazkur jarayondagi har bir chet tilidagi so'z chet el hayotini va madaniyatini o'zida aks ettiradi. O'qituvchilar oldidagi vazifa o'quvchi va talabalarining kommunikativlik, muloqotga kirisha olish qobiliyatini o'stirishdan iborat. Buning uchun kishilarni samarali muloqot qilishiga o'rgatuvchi o'quv qo'llanmalar va chet tildagi to'rtta nutq faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'limning yangi metodlarini o'zlashtirish zarurdir.

Madaniyatlararo muloqot formulasi sabrlik, bag'rikenglik hisoblanadi.

Madaniyatlararo muloqotda ijtimoiy-madaniy xatolarga yo'l qo'ymaslik talab etiladi. Masalan,

nemis xalqida, "Tee oder Kaffee?" ya'ni "choymi yoki kofemi" degan savolga ona tilimizda, - "Tee", "choy"- deb javob beramiz, lekin nemis tilida esa bunday javob tog'ri kelmaydi. Nemis tilida, "Bitte, Tee" ya'ni,

"Marhamat, choy" deb javob beriladi. So'z kishilarni muloqot orqali bir-biriga bog'laydi. Yangi materialni bir vaqtning o'zida barcha nutq faoliyati turlarida qo'llash natijasida malaka va ko'nikma hosil qilinadi. Bu jarayonda kommunikativ vositalar, ko'rgazmalilik, zamonaviy texnologiya turlari, usullari, izchillik prinsipi ta'minlansa, ta'limning sifati va samaradorligi oshib boraveradi.

O'qituvchi-muallimning muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish uchun nafaqat predmetli, pedagogik va psixologik bilimlar, balki yana boshqa alohida xususiyat-muloqot qila olish ko'nikma va malakalari ham, albatta, zarur hisoblanadi.

Inson go'dakligidan boshlab muloqot malakalarini egallay boshlaydi.

Ammo katta bo'lganidan keyin hamma ham kerakli darjada muloqot o'rnatolmaydi. Pedagoglik kasbi o'z xususiyatiga ko'ra „inson- inson“ tipidagi kasblar sirasiga kiradi va shuning uchun ham muloqot qila olish ko'nikmasi pedagog uchun yetakchi, kasbiy muhim ko'nikmalardan sanaladi. Pedagogning o'quvchilar bilan olib boradigan muloqot va muomalasiga qarab bolalarning o'quv predmetiga qiziqishi, demakki, o'quv motivlari shakllanadi. Pedagogik muloqot usuli o'quvchilar tomonidan predmetli bilim, ko'nikmalarning natijaviyligi, shaxslararo munosabat madaniyatiga ta'sir ko'rsatadi, ta'lim jarayonida o'ziga xos axloqiy-psixologik iqlimni vujudga keltiradi. Muloqot shaxs ijtimoiylashuvining muhim sharti hisoblanadi. Shu o'rinda pedagogik muloqot aslida nima ekanligini bilish zarur hisoblanadi.

Pedagogik muloqot- bu o'qituvchi va tarbiyalanuvchining o'zaro hamkorligi bo'lib, u o'zaro axborot, eng avvalo o'quv axboroti, almashinishiga asoslanadi, pedagogik muloqot sherigini anglashga, shuningdek, o'zaro hamkorlik faoliyatini amalga oshirishga yordam beradi. Bunda axborot ham verbal yani, nutq orqali, ham noverbal- vositalar orqali yetkaziladi. Pedagogik muloqot jarayonida o'qituvchi asosiy rolni o'ynashi va o'quvchilar uchun namuna bo'lishi lozim. Bu uning kommunikativ madaniyati bilan baholanadi.

O'qituvchining kommunikativ madaniyati- bu uning o'quv-tarbiya jarayoni subyektlari bilan professional-pedagogik muloqotdir. Kommunikativ madaniyatning zaruriy darajasi sifatida shuni belgilash mumkin, bunda o'qituvchi o'z tarbiyalanuvchilari va hamkasblarini ijobiy qabul qila oladi hamda ta'lim va tarbiya maqsadlariga erishishni so'zsiz ta'minlay oladi.

Kommunikativ madaniyatning ijtimoiy ahamiyati shundaki, uni egallagan o'qituvchi ta'lim jarayoni barcha subyektlari o'zaro munosabatlarida ijobiy psixologik iqlimni yarata oladi, ta'limni modernizatsiyalashning muhim prinsiplari bo'lmish- insonparvarlik va demokratlashtirishni amalga oshiradi.

Shaxsiy ahamiyati shundaki, kommunikativ madaniyatga ega bo'lgan pedagogning o'ziga ishonchi yuqori bo'ladi, tarbiyalanuvchisi bilan qurilgan muloqotdan zavqlanadi, tanlangan ish faoliyatida o'zini erkin his etadi.

O'qituvchi kommunikativ madaniyati tarkibiga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Kommunikativ ko'nikmalar.
2. Pedagogning muloqotga kirishuvchanligi.
3. Pedagogning muloqot madaniyati.
4. Pedagogik muloqot metodlari.

Kommunikativ ko'nikmalarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

1. Ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar. Ular o'quvchilarni muloqotga kirishish uchun tayyorlaydi, ijobiy taassurot uyg'otadi, har bir o'quvchi shaxsini, uning mavqei darajasini qabul qilishiga, shaxslararo munosabat rivojini bashorat qilishga yordam beradi, psixologik ta'sir vositalarini qo'llashga, ishonitirish, singdira olish, identifikatsiya qilishga imkon yaratadi.

2. Axloqiy-estetik ko'nikmalar. Bu muloqotni insonparvar, demokratik asosda ko'ra olish, kasbiy odob-axloq qoidalariga rioya qilish, har bir o'quvchining shaxs sifatidagi qadr-qimmatini o'rniga qo'yish, o'quvchilar jamoasi va har bir o'quvchi bilan ijodiy hamkorlikni o'rnatish ko'nikmalari sanaladi.

3. Estetik ko'nikmalar. Bu ichki va tashqi holatlarni uyg'unlashtirish olish, artistik qobiliyatiga ega bo'lish, estetik ifodalanganlik, o'smirlarni muloqotning yuqori madaniyatligiga jalb qilish, ularning emotsional kayfiyatini, optimistik idrokini faollashtirish bilan belgilanadi.

4. Texnologik ko'nikmalar. Bu o'quv-tarbiya vositalari, metodlar, usullar o'zaro hamkorligining turli shakllarini tanlay olish, muloqotni boshqarishning optimal metodini tanlash, pedagogik

nazokatga rioya qilish, uning tarbiyaviy samaradorligini oshirish bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdinazarov Sh. Ta'lim-tarbiyaning aktual masalalari.- Qarshi 1991 y
2. Gerhard Neuner und Hans Hunfeld Methoden des fremdsprachlichen
3. Deutschunterrichts.- Berlin, Muenchen. Langenscheidt 1997
4. Xusanov B., G'ulomov V. Muomila madaniyati. Toshkent 2009.
5. Zaripova F.A. Chet tillar o'qitish metodikasidan qo'llanma.- Toshkent
6. 2002y.
7. Qodirova F. R Pedagogik ta'lim.-Toshkent 2002, N2.
8. Xorijiy tillarni o'rganish tarixi, bugun va istiqboli. Hududiy ilmiyamaliy anjumanlari.-Andijon 2016

PROBLEMS IN MIXED-ABILITY CLASSES.

Jarilkasinova Gulnaz Hodjabayevna

The University of Public Safety of the
Republic of Uzbekistan

A teacher of English Department

There are two terms which are used to describe classes with uneven language abilities. The first one is mixed ability. The term mixed ability is defined as "involving students of different levels of ability" (Cambridge Dictionary). The second one is heterogeneous, which is, by the same dictionary, defined as "consisting of parts or things that are very different from each other". Both terms are used when speaking of classes with different language abilities. However, different authors prefer different terms. Whereas Luke Prodromou refers to these classes as mixed-ability, Penny Ur (302) favors the term heterogeneous. She finds the term "mixed-ability" confusing, because it does not cover all aspects of heterogeneity as applied to a class of language learners, but relates rather only to an ability to perform.

In contrast, she claims, the term heterogeneous includes also another factors influencing language learning, such as different previous opportunities for learning, better or worse previous teaching, higher or lower motivation etc.

Mixed-ability classes are typically described as classes with learners who have different language ability. However, students differ not only in language acquisition ability, but also in age, motivation, intelligence, self-discipline, literacy skills, attitude and interests (Hess 1). Since all learners are different, we can say that all classes are mixed-ability. Nevertheless, there are classes where students considerably vary in their language skills which require a great deal of teaching skills to cope with such a class. Teaching in these classes is demanding, exhausting, time-consuming and enriched of many unexpected situations. On the other hand, it is more challenging.

As Penny Ur (303-304) suggests, there is a number of problems teachers encounter in mixed ability environment: *Discipline*

The first problem is without any doubt the discipline (classroom management). We often find mixed-ability classes chaotic and difficult to control. The differences in language ability cause either boredom of more advanced learners or disconcertion of weaker students, who often are lost in the lessons. For that reason we might feel incapable of controlling the class; while we are occupied by certain students, usually weaker ones, who need more extensive explanations, the rest of the class might begin to feel without being supervised and thus switching into a mother tongue and discussing issues which are not related to the content of the lesson. *Interests*

Another crucial problem of mixed-ability classes is the students' interests. This issue is directly related to different language ability. While more advanced learners prefer communicative activities, discussions, problem-solving tasks etc, weaker students, who are not confident about their speaking skills, would rather spend time on activities which do not require their spoken interaction or active participation in communicative tasks. Another problem leading to the conflict of students' interests may occur in language schools. Whereas some students enrol in the course to relax and have fun, there may be people who need English for more important reasons, such as to pass an exam, for work etc. This results in difficulties with the choice of activities too.

Effective learning for all

In mixed-ability classes, it is extremely difficult to provide effective learning for all.

The activities to be completed in the lessons may be either too difficult or too easy for some students. For that reason, there will always be learners who would not take any benefit from some activities.

Materials

Another problematic issue is the choice of materials. Since course books are always homogeneous – aimed at one kind of learner with no options or flexibility (Ur 303), it is necessary to adapt materials to the needs of all learners.

Individual awareness

As Hess (6) says, "we would like to allow each of our students to find his/ her preferred and unique way and pace of learning." However, teaching a mixed-ability class represents a situation, where there are too many differences to be taken in consideration, which makes it difficult to de-

vote time and attention equally to all students. Participation

A typical situation in a mixed-ability environment is that when only a few people, usually stronger ones, participate. The rest of class tries to look invisible in order not to be asked a question. To be blind to weaker students and not involving them in a classroom interaction only deepen their language deficits.

In conclusion, language learners may differ in many aspects that influence the language learning abilities. Students have different strengths, weaknesses and approaches towards learning. They respond differently to the specific teaching methods and classroom situations. The more teachers are familiar with students' differences, the better they are able to satisfy diverse learning needs. Although teaching in a mixed-ability class represents many teaching difficulties, it forces teachers to search for non-conventional teaching strategies and teaching solutions.

Used literature:

1. Littlewood, W. *Communicative language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. 2018
2. G.V.Rogova *Methods of Teaching English*. M.; 1996
3. U.Hoshimov, I.Yakubov. *Methodology of teaching English*. T.; "O'qituvchi", 1993
4. Internet: <http://iteslj.org/Techniques/Chen-Games.html>

ABUL QOSIM MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING SHARQ FILOLOGIYASIDAGI O'RNI

Jumaniyazova Nasiba Ravshanovna

Bog'ot tumani 13-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (93) 094 14 11

jumaniyazova.nasiba_1411@inbox.uz

Begliyev Reymbergen

Xorazm viloyati XTXQTMOHM katta o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 457 18 20

begliyevreymbergen_1955@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mahmud az - Zamaxshariyning hayoti, avlodlar uchun qoldirgan ilmiy merosi, tilshunoslikka oid asarlari hamda hozirgi kunda Mahmud az – Zamaxshariyning ilmey merosiga e'tibor berilishiga oid ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: "Ustod ul-arab va-l ajam", "Faxru Xvarazm", "Al-Mufasssal", "Al-Kashshof", "Al-Unmuzaj", arab tili grammatikasi, lug'atlar.

Abul Qosim Mahmud ibn Umar az – Zamaxshariy musulmon sharqida "Ustod ul-arab va-l ajam" (Arablar va g'ayri arablar ustoz), "Faxru Xvarazm" (Xorazm faxri) kabi sharaflil nomlar bilan mashhur bo'lgan o'rta osiyolik allomalardan yana biri Mahmud az - Zamaxshariydir (1075-1143).

Mahmud az - Zamaxshariy Xorazmning Zamaxshar qishlog'ida dunyoga keldi. Uning yoshlik yillari ilmu fan va madaniyat taraqqiy qilgan davrga to'g'ri keldi.

Zamaxshariylar oilasi dindor, hurmatga sazovor ziyoli oilalardan edi. Shunga ko'ra u dastlabki bilimni Zamaxsharda-o'z ota-onasidan oladi, xat-savodli bo'ladi. Mahmud o'z bilimni oshirish, ilm-fan bobida mukammal bo'lish maqsadida Xorazmga (Urganchga, so'ngra esa Buxoroga) yo'l oladi. Ushbu shaharlardagi madrasalarda o'zining ma'naviy-ma'rifiy saviyasini oshiradi. Bilimni yanada chuqurlashtirish maqsadida Isfaxon, Bog'dod, Makka, Marv, Nishopur, Shom, Hijoz va Iroq kabi ilm-fan, madaniyat taraqqiy qilgan shaharlarda bo'ladi, yetuk allomalardan, olimu fozilardan ilm-fan sirlarini o'rganadi, tinimsiz mehnat qiladi, doimiy izlanishda bo'ladi. Shunga ko'ra Mahmud az - Zamaxshariy o'z zamonasining buyuk allomasiga, ilm-fan homiysiga, dong'i ketgan mashhur kishisiga aylandi.

Buyuk alloma avlodlar uchun ulkan boy ilmiy meros qoldirdi. U tilshunoslik, lug'atshunoslik, jo'g'rofiya, adabiyot, aruz, tafsir, hadis, fikh va qiroat ilmiga oid 50 dan ortiq asar yaratdi, ko'plab she'rlar yozdi.

Mashhur tarixchi Ibn al-Qiftiy Mahmud Zamaxshariy haqida shunday deydi: "Xudo rahmat qilg'ur az - Zamaxshariy ilmu adab, nahv va lug'at bobida o'zgalarga misol (namuna) bo'ladigan alloma edi", desa, Misr tarixchisi ibn Tag'riberdi esa Mahmud Zamaxshariy "shayx, buyuk alloma, o'z davrining yagonasi, o'z asrining eng peshvosi va imomi bo'lgan", deydi.

Arab tili grammatikasiga oid Al-Mufasssal 1119-1121 yillarda Makkada yozgan.

Asar arab tili nahvu sarfini o'rganishda muhim dasturiy manba sifatida azaldan Sharqda ham, G'arbda ham shuhrat topgan asarlardan hisoblanadi.

Ko'pchilik olimlar o'z ilmiy qimmatini jihatidan Zamaxshariyning bu asari taniqli arab tilshunosi Sibavayhning (u 796 yili vafot etgan) arab grammatikasiga oid mashhur kitobidan keyin ikkinchi o'rinda turadi, deb ta'kidlaganlar. Bu asar o'sha davrning o'zidayoq arab xalqlari orasida katta e'tibor qozonadi va arab tilini mukammal o'rganishda asosiy qo'llanmalardan biri sifatida keng tarqaldi. Shom (Suriya) hokimi Muzaffariddin Muso kimda- kim az – Zamaxshariyning ushbu asarini yod olsa, uning besh ming kumush tanga va bosh oyoq sarupo sovg'a in'om qilishni va'da bergan. Mahmud Zamaxshariyning "Asos ul-balog'a" (Notiqlik asoslari asari asosan lug'atshunoslikka bag'ishlangan. Unda arab tilining fasohati va mukammalligi haqida so'z boradi. Fikrni chiroyli ibora va so'zlar bilan ifodalash, so'z boyligidan o'rinli va ustalik bilan foydalanish uchun kishi fasohat va balog'at ilmlaridan yaxshi xabardor bo'lishi kerak kerak edi. Buning uchun so'zni to'g'ri, o'z o'rnida ishlatish, qoidaga muvofiq so'zlash va yozish ham kerak bo'lgan.

Bu asarda adabiyotning asosiy qismlari, frazeologik so'z birikmalari va ularni amalda tatbiq etish yo'llari chuqur tahlil etilgan.

Az-Zamaxshariy ijodining gultoji bo'lgan, ilm-fan olamida g'oyat keng tanilgan "Al-Kashshof" asari Qur'oni Karimga yozilgan mashhur tafsirdir. Asarning to'liq nomi "Al-Kashshof an haqiq it-tanziyl va uyun il-aqoviyl fi vujud it-ta'viyl" (Kur'ondagi berk haqiqatlarni va uni sharhlash orqali rivoyatlar ko'zlarini ochg'ich) dir. "Al-Kashshof" az-Zamaxshariyning o'ziga ham g'oyat manzur bo'lgan. Hatto u o'z asari haqida shunday yozgan edi: " Chindan ham dunyoda tafsirlar behad ko'pdir. O'lay agar, ularda "Kashshof" kabisi bo'lsa. Agar hidoyat izlasang, "Al-Kashshof" ni takror o'qi. Nodonlik bir kasal bo'lsa, "Al-Kashshof" uning shifosidir".

Al-Unmuzaj fi-n-nahv arab bo'lmagan xalqlarga arab tilini osonroq , soddaroq tarzda o'rgatish uchun mo'ljallanganligi bois, xalq orasida shuhrat topgan, keng tarqalgan. Mazkur asar yordamida tolibi ilm arab tilining asosiy qoidalarini tezda o'rgangan. Asarda lo'nda izohlar qoidalar hamda ularni mustahkamlash uchun misollar berilgan.

Mahmud Zamaxshariyning yuksak pedagogik mahorati ushbu asarda o'z aksini yaqqol topgan. Tajribali arabshunos, marhum Abduhafiz Abdujabborov "Al Unmuzaj" asarini 2001 yilda nashrga tayyorlagan. Bu risoladan hozirgi kunda o'quvchilar o'quv qo'llanma sifatida foydalanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Rustamov A. Mahmud Zamaxshariy. –T., 1971.
2. Uvatov U. Abu-l-Qosim Mahmud az-Zamaxshariy // Donolardan saboqlar. – T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1994.

NUTQ ODOBINING SHAKLLANISHIDA TIL VOSITALARINING O'RNINI

Isroilova Nargiza Xusniddinovna

O'zbekiston Davlat Jaxon tillari universiteti
Hozirgi zamon rus tili kafedrasini o'qituvchisi

Annotatsiya: So'zning tarixiy - madaniy, ma'naviy xizmati cheksiz, albatta. Lekin tilning imkoniyatlari nutq orqali, nutq jarayonida ochiladi. Nutq bo'lmas ekan, tilning cheksiz imkoniyatlari yuzaga chiqmay qolaveradi. So'z, morfema, fonemalarning kishi xotirasidagi obrazlari ruhiy material tushmasdan, vazminlik bilan nutqining shakllanishi va rivojlanishiga yordam beradi.

So'z durki, nishon berur o'likka jondin,

So'z durki, berur jong'a xabar jonondin.

Insonni so'z ayladi judo hayvondin.

Bilim, guhari sharifroq yo'q ondin.

A.Navoiy she'riy savolga she'riy javob yozibdi:

Sarvidin tobut yasab, guldin kafan etmoq kerak!

Saroy ahli chopar keltirgan xatni o'qib, so'zning qudratiga qoyil qolishibdi, dafn marosimiga kirishishibdi.

Til va nutq bir - biriga bog'liq hodisalar ekan, ularni bir-biridan ajratib qarash asossizdir. Til nutq uchun «ham ashyodir» imkoniyatdir: nutq esa voqelikdir. Ya'ni nutq til materiali asosida tashkil topadi. Jamoa a'zolari uchun umumiydir. Til ruhiy va moddiy materialdan iboratdir.

Husayn Boyqaro darhol misraning mazmunini tushunibdi. Hech bir talvasaga

hisoblanadi. Nutq yaratish jarayonida ma'lum tovush tizimida namoyon bo'ladigan so'z va morfemalar moddiy materialdir. Tilning ruhiy hodisaligi uning ongda saqlanishi bilan bog'liqdir. Tilning moddiyligini nutq jarayonida yuzaga keluvchi mavjud tovushlar belgilaydi.

So'z sohibqironi uddalaganligiga yana bir hikoyatni misol qilib keltirish mumkin. Hikoyat

Olibmen taxti farmoning'a oson

Cherik chekmay Xitoydin to Xuroson,-

deydi. Cherik-bu lashkar. Shoir lashkar tortmasdan Xitoydan Xurosongacha bo'lgan

sarhadni zabt etganligi haqida faxrlanib so'zlamogda. Ma'lumki, Alisher Navoiyning ta'sir doirasi va darajasi har qanday harbiy sarkardadan ham ustun bo'lgan. Sulton Husayn Boyqaroning o'zi ulug' shoirni maxsus risolasida ta'riflab «So'z sohibqironi» deb atagan edi.

So'zning sehriga, qudratiga, sarkarda bajara olmaydigan vazifani so'z mazmuniga ko'ra Husayn Boyqaro uzoqda shikor bilan mashg'ul ekan. Saroyda malika og'ir, betob yotgan ekan. Kuntlardan bir kuni malika hayotdan ko'z yumibdi. Ammo podshohga o'lim xabarini etkazishga hech kim jur'at etmadibdi. Shunda saroy ayonlari so'z sarkardasi Navoiyga murojat qilishibdi. «Shohga shum xabarni etkazgan kishi, shubhasiz, jazoga mahkum bo'ladi. Mushkulni faqat sizning tadbirkorligingiz, suxandonligingiz oson qilishi mumkin», -- deyishibdi. Shunda Navoiy bir satr she'r yozib beribdi. Uni chopar orqali Husayn Boyqaroga etkazishibdi. Podshoh o'qibdi: Sarvigulning soyasida so'ldi gul, netmoq kerak?

Salomlashish - hurmat va ehtirom belgisi hisoblanadi. Ammo keyingi paytlarda biror joyga kirib undan keyingi yaxshi suhbatga debocha bo'ladi, tinglovchida yaxshi kayfiyat paydo qiladi. Salomlashishning ahamiyati haqida hindlarda shunday naql bor: «Bitta salom bilan beshta narsaga - o'zini yengil sezish, shon - shuhrat topish, qut-barakali, ilimli bo'lish va nihoyat uzoq umr ko'rishga erishiladi». Ha, salomda gap ko'p. Ammo salomlashish, salom berishning ham o'ziga yarasha qonun-qoidalar bor. Afsuski, keyingi chorakam bir asr mobaynida o'zimizning sharqona salomlashish odobimizni ham unutib yuborayozdik.

Avvalo, har bir muslim va muslima salomlashish ham farz, ham qarz ekanligini yaxshi anglab etmog'i lozim. Chunki «So'z boshi -- salom», deganlaridek, suhbatdoshlar muloqoti «assalom alaykum», «vaalaykum assalom» jumalari bilan boshlanadi. Bu suhbatdoshlarning tanish yoki notanishligidan qat'i nazar, o'zaro Nutq odobi salomlashishdan boshlanadi. Salomlashishdagi xushmuomalalik borayotgan, telefonda suhbat boshlayotgan kishilarning salomlashishni unutib borayotganligiga tez-tez guvoh bo'lib qolmoqdamiz. Xalq tilida salomlashish uchun ham, xayrlashish uchun ham alohida nutqiy vositalar mavjud. O'qituvchi ularni o'z o'rnida ishlatishda hamma uchun va o'z shogirdlari uchun o'rnakdir.

Nutq tildagi ifoda vositalaridan foydalangan holda voqelikka aylangan fikrdir.

Nutq nutq a'zolarining harakati sababli paydo bo'ladi. Nutq ikki xil bo'ladi: ichki nutq va tashqi nutq. Kishilarning og'iz ochmasdan, gapirmasdan fikrlashi, mulohaza yuritishi, o'ylashi ichki nutqqa misol bo'ladi. O'pkadan chiqqan havoning nutq a'zolariga ta'siri, shu ta'sir natijasida ularning harakati bilan aniq tovushlar sifatida

yuzaga keladigan nutq tashqi nutqdur.

Nutq harakatdagi tildir. Nutq tilga tegishli birliklarni ma'lum vaqt bo'lagida bir-biriga qo'shadi, harakatga keltiradi. Nutq so'z shakllari, so'z birikmalari, so'z Bunda biz sen, kitob, qae, ol lek-semalaridan; -ni, -dan, -ding morfemalaridan Nutq odobi insonning ma'naviyatini-ma'rifatini belgilovchi asosiy mezondir. Kishining odobi, eng avvalo, uning nutqida ko'rinadi. Nutq odobi nima? Nutq odobi deganda, aytilishi zarur bo'lgan xabarlarini, tinglovchini hurmat qilgan holda, uning ko'ngliga mos holda adabiy normadagi ifodalar bilan etkazish tushuniladi. Har qanday xunuk xabarni ham tinglovchiga beozor etkazish mumkin. Buning uchun so'zlovchi tilni, adabiy til normalarini mukammal bilishi lozim. Muloyim, yoqimli, odobli so'zlash ham o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Unga yoshlikdan ongli mashqlar qilish, tilning lug'at boyligini egallash, bu borada nutqi ibratli kishilarga taqlid qilish, ulardan o'rganish orqali erishiladi. O'quvchi uchun eng yaxshi namuna o'qituvchi nutqidur. Buni o'qituvchi har doim o'zida his etib turishi, o'z nutqida hech vaqt odob- axloq, nutq madaniyati normalaridan chiqmasligi lozim.

Til, qanday hodisa? Bu bo'yicha respublikamizda keng ko'lamli islohotlar har qachongidan ham dolzarblik kasb etadi.

Respublikamizning «Davlat tili haqida»gi, «Ta'lim to'g'risida»gi qonunlarida, «Kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy dasturi» va boshqa juda ko'plab hujjatlarida ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaga, til masalalariga alohida ahamiyat beriladi.

Jamiyatimizning har bir a'zosi, har qanday mutaxassis zamon bilan hamqadam bo'lishi, eng avvalo, o'z ona tilining sadoqatli sohibi bo'lmog'i lozim. Til jamiyat bilan, uning ma'naviyati, ma'rifati va madaniyati bilan birgalikda yuksaladi.

Etuk kishiga xos fazilatlaridan yana biri xayrlashuv odobidir. Tilimizda xayrlashganda ishlatiladigan «xayr sog' bo'ling», «xayr, ko'rishguncha», «xayr, omonlikda ko'rishaylik» kabi ta'sirchan iboralar mavjud. O'qituvchi sinfdan chiqayotganda «xayr, sog' bo'linglar», «xayr, yaxshi qolinglar» iboralarini ishlati,

o'rinli bo'ladi.

Bolaga yaxshilik qilgan, aytilgan yumushni, iltimosni bajargan kishilarga o'z vaqtida minnatdorchilik bildirish odobini ham o'rgatib borish lozim. Tilimizda rag'batlantirishni, minnatdorchilikni anglatadigan chiroyli ifodalar bor. Ularni kundalik muomalaga kiritish, o'z o'rnida ishlatish kishi xulqini naqadar bezaydi.

Madaniyatli kishi o'z aybini bo'yniga ola bilishi, aybi uchun kechirim «otangizga rahmat», «minnatdorman» kabi so'zlar bilan rag'batlantirishi mumkin. «Har bir kishining madaniylik darajasi, o'qib qanchalik tarbiya ko'rganligi uning yozma va og'zaki nutqidan bilinadi» (S.Ibrohimov).

Til dunyoni bilish, bilimlarni to'plash, saqlash, keyingi avlodlarga etkazish, ruhiy munosabatlarni aks ettirish, go'zallik kategoriyalarini voqelantirish kabi qator

vazifalarni bajarishiga qaramasdan, asosiy e'tibor uning kishilar o'rtasidagi aloqani ta'minlashdir.

Nutq madaniyati jamiyat madaniy-ma'rifiy taraqqiyotining, millat ma'naviy kamolotining muhim belgisidir. Tom ma'nodagi madaniy kamolotning muhim belgisidir. Haqiqiy ma'nodagi madaniy nutq shaxs umummadaniy saviyasining ommabop uslub, rasmiy, publitsistik va badiiy uslub kabilar.

Nodonlardek yuzlab so'zni qilma qator,
Donolardek bir so'z degil, lek ma'nodor.

(Sa'diy Sheroziy)

yoki

So'z joyu vaqtiga bo'lar ekan mos,
Sehru afsun uchun u bo'lar asos.

(Abdurahmon Jomiy)

Ma'lumki, uslubiyyat - fikrni ifodalash yo'llari, til vositalarini - materiallarini to'g'ri tanlay bilish haqidagi ta'limot-uslublar ilmi bo'lib, tilning vazifalariga mos ravishda bir necha ko'rinishlarga ega: so'zlashuv uslubi, kitobiy uslub, ilmiy- aytganidek: Xuddi shu narsani uslubiyyatning tarkibiy qismiga kiruvchi grammatik stilistika uchun ham aytish mumkin.

Grammatikaning morfologiya va sintaksis nomlari ostida ikki qismga ajratilish holati grammatik stilistikada ham saqlanadi va u morfologik stilistika hamda sintaktik stilistika kabi ikki ko'rinishda bo'ladi.

Tilda har bir so'zni, grammatik formani, har bir sintaktik qurilmani o'z o'rnida, Stilistikaning tilda tutgan o'rni beqiyosdir. Stilistika me'yorlarni shakllantirish, mashhur tilshunos olim G.O.Vinokur ta'kidlaganidek, nutq madaniyatining o'z oldiga qo'ygan asosiy maqsadi, uning eng muhim vazifasidir. Chunki stilistik me'yorni yaxshi bilmasdan, ularni mukammal egallamasdan turib, nutq madaniyatiga, madaniy nutqqa erishib bo'lmaydi. Ma'lumki, har bir so'zni o'ylab, tanlab, ularning har bir ma'nosiga, ma'no qirralariga yaxshi e'tibor qilib, o'rinli ishlatish haqida juda ko'plab xalq maqollari, hikmatlari mavjud. Bu haqda qadimgi davr faylasufi Aristotelning «Poetika» va o'zbek klassik shoiri Alisher Navoiyning «Mahbub ul-qulub» asarlarida ham qimmatli fikrlar aytilgan.

nutq madaniyati va stilistika o'zaro bog'liq ya'ni shu so'z, shu grammatik shakl yoki sintaktik qurilma (gap) ishlatilayotgan vaziyatni (tinglovchi saviyasi, ularning holati kabilar) hisobga olgan holda to'g'ri qo'llash, ularning shu vaziyatga eng mos tushadiganini tanlab, nutq jarayonida ulardan unumli foydalanish, eng ixcham va fikrni lo'nda ifodalaydiganini, eng soda va hammaga tushunarlisini ishlatish nutqning ravonligini, tushunarligini, aniqligini ta'minlaydi, uni g'alizliklardan xalos etadi. So'zlarni, grammatik shakllarni befarq qo'llash, vaziyatga mos tushmaydigan gaplarni beixtiyor, nazoratsiz aytib yuborish, bo'lar - bo'lmasga u yoki bu so'zdan yoki grammatik shakllardan foydalanaverish, umuman, ularni ortiqcha qo'llash, o'rinli - o'rinsiz takrorlayverish nutqni bachkana qiladi, fikrni xiralashtiradi, uning ta'sirchanligiga putur etkazadi. Zero, donolar talqin qilib berishi, har birining qaysi nutq uslubiga xoslanganligini ajratib berishi aslida bunday holatlar sintaktik stilistikaning tekshirish ob'ekti bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Siddiq Mo'min. So'zlashish san'ati, Farg'ona 1997
2. Xusanov B., G'ulomov V. Muomila madaniyati. Toshkent 2009.
3. Xorijiy tillarni o'rganish tarixi, bugun va istiqboli. Hududiy ilmiyamaliy anjumanlari.-Andijon 2016

COMPARATIVE ANALYSIS OF COMPOUND SENTENCES IN GERMAN LANGUAGE

Xatamqulova Shoxistaxon

QSPI Faculty of foreign languages
Department of English language and
literature teacher:

Sattarova Saidaxon Mashrabjon qizi
student:

Annotation. In a historically short period of time, our country is becoming a modern state with a solid foundation that can meet the requirements of the times. Today, our country has made great strides in many areas. All the opportunities are open for young people to get an education, to grow up mentally and physically fit. In today's globalized world, language skills are becoming increasingly important for everyone. In particular, comparative language learning can help you learn it quickly and easily. Each language has its own characteristics as well as many similarities. Similar similarities can be found in English, German and Uzbek grammars. This article describes the analysis of compound sentences in all three languages and their differences and similarities.

Key words: sentence, compound sentence, main clause, subordinate clause, grammatical features, verbs, conjunctions.

A compound sentence is a combination of two or more sentences in meaning, tone, and grammar. Of course, in all languages, compound sentences are made up of a combination of a few simple sentences. Conjunctions always consist of two parts: the dominant and the subordinate. German subordinate clauses cannot stand alone as sentences. They are dependent on another part of the sentence (main clause). Hence, they are also known as dependent clauses.

In German, main clauses are called as "*Hauptsätze*" and subordinate clauses are called as "*Nebensätze*". A complex or compound sentence is formed using a main clause (independent clause) and a subordinate clause (dependent clause).

The process of combining clauses is similar to that in English and Uzbek languages, except that a comma can be a permitted divider. Both English and German allow speakers to combine two or more main clauses within a single sentence. Being placed side-by-side within a grammatical unit, they of course ought to bear a logical relationship to one another, but of a different sort from what exists between a main clause and a dependent one. The connection between the two main clauses can be expressed by means of coordinating conjunction, an adverb, or simply by proximity. Subordinate clauses, those parts of a sentence that cannot stand alone and are dependent on another part of the sentence, introduce more complicated word order rules. A subordinate clause is introduced by a subordinating conjunction (dass, ob, weil, wenn) or in the case of relative clauses, a relative pronoun (den, der, die, welche). The conjugated verb is placed at the end of a subordinate clause ("post position"). Here are some examples of subordinate clauses in German and English. Notice that each German subordinate clause (in bold type) is set off by a comma. Also, notice that the German word order is different from that of the English and that a subordinate clause may come first or last in a sentence. Interestingly, Compound sentences in both languages are translated into Uzbek as one simple sentence.

- „Ich weiß nicht, wann er heute ankommt.“ \ “I don't know when he arrives today.” \ “Men uni bugun qaysi paytda kelishini bilmayman”.

- „Als sie hinausging, bemerkte sie sofort die glühende Hitze.“ \ “When she went out, she immediately noticed the intense heat.” \ “U tashqariga chiqqach, darhol kuchli issiqni sezdi”.

Coordinating conjunctions are the most frequent way to link the independent clauses that are part of a **compound sentence**. The most common are und, aber, oder, sondern, and denn. A **subordinate clause** is introduced by a **subordinating** conjunction (dass, ob, **weil**, wenn) or in the case of relative **clauses**, a relative pronoun (den, der, die, welche). The conjugated verb is placed at the end of a **subordinate clause** ("post position"). This is a main difference between German and English languages. Because in English the verb always comes after subject at the beginning of the sentences. However, if the sentence starts with the main clause, the position of the verb in the main clause does not change. Example:

- Ich weiß nicht, **ob** er heute zur Party **kommt**. (I don't know if he is coming to the party today.)
Here, the main clause is Ich weiß nicht. The subordinate clause is Er kommt heute zur Party.
These two clauses are separated by a comma and connected by the subjunction ob.

In the above example, main clause comes before the dependent clause. So, the verb is in the second position (after the subject).

German language allows you to interchange the positions of these two clauses. This means, the subordinate clause can come before the main clause. Example:

- Als ich 18 Jahre wurde, **gratulierten** mir meine Freunde. \ When I was 18 years old, my friends **congratulated** me.

You must have noticed some changes in the main clause. The verb which is usually in the second position comes right after the comma, before the subject.

We all know the order of the words in a German sentence. The verb always takes the second position, be it a basic short sentence or a complex one. In the above example, the whole subordinate clause is considered to be at the first position. To maintain its second position, the verb in the main clause comes before the subject.

So when sentences start with German subordinate clauses, the verb is the very first word after the comma. The easiest way to remember this rule is to memorize the pattern verb-comma-verb.

References:

1. Galskova N.D. Modern methodology of teaching foreign languages Современная методика обучения иностранным языкам. – М: АРКТИ, 2004.
2. Toshpo'latova B.N: Nemis tili amaliy grammatikasi, 2007.
3. <https://www.allaboutdeutsch.com/german-subordinate-clauses/>

QORAQALPOQ ADABIYOTINING BUYUK NAMOYONDASI

Shamuratova gulparsha

Qoraqalpog'iston respublikasi Nukus shahri
22-son ixtisoslashtirilgan davlat umum ta'lim
maktabi qoraqalpog tili va adabiyoti o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada Qoraqalpog adabiyotining buyuk ijodkori Berdaqning hayoti va ijodi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Berdaq, adabiyot, Qoraqalpog, she'r, asar, muallif.

Qoraqalpog diyori o'zining dunyoda o'xshashi yo'q, betakror, boy va yuksak san'ati bilan barchamizni hayratga solib kelgan. Qoraqalpog adabiyotining o'z yo'nalishi, uslubi va fikriga ega xalq shoiri Berdaq haqida so'z ketganda Berdaq G'arg'aboy o'g'li XIX asrning birinchi choragida 1827 yil 9 noyabrda Qoraqalpog Qo'ng'iro't beyligiga qarashli Amudaryo Orol dengizining Quyliko'l ovulida dehqon oilasida tug'ilgan. Berdaq o'z davrining ziyoli, o'ziga xos teran fikrli, o'z zamandoshlaridan ko'ra angicha fikrli va yuksak mavqega ega shaxs bo'lgan.

Qoraqalpog klassik adabiyotining buyuk shoiri Berdaq Qarg'aboy o'g'lining boy va mazmunli ijod namunalarini bizgacha yetib kelgan sherlaridan bir olam mano olish mumkin. Misol tariqasida o'sha zamonning ilim yo'lidagi mashaqqatlarini qiyinchiliklarini quydagi misra orqali ko'rib chiqsak.

Zamon qanday zamon bo'ldi Qarag'ay boshin sho'rtan chaldi. Bir nechisidan ko'nglim qoldi. Yorug' yo'lni izlar bo'ldim. Bu misralarda shoir o'z xalqining orzu armonini ifoda etishga, o'sha davrning nohaqliklarini va ilim yo'lidagi mashaqqatlarni yoritishga harakat qilib sher orqali ifoda etgan. Berdaq o'zining sherlarini qo'shiq qilib kuylab qo'shiqlarida xalqni o'z haqini talab etishga, ozodlik harakatlariga undagan. Berdaqning barcha ijod namunalarida xalqning turmush sharoiti, o'sha zamonning ijtimoiy va siyosiy hayoti haqida to'la tasavvurga ega bo'lish mumkin. Shoir o'z asarlarida xalq boshidagi og'ir ahvol, kambag'allik, haqidagi qo'shiqlari bilan xalqqa taskin berishga harakat qilgan. Manashu qo'shiqqa aylangan sheridan to'rt misrani misol sifatida qarasak. Berdaq der so'zimni aytib ketayin Boqgin xo'r umrin netayin Bo'lmasa dunyoni harob etayin Qani, menga Israpildin surn ber Misralari orqali shoir o'z qalbidagilarni ifodalagan. Berdaq yashashgan zamon ziddiyatli kurashlar zamoni bo'lgan. Bu to'g'risida faqatgina qo'shiqlarda emas ijodiy faoliyatidagi barcha asarlarida ko'rish mumkin. „Ko'rindi“, „Zamonda“, „Panoh ber“, „Oqibat“, „Davru davron“, „Ko'zim“, „Bo'lmadi“, „Ayrimoq“ va boshqa qo'lyozmalar ham yozilgan. Berdaqning hayot yo'li va ijodi haqida qancha ko'p so'zlasakda oz. Shuning uchun yoshlarimiz o'rtasida Berdaqning ijodini keng targ'ib qilish va asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish va yosh avlodga yoshlarimizga xalqimizga ommaga tanishtirish lozim. Mashhur adabiyot va san'at arbobi xalq shoirining porloq xotirasi hurmatiga Nukus va boshqa shaharlar kuchalariga, bog' hiyobonlarga, kinoteatrlarga Berdaqning nomi berilgan. Mamlakatimizdagi nufuzli teatrlardan biri Berdaq nomidagi Qoraqalpog davlat musiqali teatri nafaqat o'zimizda balkim chet ellarda ham mashhur.

Berdaq xalqning o'tli dardiga malham bo'luvchi harorat bag, ishlash barobarida, kitobxonga hassos shoir dard-alamlaridan xabar yetkazishga qodir bo'lgan buyuk xalq kuychisidir. Buni yaxshi anglagan shoir o'z sherlaridagi kechinmalar mohiyatiga ishora qilish orqali kitobxoni bilim olish uchun diqqatini qaratish kerak bo'lgan nutalarga alohida urg'u berib asarlar sherlar yozgan. Albatta, yuqoridagi kabi misollarni ko'plab keltirish mumkin. Ammo gap ularning soni emas, balki salmog'ida ekanligini ta'kidlash lozim. Umuman, Berdaq she'riyati adabiyotimiz tarixida o'ziga xos o'rin tutadi. Binobarin, uning ibratli hayoti, shariyati va asarlaridagi ma'naviy merosi bugungi kunda yoshlar qalbida yuksak insoniy fazilatlarini kamol toptirishda, barkamol avlod tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Agar biz ajdodlarimiz boy tarixiy ma'naviy merosini o'rgansak turli xil xatarlarga qarshi o'z vaqtida qatiyat va izchillik bilan kurash olib bormasak, turli zararli oqimlar bizning yurtimizga ham kirib kelishi mumkin. Buning uchun adiblarimiz ijodlaridan Berdaq hayoti va ijodidagi sherlari yoshlarimizni o'zining sherlari dostonlaridagi bunyodkorlik ilimga intilish xalqqa xizmat qilish g'oyalari bilan o'zining girdobiga tortib ketishi uchun qoraqalpog tilidan boshqa tillarga ham tarjima qilsak ko'p tilli xalqimiz yoshlari o'qib o'rganishadi.

Adabiyotlar:

1. „Berdaq milliy madaniyatimizning buyuk namoyondasi“, nomli metodik qo'llanma

GAZETA MATNLARIDAGI LEKSIK BIRLIKLAR VA SO‘Z BIRIKMALARINING TARJIMA MASALALARI

Shavqiyeva M.S.

SamDCHTI magistranti

E-mail:(maftunasalimovn@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada gazeta uslubining asosiy o'ziga xos xususiyatlari, gazeta sarlavhasi tushunchasi, uning turlari, vazifalari va gazeta matnlaridagi leksik birliklar hamda so‘z birikmalarining tarjima masalalari ko‘rib chiqilgan.

Аннотация: Данная статья посвящена проблеме изучения особенностей газетного стиля, а именно газетных заголовков, их типов, функций и проблемы перевода лексических единиц и словосочетаний в газетных текстах.

Abstract: The article deals with the problem of studying of the main peculiar features of the newspaper style, the notion of newspaper headline, its types, functions and the translation issues of lexical units and word combinations in newspaper texts.

Kalit so‘zlar: gazeta, reklama, gazeta matnlari, atamalar, gazeta uslubi, sarlovha, leksik birliklar, so‘z birikmalari.

Ключевые слова: газета, реклама, газетные тексты, термины, газетный стиль, заголовок, лексические единицы, словосочетания.

Keywords: newspaper, advertisement, newspaper texts, terms, newspaper style, headline, lexical units, word combinations.

Muayyan turdagi yangilik, ma'lumotlar, faktlar va dalillarni insonlarga yetkazib beruvchi ommaviy axborot vositalarining o'z yozuv uslubi, tuzilishi hamda xususiyatlari mavjud bo'ladi. Shu bilan birga, xorijiy gazeta va jurnallar matnlarini tarjima qilishda ham bir qancha me'yoriy qonun-qoidalarga rioya qilish kerak bo'ladi. Gazetalar chet elliklarning kundalik hayotida alohida o'rin olgan bo'lib, ularni gazetalarsiz tassavur qilish qiyin. Ingliz «sifatli» gazetalari o'zining ko'zga tashlanadigan jiddiy ohangi, o'rtacha hajmdagi sarlavhalari hamda kichik hajmdagi tasvirlari bilan ajralib turadi. Ommabop ro'znomalari esa yirik, butun birinchi sahifani egallaydigan sarlavhalar, qisqa xabarlar, rang-barang ohang va suratlarining ko'pligi bilan farq qiladi. Kundalik milliy gazetalardan quyidagilarni ommabop gazetarlar deyish mumkin: "The Times", "The Daily Telegraph", "Financial Times", "The Guardian", va ommabop ro'znomalar "The Sun" "Daily Mail", "Daily Express", "Daily Mirror", va boshqalar. Gazeta hamda reklamalar tarjimasi hali endi tadqiq etilayotgan soha bo'lganligi sababli tarjimonlar orasida qiyinchiliklar tug'dirib kelmoqda. Reklamalar alohida nutq uslubiga tegishli bo'lmaganligi sababli odatda tarjimonlar erkin va badiiy tarjimadan foydalanishadi. Asliytdagi matnning maqsadi xaridorlarni taklif etilayotgan tovar va xizmatlarga jalb qilish ularni xarid qobiliyatini oshirishdir. Bu maqsadni tarjima tilida ifodalash mushkul bo'lganligi sababli tarjimon asliyat matnini qayta yaratadi. Bunda gazetalarda maqolalarning turlari va turli qismlarni shakllanadi. Ularning har birida o'ziga xos uslub va tili bo'ladi. Bitta maqola yoki qism bilan ishlash ularning hammasi uchun ish bermasligi mumkin. Bu yerda gazeta tarjimasiga doir ko'p savollar tug'iladi. Gazeta matnlaridagi leksik birliklar va so'z birikmalarining tarjima masalalarida quyidagi omillar asosiylari hisoblanadi: 1. Uslub. 2. Atamalar. 3. Madaniyatga doir matnlar.

Uslub. Gazetarlar qaysi mamlakat hamda tilda nashr etilayotgani ahamiyatli va bular turli bo'limlarda yaratiladi. Maqolaning hajmi soliq, biznes, san'at, madaniyat, xalqaro va shunga o'xshash turli hududdagi joriy voqealar hamda yangiliklar bilan bog'liqdir. Bu maqolaning asosiy uslubi bolib, ular haqida axborot beradi va ba'zan biroz voqealarga sharh beradi. Agar sizda siyosatchilar tomonidan yozilgan siyosiy sharh bolsa, unda ular foydalanishga qaror qilgan har qanday uslub va umumiy muhit bo'ladi. Bosh maqolalar inshoga o'xshaydi va ko'plab voqealarni o'z ichiga oladi. Gazetada hamma narsani samarali tarjima qilishda ularning turli uslublaridan har birini foydalanish va muhokama qilish kerak. Gazeta janrida ishlatiladigan til vositalari tizimi turlicha bo'lishiga qaramay gazeta uslubi nutqning boshqa uslublari orasida bir qator umumiy belgilari bilan farq qiladi. Gazeta xabarlar odatda tez tayyorlanib tez o'qiladi.

Atamalar. Ommaviy axborot vositalari tarjimasida yana bir muhim jihat bu maxsus atamalar hisoblanadi. Har bir mamlakatning o'zigagina xos atamalari va faqat asosiy matnlarda

qo'llaniladigan turli jargonlar bo'ladi. Biz ularni matndan tashqarida qo'llasak, ular hech qanday hissiyot uyg'otmasligi mumkin. Bu jargonlarga eng yaxshi namuna Buyuk Britaniyadagi siyosiy terminlardir. Masalan, „*affirmative action*” - „*ijobiy harakatlar*” atamasi Britaniyada joriy voqealarni kuzatib borayotgan har qanday odamga ta'sir o'tkazadi. Bu iborani tarjimada aniqlash qiyin, ehtimol, tarjima tilida bunga mos ekvivalentlik bo'lmasligi mumkin. Tarjima qilinayotgan til madaniyatida bunday siyosiy tushuncha bo'lmasligi mumkin. Shuning uchun pastda izoh yoki havola qo'yiladi. Bu tarjimon uchun juda katta qiyinchilik tug'diradi, chunki ular ushbu mavzu bo'yicha bilimdon va ma'lumotlarga ega bo'lishlari hamda maqolani haddan tashqari ko'paytirish yoki mavzudan voz kechmasdan kerakli tushuncha va tushuntirish berishi kerak. Gazetalarni tarjima qilishda tarjimonlar asliyat tilidan tarjima tiliga o'girishning eng yaxshi yo'llarini ko'rsatish muhimdir.

Madaniyatga doir matnlar. Tarjima jarayonida zaruriy jihatlardan biri bo'lgan omil madaniyatlararo muloqotni to'g'ri aks ettirishdir. Siyosiy sharhlar tarjimonlar uchun juda katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Siyosatchilar yangi so'z va terminni tez-tez yaratishadi. Misol uchun: *road map* – yo'l xaritasi, *puppet government* – qo'g'irchoq hokimiyat, *New Deal* - yangi bitim, *dirt road* – notekis yo'l, *trickle-down economics* - chuqur iqtisodiyot, *détente* - jasorat, *affirmative action* - ijobiy harakat. Bu so'zlar siyosiy nutqda ko'p uchraydi. Ular tarjimon uchun tarjima qilinayotgan til madaniyatiga mos holda topib qo'yish uchun to'siqdir. Albatta, chop etiladigan siyosiy yangiliklar tarjimasini farqlash kerak. Tarjima madaniyatida bir davlatning siyosiy yangiliklari, ikkinchi davlat siyosiy yangiliklaridan ajratilib, alohida kontekstlarda nashr qilinishi lozim.

Gazeta matnlarini tarjima qilishda yuqorida keltirilgan muhim jihatlar va omilarni hisobga olgan holda boshqa tilga o'girish lozim bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ana Colta. Peculiarities of translation of newspaper articles. London. 2011.
2. www.bbc.com/news.
3. <http://europeandyou.eu/significant-role-and-importance-of-newspapers-in-the-modern-society/>

IJTIMOIIY ALOQA TIZIMIDA O'ZBEKCHA-INGLIZCHA MASHINA TARJIMASI.

Uzbek-English machine translation in the social communication system.

Xo'jayev Dilshod G'ayratovich

Samarqand Davlat Chet tillari Instituti magistranti.

E-mail: dilshodislombek@gmail.com.

Telefon: +998973438998.

Xolboboyeva Adolat Akramovna

Toshkent shahri, Shayhontohur tumani

41-maktabning ingliz tili o'qituvchisi.

E-mail: adolatakr41@gmail.com

Annotatsiya: Har bir tilning shakllanishida shu til vakillarining tilga uni o'rganish tadqiq qilishga bo'lgan munosabati muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqning xalq sifatida o'zligini namoyon etishida til muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli mamlakatimizda ona tilimizga alohida e'tibor berilmoqda. Ona tilimizdagi asarlarni boshqa tillarga o'girish va tarjima qilish bugungi kunning dolzarb voqeiyiligi va muammolaridan biridir.

Kalit so'zlar: mashina tarjimas, ijtimoiy vosita, lingvistik modul.

Davlatimiz mustaqillikka erishishi arafasida o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishi, o'zbek tilining davlat tili sifatida e'tirof etilishi buning yorqin isbotidir. Darhaqiqat, til xalq ma'naviyati, madaniyati ko'zgusidir. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning ham bu borada munosabat bildirgan. Mamlakatimizda har yili ilm-fanning bir nechta yo'nalishi tanlab olinib, alohida e'tibor bilan rivojlantirilmoqda. Bu yil fizika va chet tillari ana shunday ustuvor sohalar etib belgilangan. O'zbekistonning ochiqlik siyosati, dunyo bozoriga faol kirib borayotgani, barcha sohalarda xalqaro hamkorlik kengayayotgani xorijiy tillarni bilishga ehtiyojni oshirmoqda. Bugungi kunda yurtimizdagi 25 ta oliy ta'lim muassasasida o'qitish chet tilida olib borilmoqda. 2016 yilda ular atigi 7 ta edi. Xalqaro til sertifikatini olgan bitiruvchi o'quvchilar soni oxirgi 3 yilda 10 baravarga oshgan. Joriy yilda "El-yurt umidi" jamg'armasi orqali 350 nafar talabani nufuzli xorijiy universitetlarda o'qishi uchun stipendiyalar ajratildi. Bu o'tgan yillarga nisbatan 5 baravar ko'pdir. Davlatimiz rahbari chet tillari bo'yicha eng yaxshi maktablarni aniqlash uchun Prezident sovrinini ta'sis etish taklifini bildirdi.

Bunda tuman, shahar, viloyat va respublika darajasida tanlov o'tkaziladi. Tuman va shahar bosqichida 1-o'rinni olgan maktablar 100 million so'mdan, viloyat bosqichi g'oliblari 250 million so'mdan, mamlakatimiz miqyosidagi eng yaxshi maktab esa 500 million so'm miqdorida mukofotlanadi. Ikkinchi va uchinchi o'rin sohiblari ham mos ravishda rag'batlantiriladi. Ushbu maktablarning direktor va o'qituvchilari davlat mukofotlariga tavsiya etiladi. Xorijiy tillarga tarjima qilish bugungi kunning dolzarb vazifasi desak mubolag'a bo'lmaydi. "O'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtasidagi ruhiy, ma'naviy bog'liqlik til orqali namoyon bo'ladi. Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasi orqali singadi. Ona tili – bu millat ruhidir". Til – kishilar orasidagi eng muhim aloqa vositasi, tafakkur quroli. Har bir xalq tilida uning tarixi, xarakteri, badiiy ijodi va tafakkurining o'ziga xos xususiyatlari o'z ifodasini topadi. O'zbek tili boy va imkoniyatlari keng. Uning qudratini hazrat Mir Alisher Navoiy o'z asarlari orqali butun dunyoga mashhur qilgan. Shunday ekan, O'zbekistonda yashayotgan o'zbek xalqi uchun ona tilini bilish, uning bebaho boyliklaridan bimalol foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lish, o'zbek tilini asrash va xorijiy tillarga qilingan muqobil tarjimalar orqali dunyoga o'z o'rnini ega qilish har bir o'zbek farzandining vazifasi va burchidir. Shu bilan birga ona tilimizni badiiy va ilmiy tarjimalar, monografiyalar orqali butun dunyoga tanitish zarur deb hisoblayman. Hozirgi paytda injenerlik lingvistikasi, hisoblash lingvistikasi, matematiklingvistika va "elektron - tarjimon", kompyuter lingvistikasi yuzasidan birqator yangi muammolar o'rta tashlanmoqda.

Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni bajarish ko'zda tutilgan:

- Matnni avtomatik tahlil va tahrir qilishning afzalliklarini ko'rsatish;
- Lingvistik modul tushunchasini yoritish;
- Avtomatik tahrirlovchi dasturlar va ularning vazifalarini ko'rsatish;

– Matnlarni kompyuter yordamida tahrir qilish jarayonlarini tahlil etish;
– Dasturning lingvistik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'zbekcha-inglizcha mukammal avtomatik tarjima dastur platformasini yaratish. Shungako'ra, tilshunosligining kompyuter bilan bog'liq holda hal etilishi lozim bolgan quyidagi vazifalarni ta'kidlab ko'rsatish mumkin:

- 1 O'zbek tilining kompyuter uslubini yaratish.
- 2 Axborot matnlaridagi qoliplilik, qisqalik standartlarini ishlab chiqish.
- 3 Kompyuter izohli va tarjima lug'atlarini yaratish.
- 4 O'zbek tili va adabiyoti darsliklarining elektron versiyalarini ishlab chiqish.
- 5 Kompyuterda inglizcha-o'zbekcha mukammal ko'p funksiyali tarjima dasturlarini ishlab chiqish.
- 6 Kompyuterdagi matnlarni avtomatik tahrirlash dasturlarini yaratish.
- 7 O'zbek tili grammatikasining kompyuter modelini yaratish.
- 8 «Inglizcha-o'zbekcha tarjimon» kompyuter dasturini takomillashtirish.
- 9 O'zbek tilidagi matnlarni tahrirlash dasturlarini yaratish.
- 10 O'zbek tilidan Ingliz tiliga to'g'ridan to'g'ri «Online tarjimon» operatsion dastur tizimini yaratish. Google translator, Webtran.ru shularga o'xshash.

11 Inglizcha-o'zbekcha, o'zbekcha-inglizcha kompyuterlug'atlarini takomillashtirish.

Xulosa o'rnida shuni aytamizki, umumiy nazariy tilshunoslik asoschisi hisoblangan tilshunos olim Vilgelm Fon Gumbolt til va kompyuter mashina tarjimonligini shunday ta'riflagan edi: "Xalq tilida uning ongi bor, xalq ongida esa uning tili. Ularning o'zaro bog'liqligini bundan ortiq ko'rsatib bo'lmaydi".

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rizayev S. O'zbek tilshunosligida lingvostatistika muammolari. - Toshkent: Fan, 2006 va boshqalar.
2. Анисимов А.В. Компьютерная лингвистика для всех: Мифы. Алгоритмы. Язык. - Киев: Наук, думка, 1991 - С.77.
3. https://uza.uz/oz/posts/prezident-xorijiy-tillarni-orgatish-boyicha-kelajak-uchun-mustahkam-poydevor-boladigan-yangi-tizimni-yolga-qoyish-vaqti-soati-keldi_264889

ЗАКАРИЯ ТАМЕР “РАНДА” ҲИКОЯСИНING МАВЗУЛАР КЎЛАМИ ВА ОБРАЗЛАР СИЛСИЛАСИ

Гаипова Шахноза Маҳмудовна
ТошДШУ, ўқитувчи-стажёр

Аннотация: Настоящая статья посвящена тематике и образной системе рассказа сирийского писателя Закарии Тамер. Автор соединил несколько актуальных тем в одном рассказе и с помощью главной героини рассказа девочки Ранда собрал в одном образе всех детей сирийского народа, в частности, всего арабского народа.

Ключевые слова: рассказ, символ, образ, тематика, детская литература, реализм, романтизм.

Бадий асар ижодкорнинг ижод маҳсули, ақлий ва маънавий фаолияти, бадий тафаккур меҳнатининг мевасидир. Бадий адабиётнинг асосий ва ягона қуроли сўз экан, айнан шу сўз орқали қалам аҳли инсоният ҳаётини унинг барча қирралари билан қоғозга туширишга ҳаракат қиладилар. Сўзнинг қудрати чексиз. Биргина сўз билан қанча-қанча дилларни хушнуд этсак, биргина бошқа бир сўз билан эса неча-неча юракларга озор бериб қўйишимиз мумкин. Аллоҳ сўз қудрати ила биргина “Бўл!”, дея борлиқни яратганки, унинг қудратидан бўлак буюкроқ мўъжиза йўқ. Ҳадиси шарифда “Сўзда сеҳр бор”, деб таъкидланса, доно халқимиз “Сўз қиличдан ўткир” дейди. Сўз – ақлимизнинг тожи, юрагимизнинг оташи, инсонийлигимизнинг белгисидир¹. Бадий адабиётда эса, адиб Ойбек айтганидек, “сўз чертиб олинади, оҳанги, ифода кучи, бўёғи ва бошқа хислатлари билан ҳиссий қудратга ҳам эга бўлади. Ҳар бир сўз узукка қўйилган қимматбаҳо тош каби порлайди, ҳар бир мисрада катта мазмун барқ уриб туради”².

Бадийликни вужудга келтирувчи мавзу ва ғоя, образ ва характер, сюжет ва композиция, бадий тил ва услуб, тур ва жанрлар каби воситалар ҳар бир асарда бетакрор тарзда уйғунлашиб, жонли бир вужудни – аниқ бир “фарзанд”ни дунёга келтиради. Ёзувчи учун ҳар бир асари ҳам ўз фарзандидек азиз бўлади. Бадий асар – уни яратган муаллифнинг бетакрор оламида.

Ёзувчини ҳаяжонга солган ва қўлига қалам олишга мажбур этган ҳаётий материал - “мавзу” бадий асар таҳлилида энг етакчи вазифани бажаради.

3. Тамернинг таҳлил объекти сифатида танлаб олинган “Ранда” ҳикояси Ранда исмли қизчанинг ҳаёлот оламида парвоз этиб, турли хил воқеа- ҳодисалар ривожига сабоқ чиқариб улғайиши, орзу-умидлари ва идеалларининг реал ҳаёт ҳақиқати томонидан пучга чиқарилиши, аччиқ реал борлиқ билан юзма-юз келиб тўкнашиши, араб қизининг жамиятдаги ўрни, аёл зотининг аччиқ қисмати ва тақдир деб аталмиш ҳаёт чархпалагининг унга тайёрлаб қўйган мураккаб синовлари ҳақидадир. “Ранда” ҳикояси ўзига хос бетакрор тузилишга эга. Адиб мазкур асарида “1001 кеча” аъёналарини давом эттирган ҳолда ҳикоя ичида ҳикоя, яъни қолиплаш усулидан моҳирона фойдаланган. Ҳар бири ўз сюжети ва композициясига, мавзу ва ғоясига эга 39 та ҳикояча-қисмлар фақатгина рақамлар билан бир-биридан ажратилган бўлиб, ҳамма қисмларни Ранда образи ўзаро бирлаштириб туради. Бутун бошли ҳикоянинг етакчи мавзуси ва ғояси Ранда образида мужассамлашган. Ҳикоядаги барча воқеа- ҳодисалар ва эпизодлар Ранда образи атрофида содир бўлади. Бош қаҳрамон ўзгармас бўлиб, фақатгина уни ўраб турган муҳит ва ҳодисалар ўзгариб туради.

Ҳикояда Ранда образи орқали ҳаётга илк қадамларини қўяётган ёш қизчанинг орзулар ва ширин ҳаёллар оғушида кезиши, атроф-муҳит билан алоқага киришиб, ўз фикр-мулоҳазалари ва қарашларини тараққий эттириши, қиз болага қўйилган талаб ва қонун-қоидалар, чеклов ва вазифаларга нисбатан муносабатининг шаклланиши, келажакда уни кутаётган оғир ва баъзида аянчли ҳолатлар, мураккаб ва муаммоли вазиятлар, романтик оламдан реал ҳаёт томон юз тутиши, ушалмаган орзу- умидлар қуршовида қолиб, ич-ичидан хўрсиниши ва бундай ҳаётга нисбатан норозилик ҳиссининг унинг қалбида уйғониши, ўзини намоён қилиши каби лавҳалар тасвири берилган.

¹ Умутов Х. Адабиётшунослик назарияси.-Т.: А.Қодирий номли Халқ мероси нашриёти.,2004.

² Ойбек. Адабиёт тўғрисида.-Т.: Фан, 1985. 32-33 б.

3. Тамер Ранданинг ҳаётига оид бўлган турли-туман воқеаларни ҳикоя қилиш давомида қизчанинг руҳий кечинмалари, ўй-фикрлари ва орзу-истакларини очиқ бориш билан ўқувчи кўз ўнгида Ранданинг шахсиятини гавдалантира боради.

Жиддий ҳаёт томон илдам-илдам қадам босаётган қизчанинг ўз атрофидаги турли-туман ўзгаришларга бўлган муносабатини тасвирлар экан, 3. Тамер қаҳрамони Рандага нисбатан ўзининг илиқ муносабатини намоён қилади, уни табиат оғушига чорлайди.

Маълумки, адолатсизлик ва қийинчиликларга тўла реал воқеликни инкор этган ҳолда табиатдан нажот излаш усули романтик ёзувчиларга хосдир. Бироқ бундай ёзувчилар сафига киритиш қийин бўлган адиб 3. Тамернинг таҳлил қилинаётган ҳикоясида романтик мотивлар мавжуд. Ранда реал воқеликдан айри ҳолда ўз романтик оламида яшовчи қизнинг романтик образидир. Ҳикоянинг романтик кайфият ва кўтаринки руҳ ифориб турувчи илк қисмларидан китобхон кўз ўнгида намоён бўладиган романтик олам ҳикоя давомида секин-аста реаллашиб боради. Гўёки ҳикоя икки қатлам асосига қурилган: Ранданинг романтик-ҳаёлий олами ва реал ҳаёт воқелиги. Ҳикояда ана шу икки олам ҳамisha бир-бири билан тўқнаш келади, бири иккинчисини тақозо этиб туради, асосан, реал олам романтик оламдан устун келади. Мана шундай муҳитда, яъни икки олам кесишувида ёзувчи Рандага ҳаёт сабоқларини беради. 3. Тамер Рандани табиат оғушига чорлар экан, очиққўнгил, меҳрибон, самимий ва содда бу қизалокни ҳаёт ёвузликлари ва даҳшатларидан, адолатсизлик ва зулмдан асрамоқчи бўлади, аммо реал ҳаётнинг аччиқ кўринишлари қизчанинг ҳаётига сўрамасдан бостириб кираверади. Ҳар сафар Ранда умидлари сўнган дамда ўзи учун позитив хулоса чиқаришга интилаверади, ишончини йўқотмайди, аксинча, шижоат кўрсатиб, ҳаётни ўрганишда давом этаверади ва ўз ҳаётий саволларига жавоб ахтараверади.

Ҳикоянинг таъсир кучи ва бадиий гўзаллиги шундан иборатки, 3. Тамер Рандани шунчаки табиат кучоғига сайр қилишга чорламайди, балки унинг табиат унсурлари, ҳайвонлар ва кушлар, предметлар олами билан ўзаро мулоқоти, баҳс-мунозаралари, табиат манзаралари ва ҳодисалари орқали мураккаб ҳаётий масалалар оламига олиб киради. Рандани эҳтиёткорлик билан, баъзан эса кутилмаган ҳолларда зиддиятли вазиятларга рўбарў қиладики, бундан Ранда ўзи учун сабоқ олсин дея. Шу йўл билан 3. Тамер ўз қаҳрамони Рандага, Ранда орқали эса ўз ўқувчиларига табиат қонунларидан сабоқ беради.

Бир мавзу турли ёзувчиларнинг ҳаётий тажрибаси хилма-хиллигига ва ҳар бир ёзувчи бу мавзунинг қайси қиррасига эътибор беришига қараб турлича ёритилиши мумкин. 3. Тамер ҳам “Сурия ёзувчилар уюшмаси” анъаналарини давом эттирган ҳолда ўша даврнинг долзарб муаммоларидан бири аёл-қизлар мавзусини танлаб олар экан, услубий жиҳатдан ноёб бўлган ва янгила кўринишда бу мавзуга ёндашади.

Ҳикоя ичидаги биринчи ҳикоячада Ранда мактабда кезиб учиб юрган шамолни учратиб, уни сўроққа тутди:

“قباتك لامل عتانا دي را - حيرل تلاق؟ سردملا يلا باستنالا ني ديرت اذامل -

“قباتك لامل عت يلا كتجاج اف، حير تن - اذنر تلاق؟

1. رانالا و راجبالا هجو يلع يمسا بتكالا دي را - حيرل تلاق

“— Нима учун сен мактабда ўқимоқчисан? Шамол жавоб берди:

— Мен ёзишни ўрганмоқчиман.

Шунда Ранда яна сўради:

— Ахир сен шамол бўлсанг, сенга ёзишни билишни не ҳожати бор? Шамол деди:

— Мен денгизлар ва дарёлар сатҳига ўз исмиمنى ёзмоқчиман”.

Шамолнинг бундай истагидан ҳайратланган Ранда завқ-шавқ ила шамолга ёрдам беришга шошилади ва ўзи унга муаллимлик қилади, унинг хоҳишини амалга оширади. Матннинг асосий маъзи охириги сатрларда ўз ифодасини топади:

ذيملت سنن مل فاذنر اما، امتمل عم دعب اميف تي سن امنكل و، اممسا بتكت فيك حيرل تامل عتف”
2. يلا وال امت

“Шамол ўз исмини ёзишни ўрганди, лекин одатдагидек, шогирд устозини унутади, бироқ Ранда эса биринчи ўқувчисини ҳечам унутмади”.

Ҳикоянинг ҳар бир қисми алоҳида бир масални эслатади. Воқеликдаги барча

87. ص - 1981. بادال راد تاروشنم: توريب - صصق. رشاعلا موي يف رومنلا. رما تاي ركز 1

88. ص - 1981. بادال راد تاروشنم: توريب - صصق. رشاعلا موي يف رومنلا. رما تاي ركز 2

ҳодисаларнинг моҳиятини очишга, очганда ҳам ахлоқий-дидактик сабоқ ва хулосалари, ўғит ва насиҳатлари билан инсонни покликка, эзгуликка етаклашга қодир мазкур “киссадан ҳисса” шуки, ҳар қайси устоз- муаллим не-не машаққат ила ўз ўқувчиларига ҳарф ўргатади, билмаганларини билдиради, аммо ҳаёт қонуни ила кўпинча шогирд ўз устозини ёддан чиқариб қўяди. Муаллим учун эса ҳар бир ўқувчисининг ўз ўрни бўлади. Ранда ҳам мамнуният билан шамолга ёзишни ўргатади, шамол эса Рандани ташлаб, ўз йўлида давом этиб, учиб кетади. Бу ерда шамол образи “енгилтаклик”, “енгилтабиатлик”, “бефарқлик”, “унутгувчилик” рамзи сифатида намоён бўлади. Демак, ёзувчи “яхшилик қилиб, ҳамиша яхшилик кутма!” демоқчи бўлган, балки инсонларнинг қон-қонига сингиб кетган “унутгувчи” тамғаси кўп ҳолларда ўзини оқлашини таъкидламоқчидир.

Ҳикоянинг мавзу доираси жуда кенг бўлиб, ҳар бир қисм ёзувчининг якка ҳолдаги алоҳида ғоясини ифода этади.

Ҳамма ғоялар бирлашиб эса ҳикоянинг тўлиқ ҳолдаги ягона бош ғоясини ўзида мужассам этади.

Инсоннинг ҳамиша она-табиат билан ҳамоҳанг равишда ҳаёт кечиришини, “табиатсиз ҳаёт йўқ” деган фикрни илгари сураётган 3.Тамер Рандани табиат кучоғига қорлайди. Айнан табиатдан таскин топиб, у билан мулоқотда яшагани учун ҳам Ранда тамомила романтик образдир. 3.Тамер Ранданинг романтик кўзлари орқали реал ҳаётга назар ташлайди, атроф-муҳитни ўрганади.

Ҳикояда Ранда табиатни ўзгача, ғаройиб тарзда кўра оладиган қиз сифатида тасвирланади. 3.Тамернинг кенг тасвир олами ва қобилияти орқали Ранда ҳаёлот оламига берилган ҳолда жонсиз предметлар билан, реал борликда сўзлашиш қобилиятига эга бўлмаган унсурлар билан суҳбатлаша олади, ҳаёлан атрофидаги ҳар бир нарсани тилга киритади.

Адиб таҳайюли ривожланган ёш Рандани илк баҳор билан таништирар экан, қизчанинг нозик ҳис-туйғуларини, ёш болаларча таъсирчанлигини, беғубор ва гўзал ҳиссиётларини бежирим чизгилар билан ифодалаб беради:

رما شذح ذئدن ع و ،املوح ام لكل مرا ع بحب سحت يه و تكحض و ،عراش في صر يل ع ادنر تفقو
ي بات تنك ي تل مو ي غل تل حر و ..ءارض الخا قاروال اب بس تكا ناص غال ا تي راع ال راجش ال اف ،ضام اف
!لزان مل دح ا قفرش يل ع قل عمل ا ص فقل ا ي ف ن جس ايس ان تم نوس ح در غ و ،ك ر ح تل ا

“Ранда кўча юзида турган эди, бирдан атрофидаги ҳамма нарсага нисбатан меҳр билан қулди. Ва шунда ғаройиб ҳодиса юз берди: ялангоч дарахтлар ям-яшил барглари билан қопланиб, ҳаракатсиз турган булутлар аста-секин суза бошлади. Ва ҳаттоки уйларнинг биридаги балконида(айвонда) осилиб турган қафасини унутиб, қушлар ҳам сайраб юборди”.

Баҳор – фасллар ичра энг гўзали, “фасллар келинчаги”дир. Баҳорда табиат узоқ уйқудан ором олиб уйғонади, кучга тўлиб, ўзини намоён қилади. Ранда баҳор туфайли атрофида юз берган табиатдаги ўзгаришлардан таъсирланиб, ич-ичидан хурсанд бўлар экан, адиб бу орқали баҳор фаслининг ҳар бир инсонга ҳам яхши маънода таъсир қилишини, табиатнинг гўзаллашиб, инсон кайфиятини кўтариши ва ҳавода хушбўй гулларнинг иси келиб туришидан инсоннинг нозик ҳис-туйғуларини уйғотиши ҳақида айтмоқчи бўлади. Табиат гўзаллашаркан, дилларимиз яйрайди, кўзларимиз қувонади. Қалбларга севинч ва қувонч, юракларга ишонч ва умид бағишловчи бу фаслда инсон ҳам табиат билан биргаликда қишки совуқ ва сукунатдан кўзини очади, ўзига келади, енгил тортади. Бежиз эмаски, баҳор фасли аёл кишига қиёсланади. 3.Тамер ҳам ўз қаҳрамони Ранда образини гўзалликларга интилиш, табиатдан нажот излаш, орзу-умидлар билан яшаб, ҳар нарсада яхшиликни кўра билиш, кўтаринки кайфият билан барча нарсага юзланиш ҳислатлари билан яратади.

Ёзувчи мазкур ҳикояда Ранда образи орқали бутун инсониятга мурожаат қилиб, одамларни табиат билан бир тўлқинда парвоз этишга ундайди, айнан табиат орқали ҳаётни ўрганишимиз мумкинлигини таъкидлайди. Шу ўринда машҳур юнон файласуфи Аристотелнинг адабиётга берган таърифи, яъни “табиатга тақлид” фикри ўринли келади. Адабиёт – ҳаётнинг сўзлар орқали ижодкор қалами ва маҳорати ила қоғозда акс этиши экан, ҳаётнинг ўзи табиатнинг инъикосидир.

Ранданинг ўзи гўёки баҳорнинг ўзгинасидир. Асарни варақлар эканмиз, кўз олдимизда миттигина, оппоққина, мулойим ва юмшоққина, ширинтой юзларида кулгичлари бор, яноқлари қип-қизил, кўзлари тим қора, лаблари жилмайиб турсада, кўзларида қандайдир бир

дарди бор, ҳали ёш бўлишига қарамасдан ўзига яраша ақлли, фаросатли ва қизиқувчан бир қизалоқ сиймоси гавдаланади. 3. Тамер уни бошқа қизчаларга ўхшамайдиган қилиб, ўзгача қилиб яратади. Ўзгача меҳр бериб созлайди. Ранда ён-атрофидаги ҳеч бир воқеа-ҳодисага бефарқ эмаслигини кўрсатган ҳолда, адиб инсонларни ҳам атроф-муҳитга эътиборлироқ бўлишга чорлайди. Адиб инсон изланишда тўхтамасдан, ҳаёт сир-синоатларини билишга интилишда давом этиши, вақт деб аталмиш олий неъматни зое кетказмаслиги керак деган ғояни илгари суради.

Ҳикояда Ранда баҳор фасли келганида қанчалар хурсанд бўлган бўлса, куз фасли арафасида шунчалар ўйчан ҳолатда тасвирланади.

ИЗУЧЕНИЕ ПРАВ И ОБЯЗАННОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Мустафаева Дилором Норбековна
преподаватель кафедры современного
русского языка УзГУМЯ

Изучение иностранного языка способствует развитию мышления, умению защищать свою точку зрения, так как преподаватель обучая языку, пользуется социально и личностно важным лексическим материалом и помогает учащимся обогатить знания по истории, географии, искусству. Удачный отбор языкового материала способствует повышению интереса учащихся к изучению языка. При обучении русскому языку в учебных, воспитательных и развивающих целях можно вводить тексты о Конституции, о конституционных правах и обязанностях человека. Предлагаем разные виды заданий по изучению лексической темы «Права и обязанности человека». Грамматические задания зависят от учебного материала.

1. Примерные вопросы для введения лексической темы:

-Когда была принята Конституция Республики Узбекистан?

-Знаете ли вы, что означает слово «Конституция»?

-Что вы знаете о структуре Конституции Республики Узбекистан?

-Знаете ли вы свои права и обязанности? Какие они?

2. Объяснение преподавателем значение трудных слов и выражений:

благополучие, достойный, отстаивать права, беспрекословное выполнение, посягательство на жизнь, неприкосновенность.

3. Рассказ преподавателя о Конституции и показ слайдов.

8 декабря 1992 года на одиннадцатой сессии Верховного Совета принята Конституция Республики Узбекистан. Основной особенностью Конституции стало то, что она объявила человека, его жизнь, свободу, честь и достоинство высшей ценностью. В правовом государстве каждый гражданин должен использовать свои права, исполнять обязанности, уметь отстаивать свои права в случае их нарушения. Конституция состоит из шести разделов, 26 глав, 128 статей.

Некоторые статьи можно комментировать в сопровождении слайдов.

-Статья 18. Все граждане Республики Узбекистан имеют одинаковые права и свободы и равны перед законом без различия пола, расы, национальности, языка, религии, социального происхождения, убеждений, личного и общественного положения.

-Статья 24. Право на жизнь есть неотъемлемое право каждого человека. Посягательство на неё является тягчайшим преступлением.

-Статья 51. Граждане обязаны бережно относиться к окружающей природной среде.

-Статья 66. Совершеннолетние трудоспособные дети обязаны заботиться о своих родителях.

4. Работа с текстом «Конституция Республики Узбекистан». Выделение основной мысли.

В современной методике обучение грамматическому явлению начинается с работы над текстом, содержащим данную грамматическую форму. (А.А.Акишина. О.Е.Каган. Учимся учить). Предлагаемый материал о Конституции можно использовать на уроках при изучении состава слова, лексикологии (однозначные и многозначные слова, антонимы, синонимы, омонимы), морфологии (имя существительное, имя прилагательное, местоимение, глагол, причастие), синтаксиса (словосочетание, простое и сложное предложения). Надо показать, как грамматическое явление реализуется в тексте. Для закрепления учебного материала преподаватель предлагает разные языковые, тренировочные, упражнения. А предлагаемые ниже коммуникативные, познавательные, развивающие задания можно применять независимо от учебного материала.

5. Задания для работы в малых группах.

1-я группа. Что произойдёт, если будут отменены законы?

2-я группа. Представьте себе, вы являетесь членами Конституционной комиссии. Какие изменения внесли бы в Основной Закон?

3-я группа. Вы уверены, что пострадали несправедливо, что вас обидели, оскорбили. Что делать?

4-я группа. Представьте себя в роли Министра высшего и среднего специального образования. Составьте программу решений проблем.

Можно предложить учащимся множество таких ситуативных задач, которые решаются в парах. Интерактивные задания, позволяющие работать в группах или парах, воспитывают у учащихся взаимответственность.

Закреплению правовых знаний служат разные вопросы по Конституции. Например,

1-я пара. Назовите личные права граждан.

2-я пара. Назовите политические права граждан.

3-я пара. Назовите культурные права граждан

4-я пара. Назовите экономические и социальные права граждан.

6. Задания на аудирование. Прослушав текст, учащиеся должны выделить основную мысль и пересказать краткое содержание текста.

Примерный текст для прослушивания:

Охрана воды.

Вода в природе находится в постоянном движении. Огромное её количество поднимается солнцем в атмосферу, охлаждается и в виде осадков снова выпадает на землю. Выпавшая вода испаряется, проникает в почву, истекает в водоёмы. Человек должен следить за чистотой водоёмов. Чистая вода нужна для питья. В воде, загрязнённой сточными водами фабрик, заводов и жилищ, гибнут растения и животные. Большой вред водоёмам приносит загрязнение нефтепродуктами. От них погибают рыбы и другие животные. Закон об охране природы запрещает спускать в водоёмы вредные отбросы.

Отбор текстов для прослушивания зависит от уровня владения русским языком учащихся. Они должны иметь познавательный и воспитательный характер. Учащиеся, выполняя ситуативные задания, учатся использовать свои права и отстаивать их при необходимости. При обучении русскому языку с лексической темой «Наша Конституция» воспитывается личность, сознающая свою ответственность перед обществом, семьей и государством. Молодёжь, используя свои права, исполняя обязанности, будет вносить свой вклад в укрепление независимости страны и её процветание.

Использованная литература:

1. Конституция Республики Узбекистан. Ташкент: «Узбекистан», 2019.
2. А.А.Акишина, О.Е.Каган. Учимся учить. Москва: Русский язык, 2008.
3. З.Р.Жураева. Русский язык. Ташкент: Шарк, 2012.

TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR VA INKLYUZIV TA'LIM

Исроилова Наргиза Хусниддиновна

Преподаватель кафедры современного русского языка
Узбекского государственного университета мировых языков

Annotatsiya: Maqolada yurtimiz ta'lim tizimidagi islohotlar va ularning ahamiyati, inklyuziv ta'limni yuksaltirish masalalari, 2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasining pedagogik mohiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim, ta'lim shakllari, inklyuziv ta'lim, UNCPRD, UNICEF, pedagogik tahlil, metod, ijtimoiy siyosat.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Аннотация: В статье анализируются реформы в системе образования страны и их значение, вопросы повышения инклюзивного образования, педагогическая значимость концепции развития инклюзивного образования в системе народного образования на 2020-2025 годы.

Ключевые слова: образование, формы обучения, инклюзивное образование, UNCPRD, ЮНИСЕФ, педагогический анализ, методология, социальная политика.

INCLUSIVE EDUCATION AND NEW PEDAGOGICAL APPROACHES

Abstract: The article analyzes the reforms in the education system of the country and their importance, issues of raising inclusive education, the pedagogical significance of the concept of development of inclusive education in the public education system in 2020-2025.

Keywords: education, forms of education, inclusive education, UNCPRD, UNICEF, pedagogical analysis, method, social policy.

BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida 2017-yil sentyabr oyida Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan taklif: "Yoshlar huquqlari to'g'risida"gi Xalqaro Konvensiya loyihasi ishlab chiqildi. "Yoshlar huquqlari bu eng avvalo birinchi navbatda, ularning tinch va sog'lom yashash hamda ta'lim olishga bo'lgan huquqlari hisoblanadi. ... unib-o'sib kelayotgan yosh avlodimizning barkamol bo'lib voyaga yetishi, sifatli va mukammal ta'lim olishini ta'minlash biz uchun hamisha ustuvor vazifa hisoblanadi"[1].

Bosh Qomusimizning 41-moddasi hamda Yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun(2020-yil 23-sentyabr) 5-moddasi qoidalariga asosan ta'lim olishda barcha teng huquqlidir[2]. Bu qonun inklyuziv(uyg'unlashgan) ta'lim tushunchasi kiritilganligi bilan ham avvalgi tahriridan farqlanib turadi va buqonunga muvofiq Inklyuziv ta'lim sohasidagi vakolatli organ etib Vazirlar Mahkamasi belgilangan. Shu nuqtai nazardan mamlakatimizda ta'limning inklyuziv shaklini ham birdek rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Inklyuziv termini inglizcha-uyg'unlashish, hamkorlikdagi ta'lim ma'nosini berib, butun dunyo hamjamiyati tomonidan eng insonparvar va eng samarali ta'lim sifatida tan olingan. Inklyuziv ta'lim – barcha o'quvchilar uchun maxsus ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning farqliligini inobatga olgan holda ta'lim muassasalarida ilm olishda teng huquqlilikni ta'minlashdir.

Ayni damda barcha mamlakatlarda ham inklyuziv ta'limni tan olish faqatgina qonun chiqarish bilangina bog'liq bo'lmaydi. Diskriminatsiya (odamlarni ajratish) va ijtimoiy noto'g'ri fikrlashga qarshi kurashish eng muhim narsadir. Ya'ni inklyuziv ta'limni e'tirof etgan holda, aholi o'rtasida targ'ibat-tashviqot ishlarini olib borish eng birinchi galdagi masaladir.

1990-yildan buyon maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida bir qancha jahon miqyosida deklaratsiya va qarorlar qabul qilindi. Ularni jahonning ko'plab davlatlari e'tirof etdilar. 2006-yilda BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasi(UNCPRD) qabul qilindi. 2009-yil 27-fevralda bu hujjat mamlaktimiz tomonidan ratifikatsiya qilingan. Ushbu Konvensiyaning 24-moddasida: "Ishtirok etuvchi davlatlar nogironlarning ta'lim olish huquqini e'tirof etadilar. Ishtirok etuvchi davlatlar ushbu huquqni kamsitmasdan va imkoniyatlar tengligi asosida amalga oshirish maqsadlarida barcha drajalarda inklyuziv ta'limni va butun

umri davomida o'qitilishlarini ta'minlaydi", deb belgilangan.[3]

O'zbekiston Respublikasida nogiron bolalar bilan bog'liq tahlil va dastlabki baholash ishlari 1966-yilda boshlangan. 1996 yilning noyabr oyida YUNESKO ishlari bo'yicha O'zbekiston Milliy komissiyasi tashabbusi asosida Toshkentda «Maxsus ta'lim sohasida inklyuziv usullar» mavzusida milliy o'quv dastur muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. 1998 yilning oktyabr oyida Buxoro shahrida ushbu mavzu bo'yicha mintaqaviy anjuman tashkil etilgan edi. Mazkur anjuman YuNESKO, YuNISEF (BMTning bolalar jamg'armasi), Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti va Xalqaro mehnat tashkiloti bilan hamkorlikda amalga oshirilgan. Ushbu tadbirlar natijasida 2001-yilda O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi qoshida Inklyuziv ta'lim bo'yicha manba markazi tashkil etildi. Hozirgi kunga qadar ushbu markaz tomonidan bir necha o'quv seminarlari o'tkazildi.

“O'zbekistonda alohida ehtiyojli bolalar uchun inklyuziv ta'lim” loyihasi 2014-yildan buyon hozirga qadar amalga oshirilib, uning doirasida alohida ehtiyojli 900 dan ortiq o'g'il-qiz maktablari, maktabgacha ta'lim maskanlarida umumiy ta'limga jalb etildi. Tibbiy, psixologik va pedagogik komissiya a'zolari hamda pedagog xodimlar ta'lim sohasida inklyuziv xizmat ko'rsatish bo'yicha o'qitildi. Yurtimizning turli hududlarida beshta pilot resurs markazlari tashkil etilib, ularda alohida ehtiyojli bolalar, ularning ota-onalari, ekspertlar uchun o'quv-uslubiy, huquqiy, maslahat ko'magi ko'rsatildi. “Inklyuziv ta'lim asoslari”, “Alohida ehtiyojli bo'lgan bolalar umumiy ta'limda”, “Inklyuziv maktabni tashkil etish” nomli o'quv modullarining yaratilgani, bu yo'nalishda ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish, pedagog xodimlarning kasb mahoratini oshirish imkonini berdi. Jismoniy imkoniyati cheklanganligi oqibatida inklyuziv ta'limga ehtiyojli bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularning ijtimoiylashuvi uchun zarur shart-sharoitlar va mexanizmlarni ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy qilish mamlakatning o'z fuqarolari oldidagi ma'naviy funksiyasi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi “Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4860-sonli qarori asosida 2020-2025-yillarda Xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish Konsepsiyasi tasdiqlandi. Konsepsiya doirasida belgilangan vazifalarni bajarish orqali quyidagi natijalar kutilmoqda:

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan shaxslarning rivojlanishi, rehabilitatsiyasi, jamiyatga integratsiyalashuvida inklyuziv ta'limning strategik omil sifatidagi roli tasdiqlanadi;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ta'limiy muhiti yaxlitligi mustahkamlanadi, ularning jamiyatga integratsiyasi uchun zarur sharoitlar ta'minlanadi;

davlat, jamiyat, shaxsning inklyuziv ta'lim sohasidagi manfaatlarini muvofiqlashtirish mexanizmlari yaratiladi;

inklyuziv ta'lim tizimining umumiy qulayligi, uzluksizligi, ta'lim sifati, shuningdek o'quvchilarning rivojlanish darajasi, xususiyatlariga moslashuvchanligi va variativligiga erishiladi;

inklyuziv ta'lim sohasidagi xalqaro munosabatlar doirasida o'zaro hamkorlik aloqalari mustahkamlanadi;

o'quvchilar ta'limiy ehtiyojlarning o'ziga xosligini inobatga olgan holda sifatli ta'lim olishi uchun ular davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi;

inklyuziv ta'limni bosqichma-bosqich joriy etish orqali alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari optimallashtiriladi, ularda ta'lim olayotgan o'quvchilarning teng huquqli jamiyat a'zosi sifatida umumta'lim muassasalarida bilim olishi ta'minlanadi;

pedagogik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim dasturlari asosida kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yiladi;

inklyuziv ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi yaxshilanadi;

inklyuziv ta'lim muassasalarining Internet tarmog'iga to'liq ulanishi ta'minlanadi;

inklyuziv ta'lim muassasalarida o'quvchilarni qabul qilish va boshqa ta'lim muassasalariga o'tkazish uchun davlat xizmatlarini ko'rsatish mexanizmi joriy etiladi.[4]

Inklyuziv ta'lim nogironlarning ijtimoiy tengdoshlari bilan bir qatorda ta'lim olishini ta'minlaydi, (agarda ularning rivojlanishida jiddiy sabablar bo'lmasa) muntazam maktablarga qabul qilishini nazarda tutadi. O'ta murakkab nuqsonli bolalar ayrim hollarda maxsus maktablar va maxsus rehabilitatsiya markazlari yoki muntazam maktablar qoshidagi maxsus sinflarda korreksion dasturlar yordamida ta'lim oladilar. Ushbu maktablarda ta'lim ta'minoti albatta bolaning zaruriyatni e'tiborga olgan holda amalga oshirish ko'zda tutiladi(1-ilova).

Inklyuziv ta'limning bir qator foydali jixatlari bilan birga uning samaradorligiga ta'sir etayotgan bir qator kamchiliklarini quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin(2-ilova)

<i>Foyda</i>	<i>Kamchiliklar</i>
Qobiliyati va imkoniyatlaridan qat'i nazar, barcha talabalar uchun teng huquqlar	Inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun moddiy-texnik bazaning yetishmasligi
O'qitish jarayonida repetitorning individual yordami	Maxsus ehtiyojli bolalar uchun zarur bo'lgan o'qitilgan pedagoglar, psixologlar va boshqa mutaxassislarining yetishmasligi
Maxsus ehtiyojli bolalar uchun ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni egallash	Standart o'quv rejasi ayrim ehtiyojli bolalar uchun mos emas, shuning uchun qayta ko'rib chiqish va modernizatsiya qilishni talab qiladi
Sifatli ta'lim olish va kelajakda - universitetda o'qish, kasbni egallash, jamiyatning to'laqonli va mustaqil a'zosi bo'lish imkoniyati.	O'qituvchilar alohida ehtiyojli bolalarning bilimlarini xolisona baholaydilar, shuning uchun bilimlarni baholash ko'pincha to'g'ri emas
Oddiy bolalar hamdardlik, sabr-toqat, bag'rikenglik kabi insoniy fazilatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar	Sog'lom bolalar va ularning ota-onalaridan nogironlarga nisbatan do'stona va ko'pincha dushmanona munosabat

Mazkur kamchiliklarni baratrof etish borasida yurtimizda ko'plab islohotlar amalga oshirilmogda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2020-yil 30-sentabr(<http://marifat.uz/marifat/ruknlar/rasmiy/4939.htm>)
2. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi. Lex.uz
3. BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasi(UNCPRD) 2006-yil 13-dekabr
3. O'zbekiston Respublikasining 2020-2025-yillarda Xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish Konsepsiyasi.(<https://lex.uz/docs/-5044711>)
4. ИБ Сиддиков. СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЁЖИ. Theoretical & Applied Science, 61-66

ЎЗБЕК-ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИДА ҲАРБИЙ СОҲАГА ОИД ТЕРМИНЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ

Менглиева Сунбула Савранбековна
Ўзбекистон Республикаси Жамоат
Хавфсизлиги Университети

Инглиз тилида ҳарбий касбга оид тил бирликлари муаммоси ўзига хос мураккаб ва кўп қиррали муаммолардан бири саналади. Ушбу муаммо умумий тилшунослик масалаларининг турли жиҳатлари билан боғлиқ, яъни, тилнинг тузилиши, тил сатҳлари ўртасидаги ўзаро муносабатлар, функционал ҳаракатчанлик, адабий норманинг ўзига хослиги ва ўзгарувчанлиги, адабий тил нормаси ва ҳарбий сўзлашув тилининг бир-бирига мувофиқлиги ва ўзаро муносабати, уларга хос лексик бирликлар эволюцияси ҳамда унинг лингвистик нуқтаи назардан истиқболи кабилар шулар жумласидандир.

Ҳарбий касбга оид тил соҳасининг функционал хусусиятлари, худди ундаги систем муносабатлар сингари, турли хил лисоний кўрсаткичлар воситасида юзага келади. Тил бирликларининг бундай хусусиятлари, авваламбор, ҲҚТдаги вариантланиш, полисемия, омонимия, синонимия ва антономия ҳодисалари, терминологиядаги семантик майдонларни тизимлаштириш, терминологик бирикмалар компонентларининг деривацион фаоллиги, ҳарбий лексик бирликлар ўртасидаги стилистик ва функционал тафоввут, уларнинг ҳудудий боғлиқлиги, шунингдек, ушбу бирликларнинг парадигматик ва синтагматик тавсифи каби кўрсаткичларда намоён бўлади.

Инглиз тилининг ўзига хос хусусиятларидан бири маълум бир отнинг бошқа бир отга нисбатан препозитив ҳолатда аниқловчи сифатида қўлланилиш имкониятига эга эканлигида намоён бўлади. Бундай имконият ҳарбий соҳадаги сўз бирикмаларини яшашда ҳам кенг қўлланилган.

Инглиз тилида ҳарбий номенклатура белгилари семантик нуқтаи назардан қуйидаги турдаги номларни ўз ичига олади:

а) қурол турлари: M 79 Grenade Launcher – M 79 гранатомет; M 203 Launcher mounted on M 16 Rifle – M 163 милтиғига ўрнатилган M 203 яширин граната отиш мосламаси; M 9 Beretta Pistol – M 9 «Беретта» тўппончаси;

б) ҳарбий техника турлари: CH-47 – CH-47 «Чинук» ҳаво-десант вертолёт; brain(сўзлаш.) «мия», бошқарув тизими; ўзи мўлжалга олувчи (ракета) мослама бош қисми; blitzbuggy(сўзлаш.) «блиц-аравача», ¼ - т умумий фойдаланиш машинаси, жип, танк; Bees(сўзлаш.) «асаларилар», денгиз десант муҳандислик-қурилиш қўшинлари; beetle (сўзлаш.) «кўнғиз», сузувчи конвеер.

Ҳарбий номенклатура белгилари структур нуқтаи назардан эса қуйидагиларни ўз ичига олади:

а) содда сўзлар: Fox; Avenger; Patriot; Titan; Bradley Dragon; Javelin; Phalanx; Standard;

б) номловчи атамани ўз ичига олмайдиган қўшма отлар: F-15A Eagle –F- 15A «Бургут» қирувчи-самолёт; 92th Water Buffalo – 92чи «Сув буфалоси» пиёда бўлинмаси; 38th Cyclone –«Сайклоун» [Циклон] бўлинмаси; 37 th Buckeye – «Бакай» бўлинмаси [Америка каштани], 37 - пиёда бўлинмаси;

в) қисқартмалар: TERCOM –terrain contour matching – ТЕРКОМ ҳудудга кўра корреляцион йўл-йўриқ тизими; маҳаллий рельеф контури бўйлаб мўлжални тўғрилаш тизими; ТЕРКОМ ерни кузатиш системаси; THAAD – Theater High Altitude Area Defense – ТХААД ракеталарга қарши муҳофаа тизими;

г) умумий атамани ўзида акс эттирадиган ва иккинчи турдаги номенклатур белгилар сифатида хизмат қиладиган номинатив бирикмалар; улар жанговор қурол намуналари ва ҳарбий техника турларини ифодалайди: Harpoon missile – «Гарпун» кемага қарши ракета; Tomahawk cruise missile – «Томахок» [Томагавк] қанотли ракета; ASROC ballistic rocket – «АСРОК» торпеданинг баллистик ракетаси.

Ҳарбий касбга доир бирликларнинг семантик майдонини тавсифлаш ҳарбий соҳа бирликлари мажмуасини онтологик нуқтаи назардан ўрганишга

нисбатан қўлланилади, бу эса алоҳида отларни маълум бир тизимости гуруҳларга бириктириш имконини беради.

Умуман олганда, ҳарбий объектни атоқли отлар воситасида ифодалаш жараёнида ҳарбий касбга доир тил бирликларининг қуйидаги кичик синфларини алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин:

– сув усти ва сув ости кемалари: Enterprise – submarine nuclear propulsion («Enterprise» ядровий сув ости кемаси); Thomas Jefferson – missile- launching submarine «Thomas Jefferson» («Thomas Jefferson» ракета сув ости кемаси);

– космик учар кемалар: Injun – spaceship (космик кема). Шунинг таъкидлаш керакки, «Injun» радиацион муҳитни ўрганиш учун яратилган бир қатор илмий сунъий йўлдошлар номини англатади. (Сўзма-сўз таржимаси: "хинду"); – ер ости ядровий портлашлар : Neptun, Danny Boy;

– ўқув марказлари: Army Missile Development Center, Armored School, the Armored Center, Fort Knox, Kentucky, Camp Century;

– машқлар ва манёврлар: Desert Strike, Miki, West Wind ва бошқалар.

Таққосланг: bomb – бомба (авиациядаги); қўл гранатаси; (миномет) мина; бомбаларни ташлаш, бомбардимон қилиш (ҳаводан)/ (қўл) гранаталарни улоқтириш; минамёт билан ўққа тутиш; бомбага оид ва ҳоказо.

Ҳарбий касбга оид тил бирликларининг лингвистик моҳияти адабий тилнинг махсус соҳа тиллари ҳамда касбий диалектлар ва турли хил социолектлар билан ўзаро боғлиқлиги сабабли ўта мураккаб муаммо сифатида назарий жиҳатдан қизиқиш уйғотади. Тилни ижтимоий ва ишлаб чиқариш фаолияти билан боғлиқ ҳолда синчковлик билан ўрганиш маълум турдаги тил соҳалари, шу жумладан, ҳарбий соҳанинг ҳам социолингвистик хусусиятини аниқлашда муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бойко М.Г. Структурно-семантические особенности формирования бронетанковой терминологии в английском языке: Омск: ОГУ, 2011.–24с.

2. Аксенов А.Т. К вопросу о взаимодействии между английской военной терминологией и общенародной лексикой. М., 2013. - 153 с.

3. Дуброва Ю.Ю. Структурно-содержательная специфика многокомпонентных терминов (на материале военных документов): - М., 2015. –С.65

ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СИНОНИМОВ

Мустафаева Дилором Норбековна
преподаватель кафедры современного
русского языка УзГУМЯ

Лексическая работа предполагает хорошее знание синонимов. Синонимические богатства русского языка очень велики и разнообразны. Синонимия пронизывает все его ярусы: в русской речи «действуют» лексические, морфологические, синтаксические синонимы, а если подходить к синонимическим средствам с содержательной стороны, то к ним следует отнести также и конверсивы.

Различиями между синонимами обуславливаются многие функции употребления синонимов в речи: замещения, передачи тончайших оттенков в характеристике предмета, понятия, явления и т. п.; выражения исчерпывающей полноты в характеристике предмета, понятия, признака и т. п.; усиления, акцентации основного значения путем подстановки рядом двух-трех синонимов; экспрессивно-стилистическая, связанная с выражением многообразных оценок и т. п. В зависимости от синонимических различий находятся синонимический способ толкования значений слов, условия подачи синонимов в учебных словарях, порядок изучения синонимов нерусскими и т. п.

Лингвистическая интерпретация синонимических различий всегда находилась в зависимости от решения основного вопроса лексической, синонимии—какие слова называть синонимами, что положить в основу идентификации (тождества) синонимических единиц. Таким образом, вопрос о дифференциации синонимов тесно связан с вопросом об их идентификации.

Вопрос об идентификации и дифференциации синонимов решался в нескольких направлениях. Здесь укажу главные из них.

1. Одни лингвисты полагают, что основой тождества синонимов является общность заложенного в них понятия или общность свойственного им значения. Общность значения понимается как воплощение в словах интеллектуального содержания. При таком понимании основой различия синонимов выступают оттенки понятия или значения и различные виды стилистической окраски. Этому аспекту рассмотрения синонимов соответствует предложенное В. В. Виноградовым деление синонимов на идеографические (лексические) и стилистические. Подобная интерпретация позволяет наблюдать многие разновидности различий между синонимами одного ряда. Например, в синонимическом ряду жара— зной наблюдаются различия в степени интенсивности качества: жара — «очень нагретый воздух», а зной — «очень сильная жара»; синонимы страх—ужас—боязнь различаются степенью градации: страх— «очень сильный испуг, чувство сильной тревоги, беспокойства, душевного смутения перед какой-либо опасностью», ужасный страх», боязнь — «незначительный страх»; синонимы закрывать — запирать различаются оттенками дополнительных значений: запирать имеет по сравнению с закрывать более узкое значение— «закрывать на ключ»; в синонимическом ряду прятать — скрывать — таить наблюдаются различия по степени абстрактности: ср. прятать руки в карманах при невозможности скрывать, таить руки в карманах и т. п.; синонимический ряд алфавит — азбука выявляет различия между синонимами по степени их многозначности, возможности использования в переносном значении: азбука употребляется в переносном значении «начатки науки», а алфавит — нет.

Наблюдаются также стилистические (функционально-речевые и экспрессивно-смысловые) различия. Врач и доктор имеют общее значение «лицо с высшим образованием, лечащее больных», но различаются в функциональном плане. В официальной сфере общения употребляется врач (главный врач, зубной врач и т. п.), в непосредственном же обращении к врачу, а также при фамилии, имени, когда называется конкретное лицо, говорится доктор (—Доктор, чем я болен?; доктор Иванов и т. п.). Глаза и очи различаются эмоционально-экспрессивной окраской: глаза — нейтральное слово, а очи принадлежит к приподнятому стилю (ср.: У Ули были не глаза, а очи...— А. А. Фадеев). Синонимы теперь — ныне—нынче соотносятся как нейтральное, книжное и разговорное слово.

2. Другие лингвисты полагают, что тождество синонимов обусловлено общностью их номинативной функции (денотативного значения). В объяснении же различия между сино-

ними сторонники этой теории часто не удерживаются в рамках номинативной теории, говоря о том, что «два слова называют ту же вещь, но соотносят ее с разными понятиям отмечая лексические, эмоционально-экспрессивные, функционально-стилистические, дистрибутивные и иные различия, характеризуемые, как видно, не только в аспекте номинации. В номинативном аспекте наличие синонимических различий объясняется тем, что синонимы обычно называют одно и то же по-разному или выделяют в называемой вещи различные ее стороны, характеризуют эту вещь с различных точек зрения. В данном случае не следует говорить только об одном означаемом, так как очень часто слова, называющие одно и то же, фактически не являются синонимами: например, одного человека можно назвать по разным признакам женщиной, преподавательницей, блондинкой, красавицей, эстонкой и т. п., и эти слова не являются синонимами. В этом случае лучше было бы говорить о разных сторонах одного объекта, т. е. о предмете. Значения слов всегда направлены на предметы, и, следовательно, значение слова по существу выражает понятие, а если синонимы — это слова тождественные или близкие по значению, то они отражают «единство выражаемого ими понятия, но не тождество предмета, явления, признака и т. д., т. е. общим в значении слов-синонимов является понятие, а не называемая ими вещь».

Общность номинативной функции (денотативного значения) как основа синонимии больше оправдывает себя при идентификации слов с конкретным лексическим значением (ватник — стеганка — телогрейка, самолет — аэроплан и т. п.), а также слов-терминов (синонимия медицинских терминов: адаптация — приспособление, аденома — опухоль, ампутация — удаление, атрофия — омертвление, гипертония — давление (разг.), наркоз — обезболивание, трансплантация — пересадка и т. п.; синонимия терминов металлургической промышленности: коррозия — разъедание, отливка — плавка, окатывание — окомковывание и т. п.). Синонимия слов-терминов, в основе которой лежит единство номинативной функции, объясняется, очевидно, тем, что в их семантической структуре превалирует предметно-логический фактор значения: термины означают обычно либо конкретные предметы (см. большинство технических терминов), либо понятия (см. большинство научных терминов). При синонимизации слов-терминов не приходится говорить о различиях в их понятийном содержании: с этой точки зрения они идентичны.

Тождество синонимов, обусловленное общностью их номинативной функции, оказывается мало удовлетворяющим принципом при идентификации абстрактной лексики, так как при синонимизации ее далеко не ясно, что понимать под общим денотатом, ибо значение слов соотносится обычно не с одним, а с несколькими денотатами (предметами, действиями, отношениями, признаками и т. п.), например: стоянка — лагерь — бивак — бивуак; причудливый — затейливый — замысловатый — прихотливый; подлинник —

оригинал; отразить — отбить — парировать — отпаривать и т. п. Кроме того, если считать, что синонимы — это единицы, обозначающие один и тот же денотат, то еще не ясно, в какой мере лексические синонимы должны быть тождественными по своим грамматическим значениям. Общее денотативное значение можно, например, приписать и словам ряда идти — тащиться — нестись, и словам ряда идти — ходить — хаживать, и словам ряда грусть — грустить — грустный — грустно. Здесь многое зависит от того, какие семантические признаки необходимо включать в состав денотативного значения. Как показывает практический анализ синонимических рядов русского языка, идентификация и дифференциация синонимов в системе языка обусловлены в первую очередь их лексическим и грамматическим значением.

3. Третья группа лингвистов видит общность синонимов как общность их формально-синтаксических (дистрибутивных) признаков: под синонимами понимаются слова, которые заменяют друг друга в тождественных окружениях (контекстах) при сохранении смыслового содержания всего высказывания.

Среди лингвистов, признающих взаимозаменяемость ведущим признаком синонимии, можно наметить различные группы: одни считают основой взаимозаменяемости синонимов семантическое тождество, сходство и т. п.; другие — способность слов употребляться либо в одинаковых контекстах, либо в контекстах, частично совпадающих по лексической сочетаемости; третьи совершенно справедливо признают, что взаимозаменяемость слов-синонимов должна устанавливаться на основе двух вышеназванных факторов: слова, вступающие в синонимические отношения, должны быть тождественными в определенной

части своего смыслового содержания и употребляться в одинаковых контекстах, либо полностью тождественных по синтаксической и лексической сочетаемости, либо частично совпадающих. «Взаимозаменяемыми и, следовательно, синонимичными могут быть признаны лишь те словарные единицы, которые в совпадающем значении употребляются по крайней мере в одной общей конструкции и имеют частично совпадающую сочетаемость»

Как видно из разбора некоторых точек зрения на проблему синонимических различий, они, эти различия, всегда связывались с решением проблемы идентификации синонимов. Выдвигаемые критерии синонимичности (тождество понятия; обозначение одного и того же предмета, явления действительности; тождество сочетаемости или взаимозаменяемость в тождественных контекстах) во многом бесплодны, так как всякий раз эти критерии соотносят синонимию с одним каким-либо аспектом языка и тем самым разрушают единство «мышление — язык — речь». Так, критерий взаимозаменяемости синонимов является все же вторичным, производным от тех признаков, которые присущи синонимам как единицам системы, не обусловленным контекстуально, позиционно. Этот критерий соотносит синонимы прежде всего с функциональным аспектом языка — речью. Еще надо добавить, что способности разных слов обозначать одно и то же явление реальной действительности и соотнесенности их с одним и тем же понятием соответствуют два разных типа отношений между словами: первый лучше назвать дублетами, а второй — собственно синонимами. Этим можно избежать слишком широкого понимания явления синонимии, когда среди синонимов выделяют «абсолютные синонимы» и просто «синонимы», «точные синонимы» и «квазисинонимы» и т. п. Абсолютные синонимы, которые называют дублетами, не имеют никаких дифференциальных компонентов в значении, они по существу дублируют семантику друг друга: языкознание — лингвистика, орфография — правописание и т. п. Дублеты, таким образом, — это слова, которые обозначают

одно и то же явление действительности и на семантическом уровне не противопоставляются по признакам.

Синонимы же, в отличие от дублетов, — лексические единицы, соотносительные с одним понятием и тем самым имеющие тождественное понятийное содержание, но вместе с тем на семантическом уровне выявляющие различия, обусловленные уточнением, детализацией, градацией содержательных признаков значения, а также выражением эмоционально-экспрессивных и стилистических различий. Отношения синонимии — это всегда отношения семантических различий при одинаковости понятийного содержания синонимов.

В заключение отмечу, что так называемые оттенки значений пронизывают по существу всю совокупность семантически близких слов, будь то дублеты или синонимы, и наблюдение различных (семантических, стилистических, эмоционально-экспрессивных, градационных, дистрибутивных и т. п.) признаков несхожести синонимических единиц языка является познанием исключительно ценного словарного богатства современного русского языка.

Использованная литература:

1. Е. Александрова. Словарь синонимов русского языка. (Вступительная статья, написанная Л. А. Чешко.) М., «Российская энциклопедия» 1998.
2. П. В. В е с е л о в. Оправданный случай синонимии в терминологии. Журн. «Русская речь», 1999, № 5.
3. Л. М. Васильев. Идентификация и дифференциация лексических синонимов. В сб. «Вопросы теории и методики русского языка». Ульяновск, 1999.
4. Н. М. Шанский. Лексикология современного русского языка. Изд. 8-е. Испр. и доп. М., «Просвещение», 2017.

СИТУАТИВНЫЕ ЗАДАЧИ ПРИ ОБУЧЕНИИ УЧАЩИХСЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Мустафаева Дилором Норбековна
Преподаватель русского языка кафедры
современного русского языка УзГУМЯ

Ситуация-обстановка, совокупность обстоятельств действительности и собеседников: кто кому говорит, о чём, почему, в какой обстановке, с какой целью? Знания иностранного языка как системы слов и грамматических форм недостаточно. Это не цель обучения, а промежуточное звено, ведущее к речевой коммуникации.

Ситуативные задания по новым педтехнологиям называют ещё кейс-методами. Этот метод основан на решении конкретных задач. Разница кейс-методом и ситуативным заданием в том, что в кейсе требуется групповое решение, а ситуативное задание может выполнить один учащийся.

Учащимся предлагаются ситуации, связанные с банком, страховой компанией, автосервисом, гостиницей, рекламным агентством, с музеем, просмотренным фильмом, прочитанной статьёй (книгой) и т.д.

Для решения таких задач нужны не только знания языка, но и профессиональные навыки. Преподаватель должен умело составить вопросы или задания, чтобы будущий повар (водитель, слесарь, токарь, дизайнер) в аудитории смог себя представить специалистом. Перед тем, как дать задание, преподаватель должен ознакомить учащихся с нужной лексикой в зависимости от профессиональной направленности и исходя из лексической темы. типа: оказать услугу, оплатить (коммунальные услуги), оплатить онлайн, банковская операция, акция, банковский кредит, администратор (гостиницы), забронировать (номер), одноместный (двухместный, трёхместный) номер, заполнить(анкету), пропуск (в гостиницу), ставить / поставить, класть/ положить, вешать/повесить, поселиться, устроиться, переселиться (в другую комнату); застраховать (машину, автомобиль, квартиру), страховая стоимость, помощь клиенту, страхование юридических (физических) лиц; автотранспортное средство, автомастер, прейскурант цен на оказываемые услуги, предоставляемые скидки, гарантийное обслуживание, отремонтировать/ремонттировать; изготовление и размещение наружной рекламы, аудио- и видеоролики, баннеры, макеты, менеджер, телевизионная реклама, заказчик; пошив одежды, разработка и производство спецодежды,, швейное предприятие, чертёж выкроек, шить, сшить, прострочить, разгладить, разутюжить, отутюжить, принимать заказ;

Отличительной чертой диалогической речи является её спонтанность, поскольку содержание разговора, его структура зависят от реплик собеседника. С учащимися нужно отработать использование разного рода клише и разговорных формул.

1. Ваш друг уезжает учиться за границей. Что вы ему пожелаете?
2. Вы ищете работу и пришли в компанию, чтобы поговорить с менеджером. Вдруг вы видите, что менеджер ваша школьная подруга.
3. В газету вы прочитали статью, которую написал ваш друг. Статья вам очень понравилась, и вы решили позвонить ему.
4. Вам позвонил друг, с которым вы учились в школе. Вы не видели его пять лет.

Профессиональный уровень – это такой уровень, при котором владение русским языком приближается к уровню владения языком образованного носителя языка. Говорящий полностью удовлетворяет языковые потребности, связанные с учебой или работой. Умеет высказывать мнения делать предложения участвовать в неофициальных и официальных беседах, обсуждать политические, академические, социальные, профессиональные и абстрактные вопросы. На этом уровне учащийся может участвовать в дискуссиях, выступать с докладами, анализировать прочитанное.

Когда преподаватель на уроке разговаривая с учащимся, прежде всего сознаёт, что перед ним ученик, а учащийся ни на минуту не забывает, что

перед ним педагог, их общение – учебное, они не видят друг в друге речевых партнёров, им не интересно общаться друг с другом.

Ощущение речевого партнерства зависит от разных факторов,

прежде всего от того, в какой форме проводится беседа. Незаменимой формой организации общения является парная работа.

Но технология парной работы требует учета многих моментов. Не всегда можно механически разделить учащихся на пары. Пусть они иногда сами выберут себе собеседников, интерес к партнеру направит их внимание на выполнение задания. Нужно создать ситуацию общения, дать правильную установку. Если парная работа используется часто, то групповая, коллективная, - редко. А зря. В группах из трех – четырех человек более живо может развернуться обсуждения каких-то вопросов. Это вид работы уместен на занятиях по развитию речевого умения, при обсуждении прочитанного.

Ситуативные задания учат, воспитывают, а также мотивируют учащихся, приносят желание учиться.

Использованная литература:

1. А.А. Акишина , О.Е. Каган. «Учимся учить». Москва 2008г.;
2. М.Н. Аникина. И.К. Дворянинова. «Лестница». Москва 2008 г.;
3. Р.А. Кулькова. Я хочу тебя спросить. Беседы и дискуссии на русском языке. М.Граница. 2005.

“МАРӐХУ-Л-АРВӐХИ” АСАРИДА ТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРНИНГ ТАСНИФИ

Садритдинова Дилфуза Маматхоновна
Тошкент давлат шарқшунослик институти

Аннотация: Ушбу мақолада XIII асрда ёзилган *دوعسم نبىلىع نبىدمح* Аҳмад бин Али бин Маъсуднинг *حاورال* “МарӐху-л-арвӐхи” асарининг қўлёзмалари ва тўғри феълларнинг таснифи ҳақида берилган.

Калит сўзлар: “МарӐху-л-арвӐхи”, сарф, қўлёзма, инвентар рақам, насх, настаълиқ, феъл, феъллар тузилиши.

“МарӐху-л-арвӐхи” асарида феълларнинг қай даражада ёритилишини ўрганишдан олдин сарф илмининг объекти нима эканлигига эътибор қаратамиз. Маълумки, “сарф” илми бу грамматиканинг бир қисми бўлмиш морфологиядир. Бироқ бу атамага шундай қисқа жавоб бериб қўя қолиш қулай бўлса-да, унга берилган бирор бир таъриф билан танишиб ўтганимиз мақсадга мувофиқдир. Қуйида сарф илми ва унинг объектига шундай таъриф берилади:

Калима (сўз)ларнинг сийғалари, яъни ҳарфлари ва ҳаракатларини қандай равишда ўзгариши ва шу ўзгаришлар туфайли калималардаги маъноларни ўзгаришини тушунтирадиган илмга «сарф илми» дейилади. Бошқача қилиб айтганда, сарф илми турли хил маънолар англатиши учун калималарни ҳар хил айтилишини ўргатади¹.

“Сарф – бу калималарнинг тусланиши ва улардаги (тусланиш жараёнида рўй берадиган) фонетик ҳодисалар ўрганиладиган илмдир. Бу орқали биз калималарнинг жумладан ташқарида бўладиган асл ҳолатини ўрганамиз”². Демак, бу илм сўз шакллари ва ҳар бир шаклнинг берадиган маъноларини ўрганар экан ва “морфология” атамасига тўғри келар экан. Одатда, сарф илмига бағишлаб ёзилган китобларда сўз (калима), сўз туркумлари ва уларнинг таърифлари ҳам бериб ўтилади. Масалан:

Калима –маъноли сўздир. Масалан: *كُتِبَ، مَاتَ، أَمَّا* каби.

Араб тилида ишлатиладиган калималар уч қисмдан иборатдир: 1. Исм; 2. Феъл; 3. Ҳарф.

Исм –уч замоннинг бирига тегишли бўлмай, ўзидан маъно англатган калимадир. Масалан: *كُتِبَ* ва *كُتِبَ* каби.

Феъл – уч замоннинг бирига далолат қилиб, ўзидан маъно англатган сўздир. Масалан:

بَرَضَ – урди у бир эркак, ўтган замонда

Ҳарф –ўзидан маъно англатишда бошқа бир сўзга муҳтож бўлади. Масалан: *نَمْ شَرْفَاسَ* *لَا* ва *نَمْ* *لَا* *قَرَهَاقَ لَا* *يَلَا* *قَنِي دِمَلَا* –«Мадинадан Қоҳирага сафар қилдим»,–жумласи (гап)даги *نَمْ* ва *لَا* ҳарфлари кабики, (/дан) ва (/га) маъносида бўлиб, ёлғиз ҳолда келса маъно англатмайди³.

Бироқ асар айнан феълларнинг қандай бобларда келишини ёритишга йўналтирилганлиги учун ҳам бу асарда исм ва ҳарф сўз туркумларига тўхталиб ўтилмаган.

⁴*ب.برضال : وحن ، قزمه وفي عضتو قلع فرح مالالو ني عالو ءافل اقلب اقم ي ف سيل ي ذل و ه حي حصلا*

Тўғри феъл фа, айн, ломнинг ўрнида иллатли ҳарф ташдидланган ҳарф ҳамза бўлмаган феълдир.масалан: *ب.برضال* (уриш)

؟نزل مالالو ني عالو ءافل اصبخ ا مل : لي قي ن ا ف

⁵*ءيش قلحل او طسول او قفشل فورح نم هي ف نو كي ى تح : انلق*

Нега фа, айн, лом вазн учун танланади дейилса биз шундай деймиз. Унда лаб ҳалқум ва ўрта ҳарфлар бўлганлиги учун.

؛ ني ي رص بل دن ع ق اق تشال اي ف لصأ وهو ، ةعستل ءايش أال هنم دلوتي ، ردصم «ب.برضال» : انلق ف
الصأ ناك اذ او ، ددعتمل لبق دح اولو ، نامزل او تشدحل ىلع هتلادل ددعتمل لعفل مو هفمو ، دح او مو هفم نأل
لعفل ن ع نغستم مسال او ، مسال هنأل وأ ، اهتاكل عتمل الصأ نو كي لعفل

1. ص. ر.م ع نب لى ع امس ا نب نم حرل ا دب ع .برعل ن اسل فرص مل ع م

2. 13. ص. م. 2007. قره اقل . ءي برعل سور دل ع ام اج . ي ني ي ال غ ي ف طصم خي شل

3. ص. ر.م ع نب لى ع امس ا نب نم حرل ا دب ع .برعل ن اسل فرص مل ع م

4. دوعسم نبىلىع نبىدمح 137-ص. حاورال حارم

5. دوعسم نبىلىع نبىدمح 138-ص. حاورال حارم

6. دوعسم نبىلىع نبىدمح 140-ص. حاورال حارم

104

3. ل.تاقو
4. ل.ضفتو
5. ب.راضتو
6. ف.رصن او
7. ر.قتح او
8. ج.رختس او¹

Феълларнинг ўн икки боби уч ўзакли феълларнинг шажараланиши (ўзбек тили дарсларидаги феъл бобларига) тегишли. Мисол учун:

1. Хурмат қилмоқ
2. Кесдирмоқ
3. Курашмоқ
4. Марҳамат қилмоқ
5. Бир-бири билан урушмоқ
6. Кетмоқ
7. Таҳқирламоқ
8. Қазиб чиқармоқ

: ق.حل مل نانثاو «جرحد» : ق.حل مل ق.تسو و ي.عابرلا ق.بعشن مل ق.ثالثو جرحد : وحن ، ي.عابرلل دحاو
ن.يردص مل داحتا ق.احل ال ق.ادص مو «مجنرحا»²

Биттаси тўрт ўзакли феълга тегишли. Мисол учун جرحد сирпанмоқ. Учтаси тўрт ўзакли феълнинг гуруҳларга бўлинган шакли. Олтитаси جرحد феълнинг ҳосила боби. Иккитаси مجنرح феълнинг ҳосила боби. Бунинг далили масдарларнинг бир-бирига тўғри келишидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. ЎзРФА Абу Райхон Беруний номидаги Шарқ қўлёзмалари маркази фондида 6452 сақланиш рақамли "حاورال حارم" (Аҳмад бин Али бин Маъсуднинг "Маръаху-л-арвāхи") асари тошбосмаси.
2. ЎзРФА Абу Райхон Беруний номидаги Шарқ қўлёзмалари маркази фондида 8558 сақланиш рақамли "حاورال حارم" (Аҳмад бин Али бин Маъсуднинг "Маръаху-л-арвāхи") асари тошбосмаси.
3. ЎзРФА Абу Райхон Беруний номидаги Шарқ қўлёзмалари маркази фондида 7738 сақланиш рақамли "حاورال حارم" (Аҳмад бин Али бин Маъсуднинг "Маръаху-л-арвāхи") асари тошбосмаси.
4. ЎзРФА Абу Райхон Беруний номидаги Шарқ қўлёзмалари маркази фондида 10703 сақланиш рақамли "حاورال حارم" (Аҳмад бин Али бин Маъсуднинг "Маръаху-л-арвāхи") асари тошбосмаси.
5. ЎзРФА Абу Райхон Беруний номидаги Шарқ қўлёзмалари маркази фондида 10689 сақланиш рақамли "حاورال حارم" (Аҳмад бин Али бин Маъсуднинг "Маръаху-л-арвāхи") асари тошбосмаси.

1. دوعسم نب ىلع نب دمحا 150-ص. حاورال حارم

2. دوعسم نب ىلع نب دمحا 151-ص. حاورال حارم

АРАБ ТИЛИ ЎҚИТИШДАГИ БАЪЗИ УСУЛЛАР ҲАҚИДА

Х.Хидиралиев

Тошкент Давлат Шарқшунослик университети
Араб филологияси кафедраси Ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада араб тили ўқитишдаги баъзи усуллар ҳақида маълумотлар берилиб, таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: араб тили, методика, усул, малака ва кўникма

Араб тили дунёдаги кенг тарқалган тиллардан биридир. Бу тил ўзига хос гўзал, оҳангдотар ва мураккаб. Араб тилининг мураккаблиги унинг товушларининг талаффуз қилишнинг қийинлиги, грамматикаси ва араб сўзларининг кўп маънога эгалиги, синоним ва омоним тизимларнинг ривожланганлиги ва албатта, сўз бойлигида ётади. Аслида, араб тили қийин тил эмас, балки у бой тилдир. Унинг ҳам лексик, ҳам грамматик, ҳам семантик жиҳатдан бой бўлгани мураккаб тиллардан бири эканига сабаб бўлади. Дунёда бу тилни ўзлаштиришнинг барча қийинчиликларига қарамасдан, уни гапиришни истаганлар сони кун сайин ортиб бормоқда.

Бугунги кунга келиб бу тилни ўрганишга осонлаштириш учун дунё араб тилшунослари ушбу тилни ўқитиш ва ўзлаштириш усулларини ўрганиб, ишлаб чиқдилар.

Араб тили грамматикасининг муҳим хусусияти унинг мантиқий тузилишидир. Бир тилшунос олим: араб тили - бу қолиблар, шакллар, жадваллар, тизимлар тили эканини айтган эди. Ушбу сўзда жуда катта маъно бор, албатта.

Кўпгина грамматик ҳодисалар араб тилини математик қоидалар билан таққослаш имконини берувчи қатъий кўрсатмаларга бўйсунди. Шунинг учун уни ўрганиш мантиқий фикрлаш ва ақлнинг ривожланишига ёрдам беради. Араб тилини ўқитиш жараёнида талабаларнинг дунёқарашини доимий кенгайтириш, уларни араб мамлакатларининг ўзига хос хусусиятлари, маданияти, урф-одатлари ва уларнинг тарихий тараққиёти билан таништириш лозим.

Ҳозирги замон ўқитиш методикасида араб тилини ўқитишнинг қуйидаги методлари ажратилади:

1. "Бўлиб ўқиш" ("раздельный") усули

"Бўлиб ўқиш" усули араб тилининг барча бўлимлари (ўқиш, ёзиш ва гапириш, ёзиш, имло ва грамматика) ўз дастурлари ва дарсликлари билан алоҳида мавзу сифатида олиб борилганда. Бу усулнинг афзаллиги шундан иборатки, ўқитувчи ҳар бир бўлимга маълум вақт берилганлиги сабабли ўқувчиларнинг ҳар қандай бўлимдаги камчиликларини аниқлаш ва уларни бартараф етиш устида ишлаш учун кўпроқ имкониятларга эга ва у алоҳида мавзу сифатида ўрганилади. Афзалликлари билан бир қаторда бу усул ҳам камчиликларга ега. Биринчидан, тилнинг сунъий бўлиниши ўз моҳиятини йўқотади. Бу еса ўқувчиларнинг ҳақиқий вазиятда ўз фикрларини тўғри ва аниқ ифода қила олмаётганлигига олиб келиши мумкин.

Иккинчидан, ўқувчиларнинг алоҳида бўлимларда кўникма ва малакаларининг нотекис ривожланиши. Бунинг сабаби шундаки, ўқитувчи араб тилининг бир бўлимига катта эътибор беради ва бошқа бўлимни ўргатишда диққатни сусайтириши мумкин.

2. "Бирлаштириш" ("объединённый") усули

Бу усул тилнинг бир неча бўлимларга бўлинишини таъминламайди, балки бир бутунлик вазифасини бажаради. Битта матн ёки мавзу асосида ўқувчилар грамматика, ўқиш, нутқ (ёзма ва оғзаки), ёзув ва имлони ўрганадилар. Бу усул анъанавий (қадимий). Араб тили ўқитувчисининг вазифаси ҳар икки усулнинг ижобий томонларидан фойдаланиш, яъни араб тилини ўқитиш жараёнини оптималлаштиришдир. Бизнингча, ўқитувчи тил бир бутунлик вазифасини бажарувчи ходиса эканлиги ва унинг бир неча бўлимларга бўлиниши фақат ўрганишни осонлаштириш учунгина зарур эканлиги принциpidан келиб чиқиши керак.

Араб тили ўқитиш методлари:

1. "Таржима" ("переводный") (грамматик-таржима ва лексик-таржима).

Бу усул "анъанавий" деб ҳам номланади. Дарҳақиқат, бу усул араб тилини ўргатиш учун анъанавий ҳисобланади. Ушбу усулнинг асосий принципи грамматика, ўқиш ва таржимага катта эътибор беришдир. Она тили ўқитишнинг бирламчи воситасидир. Бу усулнинг асосий

камчиликлари қуйидагилардан иборат:

- * нутқ ривожига эътиборсизлик;
- * она тилидан тез-тез фойдаланиш;
- * грамматика ва грамматикани ажратишга бўлган ортиқча қизиқиш.

2. “Тўғри” (“прямой”) методи ва унинг модификациялари.

“Таржима” (“переводный”) усулнинг ўрнини босувчи “тўғри” (“прямой”) усулнинг тарқалиши тилдан нутқни ривожлантиришга кескин қадам сифати қабул қилинди. Бу методга кўра оғзаки нутқга кўпроқ эътибор қаратилиб, таржима ва она тили ўрнини ўқув жараёнида имкон қадар қисқартириб борилади. Бу усулда ўрганишнинг асосий тамойили “тақлид” ва “ёдлаш” дир.

Бироқ, она тилидан ажралиб қолиш, тақлид ролини кучайтириш ҳамда таржима ва грамматикани эътиборсиз қолдириш туфайли нутқ амалиёти устунлигининг ижобий роли сезиларли даражада камайди.

3. “Оғзаки-тинглаш” (“словесно-слуховой”) методи

Баъзи олимлар бу усулни “тўғри” (“прямой”) усулнинг янги модификацияси деб ҳисоблайдилар. Бу усул иккинчи жаҳон урушидан кейин АҚШ ҳарбийларига чет тилини ўргатишда қўлланилган. методнинг асосий тамойиллари: тил, асосан, нутқ, оғзаки ва ёзма, чет тилини ўрганиш жараёни қуйидаги тамойилга кўра амалга ошириш керак: тинглаш, гапириш, ўқиш, ёзиш. Демак, талаба аввал тинглайди, кейин эшитганини (тушунганини) айтади, кейин айтганларини ўқийди, сўнгра ўқиганларини ёки ўқиганлари ҳақида ёзади. Бу жараён боланинг она тилини ўзлаштириш жараёнига ўхшайди. Бу усулга кўра чет тилини эгаллашнинг энг яхши усули – хорижий тил бўйича кўникма ва малакаларни шакллантириш учун кўп турли нутқ қолипларини ўргатиш, тез-тез машқ қилиш орқали амалга оширилиши лозим. Ҳар бир тилнинг ўзи ноёбдир ва шунинг учун тиллар ўртасида таққослашнинг ҳожати йўқ. Талаба тилни, оғзаки нутқни ўзлаштириши зарур. Тил қоидаларни, аспектларини ва грамматик таҳлил қонунларини билиш керак. Аммо талаба ушбу назарий билимлар асосида оғзаки нутқни доим ривожлантириб, турли машқлар орқали ўз коммуникатив қобилиятини ривожлантириб бориш лозим. Акс ҳолда тил бўйича эгаллаган назарий билимлар фойдали бўлмайди. Сўз якунида, тилшунос олимларининг тавсияларни ҳавола этмоқчимиз.

Чет тилини ўрганишда учта асосий шартни қўллашга ҳаракат қилинг, бу-амалда исботланган - албатта ижобий натижалар беради.

Биринчидан, тил ўрганишда ўз фикрларингизни ўрганмоқчи бўлган тилда ифодалашга ҳаракат қилинг. Шу билан бирга, тортинманг-гапиринг.

Иккинчи: ўта қизиқувчан бўлинг. Ҳар бир нарсга, ҳар доим сиз ўрганаётган тилда савол сўраш, биладиганлар билан иложи борица тез-тез мулоқот қилишга ҳаракат қилинг, бу сизга оғзаки нутқни ривожлантиришга ёрдам бериши мумкин.

Учинчиси: матнларни кўпроқ тингланг, эшитишни ривожлантиринг. Яхши тинглаш - чет тилини ўрганишда яхши ёрдамчидир.

Юқорида айтганимиздек, араб тили қийин тил эмас, балки бой тилдир.

Ушбу мақолада араб тилини ўқитишдаги баъзи усуллари ҳақида тўхталиб ўтдик. Келгусида ушбу маласа бўйича батафсилроқ, кенгроқ маълумотларни тақдим этиш ниятидамиз.

Адабиётлар рўйхати

1. Аганина Г.Р., Фролов Д.В. Некоторые просодические характеристики современной устной литературной арабской речи // Вопросы теории современного литературного арабского языка. Leipzig, 1988.
2. Белкин В.М. Арабская лексикология. М., 1975.
3. Густерин П.В. Арабский язык в современном мире (о значении арабского языка) // Восточные языки и культуры. – М., 2007.
4. Шагаль В.Э. Арабский мир: пути познания. М., 2001.

ПОВЫШЕНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ КУРСАНТОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Ширинова Наргиза

Старший преподаватель, канд.пед.наук университета
общественной безопасности республики Узбекистан

Стратегия развития Узбекистана на 2017-2021 годы тесно связана с ее реализацией, и ее реализация определяется не количеством специалистов, подготовленных во всех сферах, а ее качеством и потенциалом. Установившиеся отношения с мировым сообществом в экономической, культурной, научно-технической и военной сферах, дружеские отношения ставят на повестку дня задачу изучения иностранных языков в совершенстве, воспитания подрастающего поколения. Поэтому выполнение этой важной задачи, поставленной перед военными вузами, является важным вопросом в определении будущего нашей Родины.

В данной статье ставится задача формирования умений и навыков владения английским языком у подрастающего поколения, в том числе курсантов военного направления, являющихся наследниками нашего великого будущего, обеспечивающих свободное владение речью за счет повышения их познавательной активности, с этой целью ставится задача повышения квалификации учителей английского языка на основе передовых, современных педагогических технологий.

Повышение познавательной активности рассматривается как психологическая, дидактически-методическая и даже социологическая проблема[1]. Повышение познавательной активности курсантов на уроках английского языка связано с правильным выбором методов и средств обучения. Согласно анализу методической литературы, познавательная деятельность курсантов с помощью определенных методов и средств осуществляется двумя способами: Во-первых, для привлечения интереса к предмету; во-вторых, для обеспечения самостоятельности курсантов[2].

Для повышения интереса к предмету в методической литературе рекомендовалось использовать таблицы, рисунки, раздаточные материалы, аудио и видеозаписи, игровые конкурсы. По мнению методистов, использование вышеперечисленных методических приемов повышает интерес курсантов к научно-познавательной деятельности; использование игровых конкурсов в ходе урока помогает курсантам с удовольствием работать и справляться с трудностями в процессе обучения.

Обеспечение эффективности образования является продуктом деятельности учителя и рассматривается как практика, посредством которой ученик стремится к познанию. Во многих педагогических трудах утверждается, что если преподаватель использует наглядные и современные технические средства обучения, учитывая индивидуальные особенности курсантов и работая в отдельных группах с курсантами, то процесс обучения будет эффективным.

Исследования показали, что учителя английского языка сталкиваются со многими трудностями в выборе методов и средств обучения. Это, в свою очередь, отрицательно сказывается на повышении познавательной активности курсантов. В заключение можно сказать, что добиться повышения познавательной активности можно только в том случае, если на уроках английского языка будут разработаны средства и методы формирующие речевые навыки и компетенции курсантов, организованы их самостоятельные исследования, разработаны эффективные методы, которые помогут в формировании понятий и воображений.

Литература:

1. McGroarty E.M. Language and Ideology. In: N.H. Hornberger and S.L. McKay. Sociolinguistics and Language Education. – U.K : Multilingual Matter. – 2010, pp. 3-39.
2. Janks H. (2010). Language, Power and Pedagogies. In: N.H. Hornberger and S.L. McKay Sociolinguistics and Language Education. – Multilingual Matter: UK P. 40-61 (In English).

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ПРЕДМЕТЛИК ВА БЕЛГИ-ХУСУСИЯТ МАЪНОЛАРИНИ ФАРҚЛАШНИНГ СИНТАКТИК ИФОДАСИ

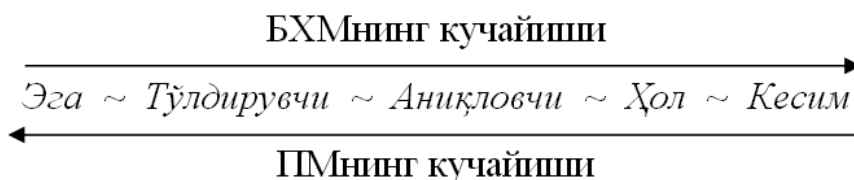
Ширинова Нилуфар Джабаровна,

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети доценти, филол.ф.н.

Синтактик бирлик бўлмиш гапнинг асосий хусусияти таркибий (структур) бўлакларга ажралиши бўлганлиги боис предметлик ва белги-хусусият маъноларини ифодалаш гап бўлақларининг маъновий хусусиятлари билан узвий боғлангандир. Тил тарихчиларининг яқдилона фикрига кўра, ҳатто предметлик ва белги-хусусият маъноларини фарқлашнинг энг асосий лексик-семантик усули (сўз туркумлари ва уларнинг «туркум маъноси») ҳам тарихан гап бўлақларидан ривожланган. Шунинг учун тил тарихчилари предметлик ва белги-хусусият, белги-хусусиятнинг турли кўринишлари (сифатий, микдорий, статик, динамик кабилар)нинг фарқланиши ва туркумлараро ихтисослашиши *синтактик воситалар* – *гап бўлақлари* билан алоқадор эканлигини комил ишонч билан таъкидлайдилар [1; 2]. Қуйида ПМ ва БХМнинг ўзбек тили синтактик бирликлари сирасида градуал фарқланиш механизми билан танишамиз:

1-чизма

Ўзбек тилида ПМ ва БХМнинг гап қурилишида фарқланиши

Диққатга молик жихати шундаки, бунда *эга* ва *тўлдирувчи* ПМнинг кучли вакиллари, *аниқловчи*, *ҳол* нейтрал белги маъносини ташувчилари ҳамда *кесим* БХМнинг кучли намо-яндаси сифатида воқеланади. Зеро, ҳатто БХМнинг ўзи ҳам *статик белги* ~ *динамик белги*... каби ўзаро градуал муносабатларга эга. Чизмадаги *Эга* ~ ... *Кесим* сирасидаги бирликлар *ПМ* ~ *Статик БХМ* ~ *Динамик БХМ*... даражаланиш макромайдонини вужудга келтирмоқда. Шубҳасиз, бу макромайдон *Эга* ~ *Тўлдирувчи*, *Тўлдирувчи* ~ *Аниқловчи*, *Аниқловчи* ~ *Ҳол* ҳамда *Ҳол* ~ *Кесим* каби градуал микромайдонлардан ташкил топмоқда.

Инглиз тилида ПМ ва БХМни фарқлашнинг синтактик қатори ўзбек тилидагидан бир-мунча фарқ қилса-да (бу эса, албатта, инглиз тили грамматик тизимининг ўзига хослиги билан характерланади), бунда ҳам синтактик бирликлар *ПМ* ~ *Статик БХМ* ~ *Динамик БХМ*... даражаланиш макромайдонини юзага келтиради:

2-чизма

Инглиз тилида SM ва АМнинг гап қурилишида фарқланиши

Кўриниб турибдики, мазкур *Subject* ~ ... *Predicate* градуонимик макромайдони компо-нентлари ҳам *Subject* ~ *Object*, *Object* ~ *Complement* ҳамда *Complement* ~ *Predicate* каби гра-дуонимик микромайдонлардан иборат. Аслида, предметлик маъносининг заифлаша бориб, белги-хусусият маъносининг кучайиб боришини акс эттирувчи бу синтактик градуонимик қаторларнинг барчаси моҳиятан лисоний бирликларнинг лексик-семантик, морфологик

каби зидланишли градуонимик сираларига яқинлашади ва айтиш мумкинки, уни – энди синтактик сатҳда – такрорлайди, мустаҳкамлайди. Бу эса, таҳлилга тортилган ҳар иккала тилда **предметлик ва белги-хусусият маъноларини фарқлашда синтактик тизимнинг абстракт, умумлашган характер касб этишини** ифодалайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Murphy M.L. Semantic relations and lexicon. //CUP. 2003. Synonymy. ELL. – P. 376-378.
2. Ширинова Н.Д. Лисоний сатҳларда градуонимик муносабатлар. Илмий монография. – Т.: Turon Zamin Ziyo, 2016.

" СЛОЖНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С СОЧИНИТЕЛЬНОЙ И ПОДЧИНИТЕЛЬНОЙ СВЯЗЬЮ"

Қулмуродова Феруза Туймурод қизи
Учитель русского языка школы № 8
Навбахорского района Навоийской области.

Аннотация: Эта статья дает некоторую информацию о том, как использовать сложные предложения с композиционной и подчиненной связью.

Ключевые слова: сложные предложения, композиционной связью, подчиненной связью.

Сложные предложения с разными видами связи - это сложные предложения, которые состоят не менее чем из трёх простых предложений, связанных между собой сочинительной, подчинительной и бессоюзной связью.

Для понимания смысла таких сложных конструкций важно понять, как сгруппированы между собой входящие в них простые предложения.

Часто сложные предложения с разными видами связи членятся на две или несколько частей (блоков), соединённых с помощью сочинительных союзов или бессоюзно; а каждая часть по структуре представляет собой либо сложноподчинённое предложение, либо простое.

Например:

1) [Печален я]: [со мною друга Нет], (с кем долгую запил бы я разлуку), (кому бы мог пожать от сердца руку и пожелать весёлых много лет) (А. Пушкин).

Это сложное предложение с разными видами связи: бессоюзной и подчинительной, состоит из двух частей (блоков), связанных бессоюзно; вторая часть раскрывает причину того, о чём говорится в первой; I часть по структуре представляет собой простое предложение; II часть - это сложноподчинённое предложение с двумя придаточными определительными, с однородным соподчинением.

2) [Переулок был весь в садах], и [у заборов росли липы, бросавшие теперь, при луне, широкую тень], (так что заборы и ворота на одной стороне совершенно утопали в потёмках) (А. Чехов).

Это сложное предложение с разными видами связи: сочинительной и подчинительной, состоит из двух частей, связанных сочинительным соединительным союзом и, отношения между частями перечислительные; I часть по структуре представляет собой простое предложение; II часть - сложноподчинённое предложение с придаточным следствия; придаточное зависит от всего главного, присоединяется к нему союзом так что.

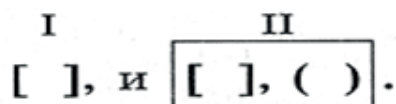
К ним относятся:

1) сочинение и подчинение.

Например: Солнце закатилось, и ночь последовала за днем без промежутка, как это обыкновенно бывает на юге (Лермонтов).

(И – сочинительный союз, как – подчинительный союз.)

Схема этого предложения:

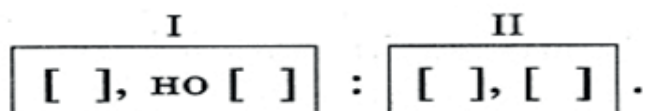

2) сочинение и бессоюзная связь.

Например: Уже давно село солнце, но лес еще не успел стихнуть: горlinks журчали вблизи, кукушка куковала в отдаленье (Бунин).

(Но – сочинительный союз.)

Схема этого предложения:

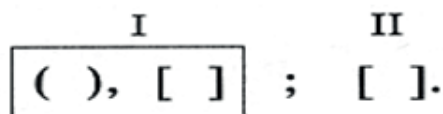

3) подчинение и бессоюзная связь.

Например: Когда он проснулся, уже всходило солнце; курган заслонял его собою (Чехов).
(Когда – подчинительный союз.)

Схема этого предложения:

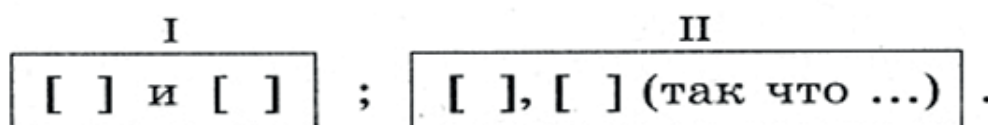

4) сочинение, подчинение и бессоюзная связь.

Например: В саду было просторно и росли одни только дубы; они стали распускаться только недавно, так что теперь сквозь молодую листву виден был весь сад с его эстрадой, столиками и качелями.

(И – сочинительный союз, так что – подчинительный союз.)

Схема этого предложения:

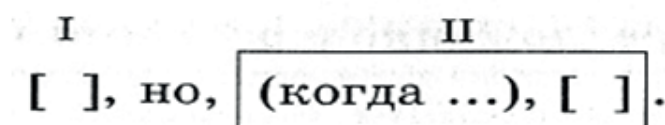

В сложных предложениях с сочинительной и подчинительной связью рядом могут оказаться сочинительный и подчинительный союзы.

Например: Весь день стояла прекрасная погода, но, когда мы подплывали к Одессе, пошел сильный дождь.

(Но – сочинительный союз, когда – подчинительный союз.)

Схема этого предложения:

Знаки препинания в предложениях с разными видами связи

Для того чтобы правильно расставить знаки препинания в сложных предложениях с разными видами связи, необходимо выделить простые предложения, определить тип связи между ними и выбрать соответствующий знак препинания.

Как правило, между простыми предложениями в составе сложного с разными видами связи ставится запятая.

Например: [С утра на солнце деревья покрылись роскошным инеем], и [так продолжалось часа два], [потом иней исчез], [солнце закрылось], и [день прошел тихо, задумчиво, с каплей среди дня и аномальными лунными сумерками под вечер].

Иногда два, три и более простых предложения наиболее тесно связываются друг с другом по смыслу и могут быть отделены от других частей сложного предложения точкой с запятой. Чаще всего точка с запятой бывает на месте бессоюзной связи.

Например: (Когда он проснулся), [уже всходило солнце]; [курган заслонял его собою].
(Предложение сложное, с разными видами связи: с бессоюзной и союзной связью.)

На месте бессоюзной связи между простыми предложениями в составе сложного возможны также запятая, тире и двоеточие, которые ставятся по правилам расстановки знаков препинания в бессоюзном сложном предложении.

Например: [Уже давно село солнце], но [еще лес не успел стихнуть]: [горlinks журчали вблизи], [кукушка куковала в отдаленье]. (Предложение сложное, с разными видами связи: с бессоюзной и союзной связью.)

[Лев Толстой увидел сломанный репейник] – и [вспыхнула молния]: [появился замысел изумительной повести о Хаджи-Мурате] (Пауст.). (Предложение сложное, с разными видами связи: сочинительной и бессоюзной.)

В сложных синтаксических конструкциях, распадающихся на крупные логико-синтаксические блоки, которые сами по себе являются сложными предложениями или в которых один из блоков оказывается сложным предложением, на стыке блоков ставятся знаки препинания, указывающие на взаимоотношения блоков, при сохранении внутренних знаков, поставленных на своем собственном синтаксическом основании.

Например: [Кусты, деревья, даже пни мне тут так хорошо знакомы], (что дикая вырубка мне стала как сад): [каждый куст, каждую сосенку, елочку обласкал], и [они все стали моими], и [это всё равно что я их посадил], [это мой собственный сад] (Пришв.) – на стыке блоков стоит двоеточие; [Вчера вальдшнеп воткнул нос в эту листву], (чтобы достать из-под нее червяка); [в это время мы подошли], и [он вынужден был взлететь, не сбросив с клюва надетый слой листвы старой осины] (Пришв.) – на стыке блоков стоит точка с запятой.

Особые трудности вызывает постановка знаков препинания на стыке сочинительного и подчинительного союзов (или сочинительного союза и союзного слова). Их пунктуационное оформление подчиняется законам оформления предложений с сочинительной, подчинительной и бессоюзной связью. Однако при этом выделяются и особого внимания требуют предложения, в которых несколько союзов оказываются рядом.

В подобных случаях запятая между союзами ставится, если дальше не следует вторая часть двойного союза то, так, но (в таком случае придаточное предложение может быть опущено). В других случаях запятая между двумя союзами не ставится.

Например: Надвигалась зима, и, когда ударили первые морозы, жить в лесу стало тяжело. — Надвигалась зима, и когда ударили первые морозы, то жить в лесу стало тяжело.

Можешь мне позвонить, но, если ты не позвонишь сегодня, завтра мы уедем. – Можешь мне позвонить, но если ты не позвонишь сегодня, то завтра мы уедем.

Я думаю, что, если ты будешь стараться, у тебя всё получится. – Я думаю, что если ты будешь стараться, то у тебя всё получится.

Синтаксический разбор сложного предложения с разными видами связи

Схема разбора сложного предложения с разными видами связи

1. Определить тип предложения по цели высказывания (повествовательное, вопросительное, побудительное).
2. Указать вид предложения по эмоциональной окраске (восклицательное или невосклицательное).
3. Определить (по грамматическим основам) количество простых предложений, найти их границы.
4. Определить смысловые части (блоки) и вид связи между ними (бессоюзная или сочинительная).
5. Дать характеристику каждой части (блока) по строению (простое или сложное предложение).
6. Составить схему предложения.

Использованная литература

1. Бракенгеймер П. Схема разбора грамматического. Одесса, 1895.
2. Полевой П.Н. Методика преподавания русской грамматики в младших классах средних учебных заведений. СПб.: Д.Д. Полубояринов, 1884.
3. Текучев А.В. Грамматический разбор в школе. М.: изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1963

DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN THE TEACHING FOREIGN LANGUAGE

**N.Atabayeva, Senior teacher of Tashkent Architecture
and Civil Engineering Institute**

**M.Riskulova, student of Tashkent Architecture
and Civil Engineering Institute**

Annotation: Communicative language teaching involves developing language proficiency through interactions embedded in meaningful contexts. This approach to teaching provides authentic opportunities for learning that go beyond repetition and memorization of grammatical patterns in isolation. A central concept of the communicative approach to language teaching is communicative competence: the learner's ability to understand and use language appropriately to communicate in authentic (rather than simulated) social and school environments.

Key words: competence, communicative approach, innovation, interactive technology.

Communicative competence is a multicomponent complex socio-psychological concept. The essence of communicative competence is the ability to organize speech activities depending on the tasks and specific communicative situation based on the acquired knowledge and skills.

The quality of the manifestation of competence in communicative activity we call communicative competence. The analysis of psychological-didactic literature showed that the problem of the formation of communicative competence is the most discussed. Various methodical schools are looking for ways to form communicative competence. The purpose of our study was to determine the pedagogical conditions that ensure the effective formation of communicative competence in teaching a foreign language. [1]

Competence in a foreign language is the goal and result of special education. The formation of communicative competence of students in teaching a foreign language is carried out through the development in the aggregate of communicative, language competences and linguistic cultural competence, which is carried out through familiarization with material about the country of the language being studied. Working on grammar and vocabulary, you can submit communication units in a complex way. Students should be aware that grammatical forms are necessary for performing a communicative task, and that the relationship between form and its use in speech is very important. Grammar is mastered in the process of communication in the language: the student first remembers words, expressions, language formulas and only then begins to understand what they are in the grammatical sense. [2]

However, the communicative approach, first of all, focuses not on the correctness of language structures (although this aspect also remains important), but on other parameters:

- the interaction of participants in the process of communication, that is, awareness of possible options for the development of dialogues;
- understanding and achieving a common communicative goal;
- trying to explain and express things in different ways, that is, the development of the rephrasing skill;
- expanding the competence of one participant in communication by communicating with other participants.

The processes of direct implementation of the language system and norms in practice have come into the orbit of linguists' attention. It became clear that when language functions in communication, it is not an abstract norm or system that is implemented, but those variants of it that are represented in speakers, listeners, readers and writers in everyday communication. The object of research was, therefore, what is commonly called speech in linguistics - any written or spoken text. It is important to note that speech was not considered in itself, but in the whole set of factors that generated it: who, with whom, how and for what purpose communicates.

The central concept of linguistic pragmatics, and with it the methodology, has become a communicative situation, including all the listed and other factors that affect the nature, goals and methods of communication. This led to a real revolution in the methodology of language teaching, namely, to the development and formation of a communicative approach, the purpose of which was to teach communication in a foreign language, close in its qualities and characteristics to how

native speakers use this language. Since all operations with language are understood in accordance with the pragmatic theory as an action, the methodological system of the communicative approach also considers the learning process as an action performed with and on the language. It follows that this methodological concept assumes a greater activity of students and loading the maximum number of channels for receiving information as a prerequisite for successful memorization and further use of language information.

The goal of teaching communication "as in life" defines a number of other points that are extremely important in the communicative method. Real communication situations are connected not only with "spoken" texts, but also with other sign systems (road signs, pictograms, etc.) and printed texts (advertising, questionnaires, menus, train schedules, etc.). These texts are included in the training process in order to operate with them in the context of the proposed situations. Therefore, in parallel with the study of a foreign language proper, we study what surrounds native speakers of this language in their everyday life, learn to work with these types of texts - fill out real questionnaires, choose travel routes according to real train schedules, read real ads from newspapers.

References:

1. N.P.Babaniyazova "DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH". European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 7 No. 12, 2019/ ISSN 2056-5852.
2. D.I.Normatova "FORMATION COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN THE TEACHING FOREIGN LANGUAGE". SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TASH-KENT STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY/ 12.2021.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(7-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000
